

Lastensuojelun asiakaskertomuksille dokumentoidut lasten
läheissuhteet

SANNA JUURAKKO
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma
joulukuu 2018

JUURAKKO, SANNA: Lastensuojelun asiakaskertomuksille dokumentoidut lasten läheissuhteet
Pro gradu –tutkielma, 77 sivua
Sosiaalityö
Ohjaaja: Timo Harrikari
joulukuu 2018

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lastensuojelun dokumentointia ja lapsen läheissuhteiden käsittelyä lastensuojelun asiakaskertomuksilla. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaista tietoa lasten läheissuhteista on luettavissa lastensuojelun avohuollon asiakaskertomuksilta sekä millaisia merkityksiä tiedosta muodostuu. Tutkimuksena aineistona on kymmenen lastensuojelun avohuollon asiakaskertomusta. Aineisto on poimittu erään suuren suomalaisen kaupungin sosiaaliaseman lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa olevien lasten asiakaskertomusten joukosta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi, ja sosiaalityön dokumenttien ymmärretään osaltaan tuottavan lastensuojelun työskentelyä ohjaavia merkityksiä. Tutkimuksessa aineiston analyysimenetelmänä käytetään retorista diskurssianalyysia.

Aineistossa vallitseva tapa kertoa lapsen läheissuhteista oli tuottaa läheissuhteita koskevaa tietoa epäsuoran kerronnan keinoin. Aineistosta löytyi kolme lapsen läheissuhteita koskevaa diskurssia. Läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssissa lapsen läheissuhteita käsitellään huolta aiheuttavina ja lastensuojelun puuttumista oikeuttavina. Läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssi esittää läheissuhteet todisteena lapsen ja perheen selviytymisestä sekä puhuu lastensuojelun huolenaiheita vastaan. Kolmantena läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn diskurssi käsittelee lapsen läheissuhteita juridisen ulottuvuuden kautta.

Tutkimuksen aineisto on sosiaalityöntekijöiden ammatillisissa käytännöissä tuottamaa ja he käyttävät määrittelyvaltaa kirjoittaessaan lapsen läheissuhteista. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kuitenkin myös asiakkaat osallistuvat teksteissä läheissuhteita koskevan tiedon tuottamiseen ja merkityksenantoon. Tutkimuksessa osoitetaan, miten läheissuhteista kirjaaminen on yksi keino tuottaa tietoa lapsesta sekä tuottaa välineitä lapsen tilanteen kokonaisarviointiin lastensuojelun asiakkuuden aikana.

Avainsanat: lastensuojelu, dokumentointi, lapsen läheissuhteet, sosiaalinen konstruktionismi, retorinen diskurssianalyysi

UNIVERSITY OF TAMPERE
Faculty of Social Sciences

JUURAKKO, SANNA: Children's close relationships in the child welfare documentation
Master's Thesis, 77 pages
Social Work
Supervisor: Timo Harrikari
December 2018

This study examines documentation in child welfare services and the way that child's close relationships are discussed in the documents. The aim of this study is to examine what kind of information concerning child's relationships can be read from the child protection documents and what kind of meanings emerge from that information. The research material of this study consists of child welfare case notes of ten children. The material has been gathered amongst the children's case notes of a child welfare office in a large Finnish city. Theoretical framework of this study is social constructionism and social work documents are seen to produce meanings that shape child welfare practices. The analysis method for material is rhetoric discourse analysis.

The dominant way to produce information about child's close relationships was to use indirect discourse. Three discourses involving child's close relationships were found in the material. In the discourse where the child's close relationships are contested they are treated as worrying and justifying the intervention. The discourse of child's close relationships as ordinary displays the close relationships as a proof that the child and the family are getting by and that there are no grounds for child welfare involvement. Child's close relationships as judicially regulated discusses the relationships in a legal context.

The material of this study is written by social workers as a part of professional practices. The results of this study show however that the customers participate in producing information and the formation on meanings concerning child's close relationships. The study shows how discussing the child's close relationships in the documents is a one way to produce information about the child in question and to produce means to assess child's overall situation in child welfare.

Keywords: child welfare, documentation, child's close relationships, social constructionism, rhetoric discourse analysis

Sisällys

1. JOHDANTO	1
2. LÄHEISSUHTEET.....	5
2.1 Lapsen perheestä läheissuhteisiin.....	5
2.2 Lapsen läheissuhteet lastensuojelun institutionaalisessa kontekstissa	10
3. SOSIAALITYÖ JA DOKUMENTOINTI.....	15
3.1 Dokumentointi sosiaalityön työmenetelmänä ja tiedonmuodostuksen välineenä	15
3.2 Dokumentoinnin erityiskysymykset lastensuojelussa	19
4. METODOLOGINEN VIITEKEHYS JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	23
4.1 Tutkimustehtävä	23
4.2 Tutkimuksen aineisto ja sen rajaaminen.....	23
4.3 Tutkimuksen metodologinen orientaatio	26
4.4 Retorinen diskurssianalyysi.....	27
4.1 Analyysin toteuttaminen.....	32
4.2 Tutkimuseettiset kysymykset	33
5. TUTKIMUKSEN TULOKSET	37
5.1 Aineistossa esiintyvät lapsen läheissuhteet ja niistä kertominen.....	37
5.2 Läheissuhteet ovat kiistanalaisia ja oikeuttavat puuttumisen	41
5.3 Läheissuhteet ovat tavanomaisia ja todistavat selviytymisestä.....	48
5.4 Läheissuhteet ovat oikeudellisesti säänneltyjä	54
6. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	59
LÄHTEET	68

1. JOHDANTO

Lapsen ollessa lastensuojelun asiakkaana hänestä kirjoitetaan lukuisia eri lastensuojelun asiakirjoja, joissa käsitellään lasta koskevia asioita. Lastensuojelun asiakirjojen tehtävä on palvella lastensuojelun työskentelyprosessia, sillä asiakirjoihin kirjoitetaan arviota lapsen tilanteesta, ja jo aiemmin kirjoitettuja asiakirjoja lukemalla on mahdollista muodostaa käsitystä lapsen tilanteen kehittymisestä lapsen lastensuojelun asiakkuuden aikana. Lastensuojelun asiakirjoihin valikoituu siten kirjoitettavaksi tietoa, jonka tekstin kirjoittaja on arvioinut merkitykselliseksi sekä lastensuojelun asiakkuuden aikana tapahtuvaa työskentelyä tukevaksi. Sosiaalityön tiedonmuodostuksessa asiakirjojen kirjoittaminen on keskeinen tiedon prosessoinnin alue, jonka avulla kerätään ja tallennetaan tietoa, muodostetaan ymmärrystä sekä suunnitellaan toimintaa (Kääriäinen 2003, 171).

Yksi lapsen asiakirjoihin kirjoitettava tiedon ulottuvuus ovat tiedot koskien lapsen läheisiä ihmissuhteita kuten perhe- ja sukulaisuussuhteita. Lapsen asiakirjoihin kirjoitettu tieto lapsen läheissuhteista linkittyy siis näin osaksi lastensuojelun työskentelyä ja sen aikana tapahtuvaa lapsen tilanteen arviointia sekä tiedonmuodostusta. Tarja Vierulan (2017, 15–16) mukaan lastensuojelun asiakirjat kertovat lukijalleen samanaikaisesti sekä dokumentoinnin kohteena olevien ihmisten henkilökohtaista että institutionaalista tarinaa. Lastensuojelun työskentelyn ytimessä ovat lapsen tarpeiden ja oikeuksien arviointi, jotka määrittävät lastensuojelun toimenpiteitä. Tämän rinnalla lapsen läheiset ihmissuhteet joutuvat lastensuojelun tarkastelun ja muutostyön kohteiksi, jolloin niistä tulee myös lastensuojelun kirjaamisen kohteita. (Emt. 39.) Lasten perhe-elämään ja läheisiin ihmissuhteisiin liittyvien kysymysten kanssa työskentely on eettisesti haastavaa, ja lastensuojelun toimenpiteitä perustelevat lasta koskevat tiedot kohtaavat erityisiä kysymyksiä tiedon epävarmuudesta ja tietämisen haasteista (Forsberg 2011, 269).

Tutkin pro gradu –tutkielmassani lastensuojelun asiakirjoihin kirjattua tietoa lapsen läheissuhteista sekä tarkastelen tälle tiedolle tekstissä rakentuvia merkityksiä. Oma tutkimukseni asemoituu lastensuojelun sekä sosiaalityön asiakirjojen tutkimuksen kentille. Sosiaalityön asiakirjat ovat itsessään tutkimuksen aihe, eivät vain pelkkä keino hankkia tietoa

teksteissä kuvatuista asioista ja ilmiöistä (Taylor 2008, 27). Sosiaalityön ammatillisten käytäntöjen tutkimus hyötyy sosiaalityön arkipäiväisten toimien, kuten kielen, tekstien ja vuorovaikutuksen tutkimisesta. Sosiaalityöntekijän päivittäinen työtehtävä eli asiakirjojen kirjoittaminen ei ole merkityksetöntä, vaan kirjoittaminen on osa sosiaalityötä sekä keino tehdä sitä näkyväksi. (Hall, Slembrouck & Sarangi 2006, 10). Asiakirjojen kirjoittaminen on yksi sosiaalityön käytäntö, joka todentaa ja uusintaa lastensuojelua organisaationa (Juhila & Pösö 2000, 35). Sosiaalityön asiakasdokumenttien kiinnostavuus ja merkitys tutkimuskohteena liittyy myös niiden sidonnaisuuteen ympäröivän yhteiskunnan sekä lainsäädännön kanssa (Kääriäinen 2006, 49). Sosiaalityön asiakasasiakirjat muodostavat edelleen merkittävän tutkimuspotentiaalin, vaikka yleisesti sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun dokumentointia käsitteleviä sekä kotimaisia että kansainvälisiä tutkimuksia on löydettävissä (Kuusisto-Niemi, Rissanen & Saranto 2011, 258).

Elina Pekkarinen, Tarja Heino ja Tarja Pösö (2013) kirjoittavat puheenvuorossaan, kuinka lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. Lastensuojelun toiminnalla on suoria vaikutuksia lasten ja perheiden elämään, joten lastensuojelun kehittämisen ei tule perustua mielipiteisiin tai muihin perustelemattomiin käsityksiin. Sen sijaan lastensuojelun kehittämisen tulee perustua tieteellisen tutkimuksen keinoin hankittuun tietoon. (Emt.) Kaikkia lapsia ja perheitä koskeva tieto on tarpeellista, mutta on moraalinen kysymys, tuotetaanko tietoa myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevista lapsista eli esimerkiksi lastensuojelun asiakkaana olevista lapsista (Heino 2016). Laajemmin tarkastellen suomalainen lastensuojelua käsittelevä tutkimus ja tiedontuotanto on vähäistä ja pirstaleista. Lastensuojelun tutkimuksen kohteena oleva lastensuojelu on sidoksissa ajalliseen ja paikalliseen yhteiskuntapoliittiseen tilanteeseen. Näin lastensuojelun tutkimukselle ja sen tehtävälle aukeaa useita erilaisia määrittelyn mahdollisuuksia. Lastensuojelua käsittelevää tutkimusta ja sen tehtäviä voi määrittellä erilaisten lastensuojelututkimuksen tiedonintressien kautta. Sitoudun omassa tutkielmassani *perustutkimukselliseen* sekä *kriittiseen tiedonintressiin*. Lastensuojelu ilmiönä on tutkimisen arvoinen lähtökohtaisesti sen olemassaolon vuoksi. Lastensuojelun tavat huolehtia heikossa asemassa olevista lapsista ja puuttua yksityisiin perhesuhteisiin nostavat esiin tärkeitä kysymyksiä muun muassa hoivasta ja huolenpidosta sekä julkisen ja yksityisen välisestä suhteesta. Tästä syystä lastensuojelusta tarvitaan sen olemuksesta ja kytköksistä kertovaa tieteellistä tietoa. Lastensuojeluun liittyy paljon valtaa, joka mahdollistaa

lastensuojeluviranomaisten toiminnan. Valta mahdollistaa yksityisten ihmisten tilanteeseen vaikuttamisen positiivisella tai negatiivisella tavalla. Kriittisesti orientoituneen tutkimuksen keinoin on mahdollista tunnistaa lastensuojeluun liittyviä moninaisia kysymyksiä vallasta sekä tarkastella niitä teoreettisesti. (Pekkarinen, Heino & Pösö 2013, 337—339.)

Tällä hetkellä kehitetään sosiaalihuollon yhtenäisiä kirjaamisen tapoja, jotka tulevat vaikuttamaan osaltaan myös lastensuojelun asiakirjoihin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuosina 2016—2020 käynnissä oleva sosiaalihuollon valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ja määrämuotoisen kirjaamisen toimeenpanohanke eli Kansa-hanke tähtää valtakunnallisesti yhtenäisiin sosiaalihuollon asiakirjoihin. Hankkeen tavoitteena on valtakunnalliset tietojärjestelmäpalvelut sekä asiakastiedon määrämuotoinen kirjaaminen ja rakenteinen tallentaminen. (Rötsä ym. 2016.) Käytännössä tämä tulee tarkoittamaan muun muassa sitä, että kaikilla sosiaalihuollon organisaatioilla tulee olemaan käytössä samannimiset asiakasasiakirjat ja asiakirjan väliotsikot. Määrämuotoisen ja rakenteisen kirjaamisen käyttöönotto liittyy myös siihen, että kansalaisten terveydenhuollon tietojen tavoin myös sosiaalihuollon tiedot olisivat sähköisesti luettavissa Kanta-palveluissa. (Hiltunen-Toura, Lohijoki, Väinälä & Ropo 2016.) Erilaiset sosiaalityön asiakirjoihin liittyvät käytännöt ja sosiaalityön työorientaatio ovat yhteydessä toisiinsa, jolloin kohdistamalla jompaankumpaan uudistus- ja kehittämistyötä toinenkin muuttuu. Erilaisia asiakirjojen kirjoittamista koskevia ohjeistuksia laatimalla tai ottamalla käyttöön uudenlaisia sähköisen kirjaamisen tapoja, vaikutetaan samalla siis sosiaalityöntekijän tapaan tehdä asiakastyötä. Asiakirjojen ja niiden tuottamisen kehittämisen tulisi liittää tiiviisti työn kehittämisen prosesseihin. (Kääriäinen 2003 102.) Jotta sosiaalityön asiakirjoista muodostuisi todellinen työn kehittämisen väline, tulee sen tapahtua sosiaalityön omista periaatteista ja lähtökohdista käsin (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 457).

Tutkielmani koostuu kuudesta luvusta. Johdantoa seuraavassa toisessa luvussa esittelen lapsen läheissuhteen käsitettä eri näkökulmista ja kirjoitan lapsen läheissuhteista etenkin lastensuojelun institutionaalisessa kontekstissa. Tutkielman kolmannessa luvussa esittelen eri lähestymistapoja sosiaalityön asiakirjoihin ja dokumentointiin sekä niiden tutkimiseen. Tutkielman neljännessä luvussa määrittelen tutkielmani tutkimustehtävän sekä esittelen sen aineiston. Tässä luvussa käsittelen myös valitsemiani metodologisia orientaatiota sekä

tutkimusmenetelmää ja kerron aineiston analyysiprosessista. Neljännen luvun loppuun pohdin tutkimukseeni liittyviä eettisiä kysymyksiä. Viidennessä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset. Esittelen ensin aineistossa esiintyviä lapsen läheissuhteita ja tämän jälkeen esittelen omissa alaluvuissaan analyysin tuloksena aineistosta paikantamani kolme lapsen läheissuhteita koskevaa diskurssia. Kuudennessa luvussa esittelen analyysin tulosten pohjalta tekemäni johtopäätökset sekä pohdin niiden merkitystä.

2. LÄHEISSUHTEET

2.1 Lapsen perheestä läheissuhteisiin

Tässä alaluvussa esittelen perheen käsitteen ympärillä liikkuvaa teoreettista keskustelua perheen käsitteestä sekä sen problemaattisuudesta ja rajoista koettaessa tavoittaa lapselle merkityksellisten ihmissuhteiden kokonaisuutta. Esittelen perhetutkimuksen eri suuntausten piirissä syntyneitä tapoja hahmottaa perhesuhteita siten, että niiden moninaisuus ja neuvoteltavuus tulevat tunnustetuiksi. Tarkastelen myös verkostotutkimuksen antia lapsen läheisiä ihmissuhteita tarkasteltaessa. Näiden keskustelujen pohjalta esittelen läheissuhteen käsitteen, jota sovellan tässä käsillä olevassa tutkimuksessa käsitellessäni lapsen merkityksellisiä läheisiä ihmissuhteita.

Suomessa lapset elävät monenlaisissa perheissä. Kahden eri sukupuolta olevan kahden vanhemman ydinperheet ovat vain yksi perhemalli muun muassa uusperheiden ja yhden vanhemman perheiden rinnalla. Lapsen perheen hahmottaminen sen rakenteen eli perhemallin kautta ei kykene tavoittamaan lasten todellisia perhesuhteiden verkostoja, sillä moniin perhemalleihin linkittyvät esimerkiksi lapsia koskettavat erilaiset asumis- ja tapaamisjärjestelyt. (Jokinen ym. 2013, 188.) Erilaisia perhemalleja yhdistää se, että niissä eläviä perhesuhteita määrittävät nykyään pikemminkin yksilön itsensä kullekin suhteelle antamat merkitykset kuin perhesuhteen luokiteltavuus johonkin tiettyyn perhemalliin kuuluvaksi. Perhesuhteita koskevassa keskustelussa on nostettu esiin myös, että perhesuhteita tehdään näkyviksi ja olemassa oleviksi yksilöiden aktiivisella toiminnalla. Tällä viitataan siihen, että perheenä oleminen ja perhesuhteet ovat vahvasti myös sosiaalisia käytäntöjä, jossa jaetun ymmärryksen pohjalta liitämme jotkin toiminnot ja olemisen tavat perhesuhteisiin ja perheenä olemiseen. (Finch 2007, 67–71.) Näillä perheikäytännöillä (Morgan 1996) on myös merkityksiä tuottava luonne niiden uusintaessa ja luodessa uusia perhesuhteisiin liitettäviä merkityksiä (Finch 2007, 73–74).

Lapsen perhesuhteita tarkasteltaessa voivat painottua eri tavoin perhesuhteiden biologiset, juridiset, sosiaaliset ja psykologiset ulottuvuudet. Biologiseen lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen kytkeytyvät vanhempana olon oikeudet ja velvollisuudet. Perhesuhteiden juridisessa näkökulmassa keskeinen kysymys on lapsen ja vanhemman välisen suhteen lainsäädännöllinen määrittely. Lapsen perhesuhteiden sosiaalinen ulottuvuus merkitsee vanhemman ja lapsen keskinäistä vuorovaikutuksellista toimintaa, ja vanhemman näkökulmasta sosiaalinen ulottuvuus merkitsee myös vanhempaan kohdistuvien huolenpitovelvoitteiden täyttämistä. Perhesuhteiden psykologisessa ulottuvuudessa on kyse muun muassa siitä, kenet lapsi kokee vanhemmakseen, ja tämän ulottuvuuden lähtökohtana on lapsen ja vanhemman välinen tunnesuhde. Lapsen perhesuhteiden psykologinen ja sosiaalinen ulottuvuus ovat tiiviisti toisiinsa kietoutuneita. (Ritala-Koskinen 2001, 54–58.)

Lapsen perhesuhteiden sosiaaliset ja psykologiset ulottuvuudet nousevat erityisen tarkastelun kohteeksi etenkin silloin, kun perhesuhteiden kaikki neljä edellä mainittua ulottuvuutta eivät osu yksiin. Näitä tilanteita ovat muun muassa vanhempien ero, uusperheen muodostuminen tai lapsen huostaanotto. Näissä tilanteissa lapsen perhesuhteet jäsentyvät uudella tavalla ja nämä tilanteet osoittavat myös, että lapsen perhesuhteet eivät ole olemassa luonnostaan, vaan suhteisiin liittyvät aikuisille ja lapsille lankeavat oikeudet ja velvollisuudet ovat sopimuksenvaraisia ja neuvottelunalaisia. (Ritala-Koskinen 2001, 59.)

Muutokset perheiden rakenteissa ovat herättäneet myös moraalista huolta perhearvojen rapistumisesta tai jopa perheen tuhoutumisesta (Forsberg 2003). Perheissä tapahtuvien muutosten aiheuttamien huolenaiheiden sijaan lasten perhe- ja läheissuhteita voi lähestyä myös kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta. Kriittinen perhetutkimus on tutkimusperinne, joka kyseenalaistaa yksioikoisen ja stereotyyppisen perheajattelun. Kriittinen perhetutkimus painottaa perhe-elämää muovaavien yhteiskunnallisten, ideologisten ja eriarvoisuutta lisäävien prosessien tutkimisen tärkeyttä. (Emt., 7; Gubrium & Holstein 1990.) Kriittisen perhetutkimuksen katse kohdistuu perheeseen liitettyihin merkityksiin ja mielikuviin, eikä niinkään jonkun konkreettisen perheen tarkasteluun (Forsberg 2014, 128). Kriittinen perhetutkimus ei tarkastele perhe- ja läheissuhteita koskevia muutoksia pelkästään kielteisinä ilmiöinä, sillä perherakenteissa tapahtuvista muutoksista huolimatta hoiva, huolenpito ja läheisyys ovat edelleen merkittäviä ihmisiä toisiinsa sitovia tekijöitä. Erilaisia kriittisen

perhetutkimuksen suuntauksia yhdistää yksityisen alueelle sijoittuvan heteroseksuaaliseen parisuhteeseen perustuvan ydinperhemallin mukaisen perheen käsitteen kyseenalaistaminen ja purkaminen. Kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta tarkastellen perheen käsitettä voidaan purkaa ideologiaksi ja eleyiksi käytännöiksi. (Forsberg 2003, 9–11.)

Lasten omassa kokemusmaailmassa heidän merkitykselliset ihmissuhteensa eivät aina jäsenny perheen tai vanhemmuuden kautta, eivätkä lasten tulkinnat omasta perheestään ja heille merkityksellisistä suhteista osu aina yksiin. Näin siis suhteen merkityksellisyydestä lapselle itselleen ei vielä kerro se, luokitteleeko lapsi henkilön kuuluvaksi omaan perheeseensä vai ei. Perhesuhdetta merkityksellisempiä suhteita lapsille ovat siis heidän itse henkilökohtaisesti tärkeäksi kokemansa suhteet. (Ritala-Koskinen 2001, 207.) Kimmo Jokisen ja kumppaneiden tutkimuksessa (2013) osoitettiin, että lasten itsensä käsitykset perhesuhteista ovat aikuisten käsityksiä laajempia ja joustavampia. Tutkimuksessa lapset saivat itse nimetä läheisiksi kokemiaan henkilöitä. Kaikkein läheisimmiksi lapset nimesivät äidin, isän ja sisarukset. Tämän jälkeen läheisiksi nimettiin isoäiti, isoisa, sisaruspuolet ja muita sukulaisia. Lapset saattoivat nimetä perheenjäsenikseen myös perheen lemmikin. Lapset itse ymmärsivät läheisverkostonsa muodostuvan sekä biologisen perheensä jäsenistä, uusperheen muodostumisen kautta syntyneistä uusista perhesuhteista sekä sukulaisista. Lasten omassa arvioissa ihmissuhteen läheisyydestä ja tärkeydestä korostuivat ennen kaikkea rakkauden, kiintymyksen ja yhdessä vietetyn ajan merkitys. (Emt., 185–198.) Aino Ritala-Koskinen (2001, 171) on myös tutkinut lasten omia käsityksiä läheissuhteistaan haastatteleamalla heitä, ja tutkimuksen tulokset osoittavat, että lasten kokemukset omista läheissuhteistaan eivät rajoitu ainoastaan perhesuhteisiin, vaan lapset lukevat läheisikseen myös kaverit ja perheen lemmikkieläimet.

Tukeudun tässä tutkimuksessa keskeisen läheissuhteen käsitteen määrittelyssä kriittisen perhetutkimuksen tutkimusperinteen sekä lasten omia perhekäsityksiä käsittelevän tutkimuksen lisäksi konfiguraationaalisen perhetutkimuksen antiin. Konfiguraationaalisen perhetutkimuksen taustalla vaikuttaa laadullinen verkostotutkimus ja sen tapa tarkastella ihmisten keskinäisistä sidoksista ja riippuvuuksista muodostuvia sosiaalisia verkostoja. Konfiguraationaalisesta näkökulmasta käsin katsottuna perhe muodostuu ihmisten sosiaalisista siteistä. Perheen määrittelyssä pidättäydytään ymmärtämästä perhe yksin institutionaalisista lähtökohdista käsin eli kodin tai avioliiton kautta. Sen sijaan perhesuhteita tulisi tarkastella rinnakkain muiden

läheisten tai merkityksellisiksi koettujen ihmissuhteiden verkostojen kanssa, joihin yksittäiset suhteet kuten vanhemman ja lapsen suhde ovat linkittyneet. Konfiguraationaalisen näkökulman lähtökohtana on myös, että yksilön valinnat ja hänen suhderakenteensa vaikuttavat toinen toisiinsa. Tällä tarkoitetaan sitä, että yksilön valintojen ymmärtäminen edellyttää laajemmassa perhesuhteiden muodostelmassa vaikuttavien kytkösten hahmottamista, mutta samanaikaisesti yksilöiden välisten kytkösten ymmärtäminen edellyttää yksilöiden tekemien valintojen ymmärtämistä. Konfiguraationaalisen näkökulman lähtökohtana on myös yksilölle merkityksellisten suhteiden historiallinen ja ajallinen luonne. Ihmisten keskinäiset suhteet ovat linkittyneinä ympäröiviin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin, ja muutokset ympäröivissä olosuhteissa heijastuvat yksittäisiin suhteisiin. (Castrén 2014, 139—153; Widmer, Castrén, Jallinoja & Ketokivi 2008, 6.)

Kuten olen edellä osoittanut, perheen käsitteen käyttö lapselle merkityksellisten läheisten ihmissuhteiden kuvaajana on problemaattinen perheen käsitteen rajatessa tarkasteltavien läheisten joukkoa siten, ettei se yksin tavoita lasten merkityksellisten ihmissuhteiden verkostoa. Lapselle merkityksellisiä ihmissuhteita voi kuvata perheen käsitteen sijaan läheissuhteiden tai läheisverkoston käsitteiden avulla. Sosiaalisen verkoston käsite voidaan ymmärtää käsitteelliseksi keinoksi hahmottaa ihmissuhteiden kokonaisuus (Seikkula 1994, 16). Tarkoitin tässä tutkimuksessa verkostolla yksilöiden joukkoa, jotka linkittyvät toisiinsa suhteen kautta (Kadushin 2012, 14). Verkostotutkimuksen piirissä on kehitelty niin verkostoja käsitteleviä teorioita kuin niiden tutkimiseen soveltuvia analyttisiä välineitä (Prell 2012). Sosiaaliset verkostot voi jaotellaan kolmeen erilaiseen verkostoon eli kokonaisverkostoihin, avoimiin verkostoihin sekä egosentrisiin verkostoihin. Kokonaisverkostolla tarkoitetaan esimerkiksi jonkun työpaikan tai koululuokan sisäisiä ihmisten keskinäisiä siteitä toinen toisiinsa. Avoimet verkostot puolestaan ovat verkostoja, jotka eivät rajoitu kokonaisverkostojen tapaan esimerkiksi jonkun organisaation tai ryhmän rajojen sisään. (Kadushin 2012, 17.) Egosentriset eli yksilökeskeiset verkostot hahmottavat verkoston aina jonkun keskushenkilön esimerkiksi lapsen näkökulmasta (Castrén 2014, 147). Käytännössä ihmisten nykyiset sosiaaliset verkostot eivät rajoitu ainoastaan jokapäiväisten kasvokkaisten kohtaamisten tai rajoitettujen maantieteellisten alueiden mukaan. Sen sijaan ihmiset elävät kompleksisessä kokonaisuudessa, jossa heidän sosiaaliset verkostot muodostuvat samanaikaisesti niin perheen ja ystävien

kaltaisista henkilökohtaiseen kohtaamiseen perustuvista verkostoista kuin aikaan ja paikkaan sitoutumattomista verkostoista. (Harrikari & Rauhala 2019, 155.)

Sosiaalisten verkostojen tutkiminen ja käsitteen käyttö analyttisenä välineenä edellyttää ensinnäkin sen määrittelyä, keistä verkosto koostuu ja toisekseen, millainen yhteys henkilöiden välillä on oltava, jotta kyseessä olisi tutkimuksen tarkoittama suhde. Yksilökeskeiset sosiaaliset verkostot on mahdollista jaotella kolmella tavalla vaihtoverkoston, vuorovaikutusverkostoihin sekä läheissuhteiden verkostoon (Castén 2014, 147–148). Eri verkostojen tyypit limittyvät toisiinsa siten, että niiden erottaminen toisistaan on osin pikemminkin teoreettinen kuin käytännöllinen kysymys. Vaihtoverkostolla tarkoitetaan ihmissuhteita, joissa vaihdetaan esimerkiksi palveluksia, henkistä tai materiaalista apua ja informaatiota. Vuorovaikutusverkoston muodostavat ne henkilöt, joiden kanssa yksilö on tekemisissä. Tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisin on läheissuhteiden verkosto, joka muodostuu sillä perusteella, että tarkastelun kohteena oleva henkilö tuntee toisen osapuolen itselleen tärkeäksi ja läheiseksi. Läheiseksi määrittelyn perusteena on tässä yksilön oma kokemus läheisyydestä, eikä läheisyyden kokemus välttämättä korreloi yhteydenpidon tiheydellä, säännöllisyydellä tai sillä kuuluuko joku henkilö esimerkiksi yksilön perheeseen. (Milardo 1988, 20—26.) Läheissuhteet ovat ihmisten merkityksellisiä ihmissuhteita, jotka voivat perustua biologiseen sukulaisuuteen, parisuhteeseen tai oikeudelliseen sopimukseen. Läheissuhteet voivat perustua myös muihin kuin institutionaalisiin seikkoihin kuten tunteisiin, läsnäoloon, kokemukseen jokapäiväisessä elämässä jaetusta läheisyydestä, hoivasta ja rakkaudesta. (Castrén 2014, 140.) Lapsen läheissuhteen käsitteellä ei siis viitata ainoastaan lapsen perheeseen ja sukulaisiin, vaan käsite kattaa myös muita lapselle läheisiä ja merkityksellisiä ihmisiä (Heino, Kaatra, Korhonen, Possauer & Vuorio 2005, 283).

Nykykeskusteluissa perhesuhteilla ja niihin liittyvillä tunteilla kuten luottamuksella ja läheisyydellä nähdään olevan merkittävä rooli yksilön hyvinvoinnin lähteenä muun muassa aiemmin vahvana hyvinvoinnin mittarina pidetyn aineellisen elintason rinnalla. Läheiset ihmissuhteet tuottavat ja ylläpitävät lapsen emotionaalista turvallisuutta ja hyvinvointia (Jokinen ym. 2013; 175, 196.) Yksilön sosiaalisen verkoston voi ajatella toimivan sosiaalisen tuen lähteenä, jolloin sosiaalinen verkosto tukee yksilöä selviytymään kuormittavista elämäntilanteista. Sosiaalisen tuen teoreettiset mallit esittävät, että sosiaaliset verkostot

minimoivat psykologista stressiä ja vähentävät stressaavien elinolosuhteiden negatiivisia vaikutuksia. (Prelow, Weaver, Bowman, & Swenson 2010; Seikkula 1994, 24—26.)

Olen edellä esitellyt perheen käsitettä sekä sitä problematisoivia teoreettisia näkökulmia. Perheen käsitteen rajoista johtuen olen päätenyt tarkastelemaan tässä tutkimuksessa lapselle merkityksellisiä suhteita läheissuhteen käsitteen kautta. Ymmärrän läheissuhteen käsitteen perheen käsitettä laiveampana käsitteenä läheissuhteen kattaessa myös muita läheisiä ihmissuhteita kotitalouteen ja sukulaisuuteen rajautuvien ihmissuhteiden lisäksi. Näen läheissuhteen käsitteen olevan analyyttisesti hedelmällisempi mahdollistaen tutkimuksen aineiston luennan aineistolähtöisemmin ilman etukäteistä tiukkaa rajautumista vain tiettyihin lapsen ihmissuhteisiin. Seuraavassa alaluvussa osoitan, että läheissuhteen käsitteen käyttö tässä tutkimuksessa on perusteltua myös lastensuojelun työmenetelmiä käsittelevän nykykeskustelun valossa.

2.2 Lapsen läheissuhteet lastensuojelun institutionaalisessa kontekstissa

Lastensuojelutyön perusta on lastensuojelulaissa (2007/417), jonka tavoitteena on ensimmäisen pykälänsä mukaisesti turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaki määrittää huoltajille ensisijaisen vastuun lapsen hyvinvoinnin turvaamisesta. Lasten ja vanhempien kanssa työskenteleville viranomaisille säädetään velvollisuus tukea vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässään. Lastensuojelun tehtäväksi nimetään vanhempien, huoltajien ja muiden lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavien henkilöiden tukeminen lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä erilaisia palveluita ja tukitoimia. (Emt.) Lakitekstissä lastensuojeluksi määritetään lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, joka tarkoittaa lapsen kehityksen ja terveyden turvaamista sekä sitä vaarantavien tekijöiden poistamista (Bardy 2013, 73). Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan laatimalla asiakassuunnitelma ja tarjoamalla avohuollon tukitoimia kuten tehostettua perhetyötä tai taloudellista tukea. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun piiriin kuuluvat myös lapsen sijoittaminen kiireellisesti ja huostaanotto sekä siihen liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (Lastensuojelulaki 2007/417).

Lastensuojelun toimintaa keskeisesti määrittävänä periaatteena on lapsen etu, jonka turvaaminen ja sen huomioivien ratkaisujen tekeminen asetetaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Lastensuojelun sosiaalityö on viranomaistyötä, jonka toiminnan kehykset määritellään lainsäädännössä, ja sosiaalityöntekijä on vastuussa asiakkaan asiassa tekemistään ratkaisuista. (Kääriäinen 2003, 11.) Yksi Lastensuojelulaissa (2007/417) määritellyistä lapsen edun käsitteen ulottuvuuksista on lapsen mahdollisuus läheisiin ja jatkuviin ihmissuhteisiin. Lainsäädäntö mahdollistaa läheisten mukaan ottamisen ja heidän mielipiteidensä huomioimisen lapsen asiakassuunnitelmaa laadittaessa tai järjestettäessä neuvotteluja lapsen asiassa. Lastensuojelulaissa säädetään lastensuojeluviranomaisen velvollisuudesta kartoittaa lapsen läheisverkosto ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Selvittämisen tulee kohdistua siihen vanhempaan, jonka luona lapsi ei asu, sukulaisiin ja muihin lapselle läheisiin henkilöihin ja heidän mahdollisuuteensa ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin tukea lasta. (Emt.) Lapsen sukulais- ja läheisverkoston kartoittaminen on osa lapsen kokonaistilanteen selvittämistä silloin, kun lastensuojelun asiakkuuden aikana harkitaan lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Lapsen läheisverkoston kartoittaminen tapahtuu asianosaisten eli lapsen ja huoltajien suostumuksella, mikäli kyse on vapaaehtoisuuteen perustuvasta avohuollon sijoituksesta. Lapsen huostaanottoa valmisteltaessa tai lapsen lastensuojelun tarvetta selvitettäessä sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus selvittää lapsen läheisverkosto myös asianosaisten vastustuksesta huolimatta. (Räty 2015, 286.) Tällöin Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta annetun lain (2000/812) edellytykset salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta on täytyttävä (Räty 2015, 287).

Lastensuojelulain pykälien lisäksi läheisten mahdollisuus osallistua lapsen tukemiseen nostetaan esiin myös lastensuojelulain valmisteluaineistossa. Tässä hallituksen esityksessä nostetaan esiin lapsen läheisten mahdollisuus osallistua lapsen tukemiseen esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi on huostaanotettu ja sijoitettu sijaishuoltopaikkaan, joka ei kuitenkaan ole lapsen läheisverkostoon kuuluvan henkilön luona. Lain valmisteluaineistossa korostetaan, että näissä tilanteissa lapsen läheisten kanssa työskentely mahdollistaa sen, että he voivat olla sijoitetun lapsen tukena. Läheisten osallistuminen ylläpitää lapsen suhdetta omaan sukuun. Läheiset voivat kannatella lapsen jatkuvuuden tunnetta sijoituksesta huolimatta tilanteissa, joissa lapsen vanhemmat eivät välttämättä itse kykene toimimaan lapsen edun mukaisella tavalla. (HE 2006/252 vp, 150.)

Edellä esittelemäni lastensuojelun institutionaalinen näkökulma pitää keskeisenä lainsäädäntöä ja sen antamaa oikeutusta arvioida lapsen tarpeita ja oikeuksia (Vierula 2017, 31). Lähtökohtaisesti perhe-elämä nauttii yksityisyyden suojaa, mutta Lastensuojelulaki (2007/417) määrittelee, milloin perheen yksityisyyden suojaan on mahdollista puuttua (Peltonen 2013, 48). Institutionaalisen toiminnan lisäksi lastensuojelua on mahdollista tarkastella ammatillisena toimintana. Kuntien tehtävänä on toimeenpanna lastensuojelun julkista tehtävää, jota käytännössä toteuttavat sosiaalityöntekijöiden lisäksi muun muassa psykologit ja perhetyöntekijät, kukin ammattikunta oman koulutuksensa lähtökohdista käsin (Pösö 2016; Vierula 2017, 32). Ammatillisena toimintana lastensuojelua ohjeistetaan valtakunnallisesti erilaisin yhteiskuntapoliittisin linjauksin ja ohjeistuksin (Laaksonen ym. 2011; Lavikainen, Puustinen-Korhonen & Ruuskanen 2014). Kolmanneksi lastensuojelua voi tarkastella asiakaskokemuksen näkökulmasta. Tällöin lastensuojelua tarkastellaan lasten ja perheiden henkilökohtaisessa elämässään kokemana sekä heidän odotuksiin ja aiempiin kokemuksiinsa kietoutuneena. (Pösö 2016; Vierula 2017, 33.)

Lastensuojelu institutionaalisenä ja ammatillisena toimintana pohjautuu tietoon, jota tuotetaan akateemisen tutkimuksen aloilla. Tämän lisäksi lastensuojelun kohteena olevia lapsia sekä heidän perhe- ja läheissuhteitaan koskevaa tietoa tuotetaan alueilla, jotka eivät ole vakiintuneet tieteenaloiksi. Tästä tiedon tuotannon moninaisuudesta seuraa, että akateemiseen tutkimukseen ja erilaisiin ammattikäytäntöihin pohjautuvan lapsia ja perheitä koskevan tiedon raja on häilyvä. Perheitä ammatillisen työn kontekstissa käsittelevä tutkimus pyrkii usein tuottamaan faktoihin tähtäävää tietoa perheistä sekä mallintamaan erilaisia hyviä käytäntöjä levitettäväksi käytännön työn tarpeisiin. Riskinä kuitenkin on, että perhesuhteita koskeva tieto kääntyy moraalisesti latautuneeksi ja ideologiseksi tiedoksi perheestä ja perheenä olemisen tavoista. (Nätkin & Vuori 2007, 24—26.)

Sen lisäksi, että lapsia ja heidän läheisiä suhteitaan koskeva tieto voi olla jännitteistä ja arvolatautunutta, on myös lastensuojelutyö itsessään jännitteistä lasten ja heidän suhteidensa kanssa työskenneltäessä. Lastensuojelu asettaa lapsen suhteet vanhempiinsa ja muihin läheisiin tarkastelun ja muutostyön kohteiksi (Vierula 2017, 39). Lapsi- ja perhekohtainen institutionaalinen lastensuojelu on mahdollista nähdä yhteiskunnallisena reaktiona, jolla säädellään lapsuutta ja perhe-elämää. Lastensuojelun toiminta on siis osa lapsiin ja perheisiin

kohdistuvia institutionaalisia käytäntöjä, joita ohjaavat kulttuuriset käsitykset hyvästä ja toivottavasta perhesuhteissa ja lapsuudessa (Pösö 2007, 77; Pösö 2008, 93). Sen lisäksi, että lastensuojelutyötä ohjaavat aikaan sidotut kulttuuriset merkitykset, myös lastensuojelu on muiden toimijoiden rinnalla tuottamassa erilaisia lapsuuteen ja perhe-elämään liittyviä merkityksiä (Nätkin & Vuori 2007, 23).

Osana lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen kokonaistilanteen arviointia selvitetään lapsen ja hänen perheensä sosiaalista verkostoa sekä sieltä saatavilla olevaa tukea. (Brisebois, Trzcinski & Marsack 2015). Lastensuojelutyötä ammatillisena toimintana ohjaavissa teksteissä painotetaan lapsen läheisverkoston määrittelyä kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti niiden ihmisten joukoksi, jotka ovat mukana tai joilla olisi mahdollisuus olla mukana tukemassa lasta, tämän hoitoa ja kasvatusta (Lavikainen ym. 2014; 22, 38). Tarja Heinon (2007, 70) mukaan lasten läheisverkostoa kartoitetaan lapsen tullessa lastensuojelun asiakkaaksi, mutta työskentelyn kuluessa läheisverkoston edustajat saattavat jäädä sivuun yhteistyöstä. Riitta Laakson (2012, 41) mukaan lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten kohdalla ajatus lapsen läheissuhteiden ja vanhempien tukemisesta on yhteisesti jaettu, mutta läheissuhteiden moninaisuus haastaa työntekijät sen suhteen, keiden kanssa lapsen asioissa on työskenneltävä ja kuka on lapselle läheinen. Arja Ahonen (2013) on tutkinut sosiaalityöntekijän huostaanottohakemuksen liitteeksi kirjoittamista lapsen tilannetta käsittelevistä yhteenvedoista tapoja, jolla niissä käsitellään lapsen läheissuhteita. Tutkimuksen tulosten perusteella sosiaalityöntekijöiden teksteissä esiintyy erilaisia tapoja käsitellä lasten läheisiä siten, että heitä ei käytännössä käsitellä tekstissä lainkaan tai läheiset mainitaan tekstissä, mutta esimerkiksi heidän merkitystään lapselle ei tuoda esiin. Kolmantena tapana käsitellä lapsen läheisiä on heidän nostaminen esiin ja suhteiden merkityksellisyyden käsitteleminen lapsen näkökulmasta. (Emt.)

Sosiaalisten verkostojen tutkiminen ja niiden merkityksen tarkastelu on ollut yksi sosiaalityön mielenkiinnon kohteista sen varhaisista vaiheista saakka (Harrikari & Rauhala 2019, 189). Sosiaalityön tutkimuksen piirissä on jaettu käsitys, että verkostojen puuttuminen vähentää yksilön hyvinvointia. Vastaavasti kuitenkin on havaittu, että esimerkiksi liian tiiviillä verkostoilla voi olla myös haitallisia vaikutuksia. Nämä verkostojen kahtalaiset vaikutukset asettavat haasteen niiden kanssa työskentelylle. Haitallisina pidetyistä verkostoista olisi

kyettävä löytämään ja hyödyntämään niiden sisältämä sosiaalinen pääoma sekä sen tarjoama aineellinen tuki ja huolenpito. Yhtenä ratkaisuna tähän on kumppanuuteen perustuvan työtteen omaksuminen ja verkostojen voimavarojen näkeminen kontrolloivan ja erot tukahduttavan työtteen sijaan. (Nylund 2004; ref. Nyman & Maahi 2008, 78.) Nykyään ihmisten merkitykselliset verkostot muodostuvat sekä paikallisista että paikkaan sitoutumattomista suhteista. Tämä sosiaalisten verkostojen luonne asettaa haasteen myös sosiaalityölle, jonka olisi kyettävä näkemään asiakkaidensa sosiaalisten verkostojen moninaisuus. (Harrikari & Rauhala 2019, 190.) Lastensuojelun työskentelyssä lasten läheissuhteiden muodostaman sosiaalisen verkoston hahmottaminen vaatii siis sosiaalityöntekijältä ymmärrystä verkostojen luonteesta ja moninaisuudesta tämän päivän lasten elämässä. Aila Puustinen-Korhonen ja Tarja Pösö (2010, 29) painottavat verkosto- ja suhdeperustaisen lastensuojelun vahvistamista. Lapsen oikeuksia ja näkökulmaa tulisi tarkastella entistä enemmän sosiaalisten suhteiden ja lapsen sosiaalis-kulttuuris-historiallisen yhteisön osana (emt.). Lapsen läheisverkoston kanssa työskentely ja läheissuhteiden merkityksen näkeminen vaativat sosiaalityöntekijältä voimavarakeskeisen ajattelutavan mukaista ymmärrystä lasta tukevien läheissuhteiden merkityksestä lapsen tilanteen kohentumisessa tai kannattelussa (Conolly 2006, 537).

3. SOSIAALITYÖ JA DOKUMENTOINTI

3.1 Dokumentointi sosiaalityön työmenetelmänä ja tiedonmuodostuksen välineenä

Sosiaalityöntekijällä on velvollisuus dokumentoida tekemäänsä asiakastyötä. Tässä tutkielmassa ymmärrän dokumentoinnilla tarkoitettavan sosiaalihuollon asiakirjojen laatimista ja kirjoittamista sekä asiakassuhteessa syntyvien tietojen, kuvien ja äänitteiden tallentamista. Kirjaamisella tarkoitan puolestaan asiakassuhteessa kerääntyvien tietojen viemistä asiakirjoihin kirjoittamalla. (Laaksonen ym., 2011, 14.) Suomalaista sosiaalihuollon asiakirjahallintoa ja dokumentoinnin käytäntöjä ohjaa lainsäädäntö, jolla säännellään niin dokumentoinnin laatuun kuin sisältöönkin liittyviä asioita. Dokumentointia koskevan lainsäädännön tehtävänä on turvata asiakkaiden ja viranomaisten luottamuksellisia suhteita sekä taata asiakkaiden yksityisyyden suoja. (Emt.) Sosiaalityön kirjaamiskäytäntöjen kannalta merkityksellisiä lakeja ovat muun muassa Hallintolaki (2003/434), Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812), Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (1999/621), Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (2015/254) sekä tämän tutkimuksen kontekstissa Lastensuojelulaki (2007/417). Vuonna 2018 on tullut sovellettavaksi Euroopan parlamentin ja neuvoston Tietosuojasetus (2016/679), joka myös säätelee sosiaalihuollon asiakastietojen käsittelyä. Lain ja asetusten tasoisen sääntelyn lisäksi sosiaalihuollon dokumentointikäytänteitä ohjaavat ja sen kontekstina toimivat kansalliset ja paikalliset ohjeistukset, teoreettiset ja eettiset näkemykset, käytössä oleva asiakastietojärjestelmä sekä työyhteisön vakiintuneet kirjaamisen tavat (Vierula 2017, 20).

Lainsäädäntö on ollut osaltaan vaikuttamassa sosiaalityön dokumentoinnin kehittymiseen sosiaalityön työmenetelmäksi. Sosiaalityön dokumentoinnin yksi rooli on palvella lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia tavoitteita varmistaen sosiaalityön toiminnan lainmukaisuus sekä laatu suhteessa muuhun vallitsevaan sisällölliseen ohjeistukseen. Dokumentoinnin tehtävänä on myös kontrolloida sosiaalityölle asetettujen hallinnollisten päämäärien toteutumista. Näistä lähtökohdista käsin sosiaalityön dokumentointia voi tarkastella juridis-hallinnollisesta näkökulmasta, jonka mukaan laadukkaalla sosiaalityön dokumentoinnilla on

tavoiteltava neutraaleja ja objektiivisia asiakasasiakirjoja. (Morén 1999, 329—333; Taylor 2008, 29.)

Sosiaalityön dokumentointia ei voi kuitenkaan typistää ainoastaan neutraaliksi ja objektiiviseksi hallinnolliseksi tehtäväksi ja näin ollen juridis-hallinnollinen näkökulma sosiaalityön dokumentointiin on vain yksi vaihtoehtoinen tapa tarkastella sitä. Sitoutuminen pelkästään juridis-hallinnolliseen näkökulmaan ei myöskään edistä riittävällä tavalla sosiaalityön dokumentoinnin ammatillista kehittämistä. Juridis-hallinnolliselle näkökulmalle rinnakkainen vaihtoehto on tarkastella sosiaalityön dokumentointia palvelunäkökulmasta. Palvelunäkökulmasta tarkastellen dokumentointi ei ole ainoastaan sosiaalityöntekijälle lankeava hallinnollinen tehtävä, vaan dokumentointi ymmärretään keinona tukea haavoittuvassa asemassa olevaa asiakasta ja edistää hänen tilanteensa kohentumista. Tästä näkökulmasta tarkastellen sosiaalityön dokumentoinnin tulisi heijastella sosiaalityön suhdeperustaisuutta ja dokumentoinnissa tulisi tehdä näkyväksi asiakkaiden erilaiset tarpeet sekä erilaiset näkökulmat asiakkaan tilanteeseen. Sosiaalityön dokumentoinnin olisi siis lainsäädännön lisäksi otettava huomioon samanaikaisesti dokumentoinnin suhde sen kontekstina toimivaan yhteiskuntaan ja organisaatioon. (Morén 1999, 332–333.) Sosiaalityön dokumentoinnissa on nähtävissä erilaisia ristikkäisiä kehityskulkuja, jotka heijastelevat yhteiskunnallisten, ideologisten ja lainsäädännöllisten muutosten ohella sosiaalityön teorioiden ja käytäntöjen kehitystä (Vierula 2017, 24). Käsitys hyvästä sosiaalihuollon dokumentoinnista heijastelee myös yleisempiä ajatuksia tavoiteltavasta sosiaalialan työstä (Laaksonen ym., 2011, 8).

Asiakastyössä tapahtuneen kasvokkaisen vuorovaikutuksen sanoittaminen ja siirtäminen asiakirjaan tehdyn työn kuvaukseksi on tärkeä prosessi sekä asiakkaan että sosiaalityöntekijän kannalta, jotta asiakkaan saama palvelu ja tapahtumat kuvataan totuudenmukaisesti (Laaksonen ym., 2011, 12). Asiakirjojen kirjoittaminen on keino ylläpitää sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välistä suhdetta, kun sosiaalityöntekijän on mahdollista palauttaa mieleen asioita ilman, että asiakkaan täytyy kerrata niitä sosiaalityöntekijälle (Askeland & Payne 1999, 58). Dokumentointi toimii myös sosiaalityöntekijän ajattelun ja työskentelyn jäsentämisen välineenä. Asiakastyötä dokumentoidessa ja asiakkaan asioissa tehtyä työskentelyä läpikäydessään sosiaalityöntekijän on mahdollista tehdä havaintoja sekä tunnistaa

asiakasprosessin kannalta merkittäviä seikkoja. Tällainen asiakasasiakirjojen käyttö tukee selkeän ja fokusoidun työskentelyprosessin muodostumista. (Askeland & Payne 1999, 58—59.) Asiakasasiakirjat toimivat myös työskentelyn sisällön jälkikäteen arvioinnin ja valvonnan välineenä (Taylor 2008, 29). Asiakastyöstä kirjoittaminen on asiakasta koskevan tiedon ja asiakasprosessin sekä itse sosiaalityön näkyväksi tekemistä (Hall ym. 2006, 105; Laaksonen ym., 2011,12).

Dokumentointi on sosiaalityön tiedonmuodostuksen väline. Tiedonmuodostuksella tarkoitan tässä prosessia, jossa sosiaalityöntekijä ottaa vastaan tietoja ympäristöstään, joko havainnoimalla tai kuulemalla asiakastaan, hänen läheisiään tai muita viranomaisia. Näistä tiedoista muodostuu käsitys kulloisestakin tilanteesta, joista kirjoitetaan merkintöjä asiakaskertomukselle. Asiakaskertomukselle tehty merkinnät puolestaan väistämättä ohjaavat lukijan ajattelua ja luovat pohjaa uusille kirjoituksille ja toiminnalle. (Kääriäinen 2003, 150.) Tiedonmuodostuksessa on kyse epävarman tiedon jäsentymisestä sosiaalityön prosessia ohjaavaksi käyttötiedoksi (Kääriäinen 2007, 265). Jotta asiakasta koskevia asiakirjoja on mahdollista kirjoittaa, on asiakirjoihin kirjoitettavan asiakasta koskevan tiedon läpikäytävä transformaatioksi kutsuttava prosessi (Morén 1999, 332). Kansalaisen ja auttamisjärjestelmän kohdatessa asiakkaan kokemus ja tieto on muunnettava auttamisjärjestelmän ammattikielelle ja sen käytettävissä olevaksi tiedoksi (Vierula 2017, 27). Transformaatio on prosessi, jossa tukea tarvitseva ihminen muuttuu sosiaalityön auttamisjärjestelmän asiakkaaksi. Transformaation prosessiin liittyy myös kysymys teksteihin ja niiden tuottamiseen liittyvästä vallasta muun muassa määritellä asiakas ja hänen tuen tarpeensa. (Morén 1999, 332.)

Edellä mainitsemani tavoite asioiden ja tapahtumien kuvaamisesta mahdollisimman totuudenmukaisesti siten, että lukijoiden on mahdollisuus muodostaa tekstin pohjalta yhtenevä ymmärrys, liittyy modernin ajan käsitykseen totuuden tavoittamisen mahdollisuudesta. Tekstit eivät kuitenkaan ainoastaan kuvaa todellisuutta, vaan ne myös rakentavat ja ylläpitävät sitä. Sosiaalityön dokumentointi on aina myös jostain kirjoittajan valitsemasta näkökulmasta tehtyä tulkintaa todellisuudesta. (Askeland & Payne 1999, 61; Morén 1999, 335.) Tällöin sosiaalityön asiakirjojen laatiminen on ymmärrettävä kirjaamista ja kirjoittamista laajemmaksi kysymykseksi, sillä asiakirjojen laatiminen sisältää sosiaalityöntekijän ammatillista harkintaa muun muassa siitä, mitä asioita hän valikoi kirjaamisen kohteeksi, miten kirjoittaa ja keitä

sosiaalityöntekijä ajattelee asiakirjan yleisöksi. Vaikka dokumentointia ohjataan muun muassa lainsäädännön, sosiaalityöntekijöiden koulutuksen ja yhteiskuntapoliittisten linjausten kautta, jää yksittäiselle sosiaalityöntekijälle runsaasti harkintavaltaa dokumentoinnin toteuttamiseen sosiaalityön käytännöissä. (Vierula 2017; 18, 25.) Yksi dokumentointiin liittyvä oletamus on, että sosiaalityöntekijä valitsee dokumentoitavaksi kaikkein kiinnostavimman ja arvokkaimman materiaalin (Askeland & Payne 1999, 62). Asiakkaan asiakirjoihin kirjatut asiat on kuitenkin kirjoitettu niiden kirjaamisen hetkellä tulevia, mutta vielä tuntemattomia tarkoituksia varten (Hall ym. 2006, 105). Sosiaalityön asiakasasiakirjojen kirjoittaminen on prosessi, jossa sosiaalityöntekijä valikoi kirjattavaksi ne asiat, joiden arvioi olevan merkityksellisiä ja tietämisen arvoisia myöhemmässä vaiheessa. Asiakasasiakirjoja lukemalla voi päästä selvyyteen esimerkiksi asiakkaan ja sosiaalityöntekijän laatimista suunnitelmista ja yhteisistä sopimuksista. Kirjoittajan kirjoitusprosessin aikana tekemää valikointiprosessia ei ole kuitenkaan luettavissa mistään. Lukijan ei ole mahdollista päästä tekstin taakse, sen syntyajankohtaan tai sen aikaiseen todellisuuteen. (Kääriäinen 2007, 248; Ricœur 2000, 119–120.)

Sosiaalityön dokumentteja on mahdollista myös lukea niitä kirjoittaneiden sosiaalityöntekijöiden tulkintoina toiminnan kontekstina toimivan organisaation perustehtävästä. Dokumentoinnin kautta luodaan sosiaalityöntekijöiden ja kulloinkin kyseessä olevan organisaation omakuvaa eli sitä, miten organisaation työtehtävät ymmärretään ja mitkä niistä ovat olennaisia organisaation perustehtävän kannalta. (Morén 1999, 335.) Dokumentoinnin tutkimuksen fokuksen pitäminen kirjaamisen sidonnaisuudessa sekä organisaation perustehtävään että organisaation kulttuuriin ohjaa tarkastelemaan itse dokumentointikäytäntöjä dokumentoinnin laadun tai sen paremmuuden sijaan (Garfinkel 1967, 191). Asiakasdokumenttien sidonnaisuus ympäröivään yhteiskuntaan ja muun muassa sen lainsäädäntöön ovat yksi syy, miksi ne ovat sosiaalityön tutkimuksen kannalta kiinnostava tutkimuskohde (Kääriäinen 2006, 49). Sosiaalityön asiakirjoihin perehtymällä on mahdollista päästä tutkimaan tekstin tuottaneen organisaation ammatillista kulttuuria (Günther 2012, 15–16). Sosiaalityön dokumentoinnin tutkimus on yksi keino tehdä näkyväksi sekä sosiaalityön asiakkaiden elämäntilanteita että sosiaalityön työkäytäntöjä. Sosiaalityön asiakasdokumentteja ei kuitenkaan ole ensisijaisesti luotu tutkimuksen käyttöön, vaan ne ovat kulloinkin kyseessä olevan sosiaalityön palvelun näkökulmasta laadittu kuva todellisuudesta. Samalla

asiakasdokumentit saattavat jättää tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia seikkoja dokumentin lukijan ulottumattomiin. (Kuusisto-Niemi ym. 2011; 258—259, 269.)

3.2 Dokumentoinnin erityiskysymykset lastensuojelussa

Lastensuojelulaki (2007/412) velvoittaa lastensuojelun työntekijöitä kirjaamaan ylös lastensuojelun asiakkuuden vireille tulosta lähtien ”kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojeluntoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot”. Tämän vaateen täyttääkseen lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät tuottavat erilaisia asiakirjoja, joiden tehtävät lastensuojelun prosessissa ovat erilaisia (Kääriäinen 2003, 27). Keskeisiä lastensuojelun asiakirjatyyppejä ovat asiakaskertomus, asiakassuunnitelma ja päätös. Asiakaskertomus koostuu sosiaalityöntekijän asiakkaan lastensuojeluprosessin aikana tekemistä päivittäisluonteisista merkinnöistä, jotka pitävät sisällään muun muassa kirjaukset asiakkaan asiassa pidetyistä neuvotteluista, työntekijän asiakkaan kanssa käymät puhelinkeskustelut sekä viranomaisten keskinäiset keskustelut asiakkaan tilanteen edistämiseksi. Asiakaskertomus on kronologisesti kumuloituvaa tietoa sisältävä asiakirja, josta on luettavissa kuvausta asiakkaan kanssa työskentelystä ja hänen asiansa hoitamisesta. Asiakaskertomus toimii myös yhtenä lastensuojelun arvioinnin välineenä, josta on mahdollista lukea lapsen tilanteen kehittymisestä lastensuojelun asiakkuuden aikana. Ajantasainen lastensuojelun asiakaskertomus mahdollistaa ja tukee hyvien asiakassuunnitelmien ja päätösten kirjoittamista, ja esimerkiksi huostaanottopäätöstä valmisteleva sosiaalityöntekijä tukeutuu asiakaskertomukselle aiemmin kirjoitettuun asiakasta koskevaan tietoon. Lastensuojelun asiakassuunnitelma puolestaan on asiakirja, jossa käydään läpi lapsen tilanteessa lastensuojelullista huolta herättävät asiat, arvioidaan lapsen ja perheen palveluiden tarve sekä asetetaan tavoitteita lapsen tilanteen kohentumiseksi. Asiakassuunnitelma toimii lastensuojeluprosessin etenemistä ohjaavana asiakirjana, johon sekä sosiaalityöntekijän että asiakkaan on sitouduttava. Lastensuojelun päätökset ovat asiakirjoja, joissa sosiaalityöntekijä esittää viranomaisen roolissa ratkaisunsa lastensuojelun asiakkaan hallintoasiassa. Muiden viranomaisten tekemien hallintopäätösten tapaan lastensuojelun päätöksistä on laadittava

päätösasiakirja, josta on käytävä ilmi muun muassa asiassa tehtävä ratkaisu perusteluineen, ratkaisun pohjalla olevat lainkohdat, päätöksentekijän tiedot sekä muutoksenhakuohje. (Laaksonen ym. 2011, 46—49.) Tämän tutkimuksen aineistona olevat lastensuojelun avoimuuden asiakaskertomukset ovat siis lastensuojelun asiakirjoja muiden lastensuojelussa tuotettavien tekstien rinnalla kuten asiakassuunnitelmat ja päätökset. Asiakaskertomusten tekstien sisältöä ja muotoa ohjaavat yleiset viranomaisteksteihin kohdistuvat odotukset selkeästä ja asiallisesta ilmaisusta (Laaksonen ym. 2011). Lastensuojelun asiakaskertomusten tekstit eroavat kuitenkin jossain määrin muista lastensuojelussa tuotetuista teksteistä, sillä ne ovat luonteeltaan eräänlaista sosiaalityöntekijän työpuhetta ja ovat näin ilmaisultaan vapaamuotoisempia.

Lastensuojelun kontekstissa asiakasta koskevan tiedon transformaatio (ks. luku 3.1) merkitsee muun muassa sitä, että dokumentoinnin keinoin asiakkaana olevaa lasta ja hänen tilannettaan kuvaamalla perustellaan muun muassa lapsen lastensuojelun asiakkuutta ja lastensuojelun puuttumista lapsen elämään. Tekstin tasolla transformaatio liittyy vahvasti muun muassa lapsesta ja hänen tilanteestaan käytettäviin käsitteisiin ja kuvaamisen tapoihin, joiden keinoin asiakas on tekstistä luettavissa kuuluvaksi johonkin lastensuojelun kontekstissa tunnistettavaan kategoriaan kuten esimerkiksi kaltoinkohdeltu lapsi. Näin ollen kysymykset yleisesti sosiaalityön dokumentointiin liittyvästä vallasta ovat relevantteja myös lastensuojelun dokumentointia tarkasteltaessa, sillä dokumentointi on yksi välineistä, jonka avulla lastensuojelun prosessissa muun muassa erotetaan normaali poikkeavasta, ja näin luodaan perusteita asiakkaan tilanteeseen puuttumiselle. (Hennum 2011, 336; 341.) Lastensuojelun asiakaskertomuksilta luettavissa olevia merkityksiä voidaan tuottaa eksplisiittisesti, jolloin asioita esitetään totuuden kaltaisina selviöinä. Merkityksiä voidaan tuottaa myös implisiittisesti erilaisiin alkuoletuksiin nojaten, jolloin teksti kirjoitetaan siten, että sen mielekäs tulkinta on mahdollinen ainoastaan, jos lukija olettaa tiettyjä selviöitä tosiksi. (Heikkinen 2000, 304.)

Lastensuojelun asiakaskertomukset sisältävät kuvausta lapsesta ja hänen elämänsä tapahtumista, joita kirjannut sosiaalityöntekijä on pitänyt lastensuojelun asiakkuuden kannalta merkityksellisinä ja relevantteina (Hall ym. 2006, 98). Asiakaskertomus voi pitää sisällään sekä epäsuoraa että suoraa kerrontaa, joita Carolyn Taylor (2008, 30) kutsuu osoittamiseksi ja kertomiseksi. Kertominen tarkoittaa sitä, että tekstin kirjoittaja on selkeästi läsnä tekstissä

nimeten asioita ja tapahtumia lukijalle (Rimmon-Kenan 1983, 78—79). Kerronta voi olla minämuotoista tai kirjoittaja nimeää tekstissä selkeästi jonkin osan siitä olevan omaa ammatillista arviotaan (Taylor 2008). Osoittamisella viitataan puolestaan tapahtumien ja tilanteiden kuvaamiseen siten, että tekstin kertoja on häivytetty tekstistä. Näin lukijalle jätetään mahdollisuus muodostaa oma näkemyksensä tekstissä esitetyistä asioista ilman, että tekstin kirjoittaja nimeää asioita lukijalle. (Emt., 31.) Tähän tapaan kirjoitettua tekstiä lapsen asiakirjoissa voi kutsua myös eräänlaiseksi raakadataksi lapsesta, joka auttaa sosiaalityöntekijää tulevaisuudessa rakentamaan tarkempaa kuvaa esimerkiksi lapsen läheissuhteista. Kirjaamisen fokusointi tapahtumien kuvaukseen mahdollistaa lukijalle tarkemman kuvan muodostamisen tekstissä esiintyvistä henkilöistä ja tapahtumista. Tekstissä esiintyvien henkilöiden ja tapahtumien kategorisointi jää lukijan tehtäväksi kirjoittajan tekstissä epäsuoran kerronnan muodossa tarjoilemien vihjeiden pohjalta ilman, että kirjoittaja nimeää eksplisiittisesti käsillä olevia kategorioita. Näin kirjoittaja ei myöskään aseta itseään selontekovelvolliseksi tekemistään kategoriavalinnoista. (Hall ym. 2006, 98.) Kirjoittajan esimerkiksi kuvatessa asiakaskertomuksella päiväkodin työntekijän yhteydenottoa ja työntekijän kertomusta äidin lapsen kohdistamista kovakouraisista otteista äidin hakiessa kiukuttelevaa lastaan päiväkodista piirtyy tekstissä lastensuojelun kontekstissa lukijalle kuva vanhemmasta, joka tarvitsee tukea rakentavien kasvatukseen käyttämiseen. Tämä ymmärrys syntyy lukijalle ilman, että kirjoittaja erikseen nimeää äitiä tai hänen toimintaansa mihinkään tiettyyn kategoriaan kuuluvaksi.

Lastensuojelun avohuollon asiakaskertomusten merkinnöissä vuorottelevat arkiset kuvaukset lapsen läheissuhteista tekstissä kuvatun tapaamisen ollessa lastensuojelun suunnitelmalliseen prosessiin kuuluva ennalta sovittu tapaaminen aina ennakoimatta kriisiytyneiden tilanteiden yhteydessä kuvattuun toimintakeskeiseen lapsen tilanteen selvittelyyn. Näissä tilanteissa tekstin kirjoittanut sosiaalityöntekijä kuvaa lapsen hoivan ja huolenpidon järjestämistä, johon tapauskohtaisesti osallistuvat läheisverkostoon kuuluvat henkilöt (Kääriäinen 2003, 93). Etenkin lastensuojelun dokumentoinnissa myös asiakkaan kyvyt, keinot ja puutteet tulevat dokumentoinnin ja arvioinnin kohteiksi. Dokumentteihin kertyneen tiedon pohjalta tehdään ratkaisuja lastensuojelutoimenpiteistä, jotka liittyvät tiiviisti vastakohtaparien kautta organisoituneisiin arvioihin kuten hyvä ja paha tai vastuuntuntoinen ja vastuuton. (Hall ym. 2006, 21.) Lastensuojelussa on toimittava institutionaalisten kategorioiden ja toimintamallien

puitteissa työskenneltäessä yksittäisten asiakkaiden kanssa (emt., 98). Tarja Vierulan (2017, 100) mukaan kunkin asiakkaan ainutkertaisesti eletyn henkilökohtaisen elämän asiat muutettuna institutionaaliseksi asiakirjatiedoksi muuttaa tietojen omistus- ja hallintasuhteita sekä transformoi henkilökohtaiset tarinat kielellisesti ja käsitteellisesti palvelemaan lastensuojelun institutionaalista tehtävää.

4. METODOLOGINEN VIITEKEHYS JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni lähtökohtana on kiinnostus lastensuojelun asiakirjoissa lapsen läheissuhteista kirjattua tietoa ja läheissuhteita koskevan tiedon muodostumista kohtaan. Tutkimuksen tavoitteena on tutkia lastensuojelun kirjaamiskäytännöissä esiintyviä lapsen läheissuhteita koskevia kulttuurisia jäsennyksiä (ks. Alasuutari 2001, 115) sekä läheissuhteita koskevaa tiedonmuodostusta (ks. Kääriäinen 2007, 264—265). Tässä tutkimuksessa lähtökohtana asiakirjojen tutkimiseen ja lapsen läheissuhteiden tarkasteluun on, että läheissuhteiden kirjaamisen tapojen tutkiminen kertoo enemmän kirjoittajan tekemistä valinnoista kuin läheissuhteista itsessään lapsen todellisina ihmissuhteina (ks. Kääriäinen 2006, 48). Näistä lähtökohdista käsin tutkimustehtävä on seuraavanlainen:

Millaista tietoa lapsen läheissuhteista on luettavissa lastensuojelun asiakaskertomuksista ja millaisia merkityksiä tiedolle rakentuu?

4.2 Tutkimuksen aineisto ja sen rajaaminen

Tutkimukseni aineistona ovat lastensuojelun avohuollon asiakaskertomukset. Asiakaskertomuksella tarkoitan tässä tutkimuksessa lastensuojelun asiakirjaa, johon kirjataan merkintöjä asiakkaan tilanteesta ja asiakkaaseen liittyvistä palvelutapahtumista kronologisessa järjestyksessä. Asiakaskertomuksella tehdään näkyväksi sellainen asiakkaan asiassa tehty työ, joka ei tallennu muihin lastensuojelun asiakirjoihin. (Laaksonen, Suhonen & Suhonen 2012, 64.) Olen saanut aineiston käyttöni hakemalla tutkimuslupaa eräältä suurelta kaupungilta. Tutkimukseni perusjoukoksi rajasin kaikki eräällä kyseisen kaupungin sosiaaliasemalla aineiston poiminnan hetkellä lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa olevien lasten asiakaskertomukset. Määrittelemällä tutkimukseni perusjoukoksi kaikki lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa aineiston poiminnan hetkellä olevat tavoitteenani oli saada

sisällöllisesti rikasta ja erilaisista lastensuojelun avohuollon asiakkuuksista ja työskentelyprosesseista kertovaa aineistoa. Tavoitteenani oli saada kokonaisia lastensuojelun avohuollon asiakaskertomuksia, jotka kattaisivat kaikki sosiaalityöntekijän tekemät kirjaukset lapsen asiakaskertomukselle aina aineiston tulostushetkeen saakka. Koska tutkimukseni kiinnostuksen kohteena ovat sosiaalityön kirjaamiskäytännöt rajasin aineistoni nimenomaan sosiaalityöntekijöiden kirjauksiin. Näin ollen tutkimukseen valikoituneen lapsen asiakaskertomuksella esimerkiksi mahdollisesti olevat perhetyön tekemät kirjaukset rajautuivat tutkimuksesta pois. Rajasin aineiston ulkopuolelle myös lastensuojelun tarpeen arvioinnin aikana tehdyt kirjaukset, sillä uuden Sosiaalihuoltolain tullessa voimaan vuonna 2015 lastensuojelun tarpeen arviointi on tehty osana Sosiaalihuoltolain mukaista palvelutarpeen arviointia, ja tuo arviointi on kirjattu kyseisen kaupungin asiakastietojärjestelmässä lapsen tietoihin Lapsiperheiden sosiaalihuolto -nimiselle asiakaskertomukselle. Tällä rajauksella varmistin aineiston yhteneväisyyttä siltä osin, että niiden lasten asiakaskertomuksilla, joiden lastensuojelun asiakkuus on alkanut ennen uuden Sosiaalihuoltolain voimaantuloa, olisi kirjattuna myös lastensuojelun tarpeen arviointi, kun taas puolestaan ajallisesti kaikkein tuoreimmissa asiakaskertomuksissa tätä ei olisi luettavissa lakimuutokseen liittyvien työkäytäntöjen uudistamisen vuoksi.

Tutkimuslupaa hakiessani oli määriteltävä, miten monta asiakaskertomusta toivon saavani käyttööni tutkimusta varten. Lapsen läheissuhteista kirjaaminen on ainoastaan yksi ulottuvuus kaikesta lapsen asiakaskertomukselle kirjattavasta tiedosta. Tästä syystä tutkimuslupaa hakiessa oli ennakoitua mahdotonta tietää, miten paljon ajallisesti eri pituisissa ja työskentelyn luonteen osalta keskenään eroavissa asiakaskertomuksissa olisi tutkimukseni kannalta merkityksellistä tietoa lapsen läheissuhteista. Jotta välttyisin aineiston täydentämiseltä ja varmistuisin riittävän aineiston saamisesta, päädyin kirjaamaan tutkimuslupahakemukseen suunnitelman saada 20 asiakaskertomusta. Tutkimusluvan saatuani minulle poimittiin asiakastietojärjestelmästä systemaattisella otannalla asiakkaan sukunimen perusteella aakkosjärjestykseen asetetuista asiakaskertomuksista 20 asiakaskertomusta. Aineisto luovutettiin minulle paperitulosteina, jotka säilytin tutkimuksen teon ajan kotonani lukitusti.

Ennen kuin ryhdyin perehtymään aineistooni tarkemmin numeroin aineiston asiakaskertomukset niiden tulostusjärjestyksen mukaan. Lukiessani aineiston ensimmäisen

kerran läpi merkitsin ylös kunkin lapsen syntymävuoden, sukupuolen, asiakaskertomuksen ensimmäisen ja viimeisen merkinnän ajankohdan sekä asiakaskertomuksen sivumäärän. Sain asiakaskertomukset tulostettuina siten, että niiden kronologinen järjestys eteni uusimmasta kirjauksesta vanhimpaan. En kuitenkaan lukenut aineistoani tässä järjestyksessä, vaan aineistoon tutustuessani ja analyysia tehdessäni luin aineistoa ikään kuin takaperin eli aloitin vanhimmista merkinnöistä edeten kohti tuoreimpia merkintöjä. Valitsemalla tämän aineiston lukemisen tavan minun oli mahdollista asettaa tekstin kirjoittaneen sosiaalityöntekijän asemaan, joka ei käsillä olevaa merkintää kirjoittaessaan tiedä tulevaisuutta ja nyt tehtävien ratkaisujen seurauksia (ks. Kääriäinen 2003, 155).

Lukiessani aineistoa ensimmäisen kerran tein siihen myös alustavia merkintöjä lapsen läheissuhteista koskevan tiedon osalta. Tämä ensimmäinen tutustuminen aineistoon paljasti, että sieltä on luettavissa minua kiinnostavaa tietoa lapsen läheissuhteista. Aineistoa oli kokonaisuudessaan 655 sivua. Jouduin toteamaan, että pro gradu -tutkielman tarpeisiin sitä oli liikaa, ja sitä oli vielä rajattava jollain tavalla. Lähdin lukemaan aineistoani toistamiseen ja päätin keskittyä joka toiseen asiakaskertomukseen lähtien tulostusjärjestyksessä ensimmäisestä asiakaskertomuksesta. Tällä toisella lukukerralla keskityin tarkemmin lapsen läheissuhteita koskeviin mainintoihin ja merkitsin ne ensimmäistä lukukertaa tarkemmin aineistoon. Luettuani nämä 10 asiakaskertomusta toistamiseen totesin, että pro gradu -tutkielman puitteissa on mielekästä rajata tutkielmani aineisto näihin 10 asiakaskertomukseen, sillä määrällisesti ja sisällöllisesti 10 asiakaskertomusta muodostivat sisällöllisesti rikkaan ja tarpeeksi laajan aineiston.

Yhteensä tutkimuksen aineistoa on 313 sivua. Aineiston lyhyin asiakaskertomus on pituudeltaan kolmen sivun mittainen ja pisin asiakaskertomus 89 sivua. Myös ajallisesti tarkastellen aineiston asiakaskertomuksissa on eroavaisuuksia. Ajallisesti pisimmälle ulottuvan asiakaskertomuksen ensimmäiset merkinnät ovat vuodelta 2004 kun taas ajallisesti tuoreimmat ensimmäiset merkinnät ovat vasta syksyltä 2017. Yksittäisten lastensuojelun asiakkuuksien kestosta ei voi kuitenkaan tehdä luotettavia päätelmiä asiakaskertomuksen merkintöjen perusteella. Lähtökohtaisesti lastensuojelun asiakkuuden päättäminen ja uudelleen aloittaminen on luettavissa mainintoina asiakaskertomuksella. Kuitenkin aineistoni asiakaskertomusten yksittäisten merkintöjen välillä saattoi olla ajallisesti pitkiä välejä ilman mainintoja

asiakkuuden päättämisestä tai uudelleen aloittamisesta. Tällöin ei voi luotettavasti tietää, onko kyseessä ollut asiakkuuden suvantovaihe, jolloin lapsen asioissa ei ole työskennelty vai onko lastensuojelun asiakkuus päätetty ja aloitettu myöhemmin uudestaan ilman erillisiä mainintoja asiakaskertomuksella. Vanhin lapsi, jonka asiakaskertomus on valikoitunut mukaan aineistoon, on syntynyt vuonna 1999 ja nuorin lapsi on syntynyt vuonna 2014. Aineistossa on viiden tytön ja viiden pojan asiakaskertomukset.

Aineistoon valikoituneiden asiakaskertomusten keskinäisten eroavaisuuksien kuten kirjausten määrän, ajallisen ulottuvuuden ja lasten syntymävuosien osalta aineistosta muodostui tutkimustehtävää ajatellen rikas ja hedelmällinen. Aineiston analysointia aloittaessani ja sitä ensimmäisiä kertoja lukiessani havaitsin, että aineistoon oli valikoitunut myös sisällöllisesti erilaisia asiakaskertomuksia. Aineistot kuvasivat erilaisia lastensuojelun avohuollon työskentelyprosesseja, joissa lastensuojelulliset huolet ja tarjottavat lastensuojelun tukitoimet olivat vaihtelevia (ks. Lastensuojelulaki 2007/417). Tutkimuksen aineistoon valikoitui mukaan myös asiakaskertomuksia, joissa lapsen kohdalla päädytään lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle. Yhdestä asiakaskertomuksesta on luettavissa, että lapsi sijoitetaan avohuollon tukitoimena. Neljässä asiakaskertomuksessa lapsi sijoitetaan jossain vaiheessa lastensuojelun asiakkuuttaan kiireellisesti. Yhdessä asiakaskertomuksessa päädytään valmistelemaan lapsen huostaanottoa ja sijoittamista sijaishuoltoon.

4.3 Tutkimuksen metodologinen orientaatio

Tutkimukseni metodologisena viitekehyksenä on *sosiaalinen konstruktionismi*, joka ymmärtää todellisuuden olevan sosiaalisesti rakentunutta (Berger & Luckmann 1994). Sosiaalinen konstruktionismi lähestyy sosiaalisen todellisuuden rakentumista vuorovaikutteisena toimintana ja on kiinnostunut sen ilmentymistä ihmisten kielenkäytössä ja muussa toiminnassa (Jokinen 1999a; 38, 40). Näin ollen tuntemamme yhteiskunnallinen järjestys on ihmisten toiminnan tulos tai pikemminkin jatkuvasti käynnissä oleva prosessi (Berger & Luckmann 1994, 64).

Sosiaalinen konstruktionismi pitää kielenkäyttöä, niin puhuttuna kuin tekstin muodossa, keskeisessä asemassa sosiaalisesti jaetun todellisuuden rakentumisessa. Kieli ymmärretään sosiaalisesti jaetuiksi merkityssysteemeiksi, ja merkitykset syntyvät suhteessa ja erotuksena toisistaan. Arkikielessä erilaisten merkityseroihin perustuvien luokitusten käyttö on tavanomaista kuten *taapero* ja *teini-ikäinen*, mutta konstruktionistiseen ajatteluun kuuluu muun muassa näiden tavanomaisten käsitteiden analyttinen tarkastelu. Konstruktionistiseen ajatteluun liittyy myös ajatus kielenkäytön *ei-heijastavuudesta*, jolloin kielen ja kielenkäytön ei oleteta heijastavan yksiselitteisellä tavalla ulkoista todellisuutta tai jonkun yksilön sisäistä todellisuutta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 19—20.)

Sitoudun tutkimuksessani tietoteoreettisesti maltilliseksi tai kontekstuaaliseksi nimitettyyn konstruktionismiin (Miller & Holstein 1993, 11—13). Vaikka tässä tutkimuksessa näenkin todellisuuden olevan sosiaalisesti rakentunutta, ymmärrän tutkijan ulkopuolisen maailman olevan olemassa silloinkin, kun se ei ole kielellisen tuottamisen kohteena. Näin ollen tarkastelen tutkimusaineistoni lastensuojelun asiakaskertomusten syntyneen tutkijasta riippumattomina itsenäisinä teksteinä, jotka kertovat todellisista lapsista ja heidän tilanteistaan. Samaan aikaan kuitenkin nämä tekstit ovat myös todellisuuden sosiaalisen rakentumisen tulosta, sillä ne on kirjoitettu tietyssä kulttuurisessa ja organisatorisessa kontekstissa, joka ohjaa tekstit kirjoittaneiden sosiaalityöntekijöiden valintoja. Ymmärrän tutkimuksen aineistona olevien lastensuojelun asiakirjojen myös osaltaan rakentavan todellisuutta niiden tuottaessa erilaisia lapsuutta, lasten läheissuhteita ja lastensuojelun asiakkuutta käsitteleviä kulttuurisia jäsennyksiä.

4.4 Retorinen diskurssianalyysi

Käytän aineistoni analyysimenetelmänä diskurssianalyysia ja tukeudun erityisesti sen yhteen suuntaukseen eli retoriseen diskurssianalyysiin. Tutkimusmenetelmän valintaa on ohjannut tutkimuksen asemointi sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen, jota Arja Jokinen (1999, 39) nimittää diskurssianalyysin teoreettiseksi kodiksi. Eero Suonisen (1999) mukaan diskurssianalyysi on menetelmä, jolla tutkia kielenkäyttöä ja muuta merkitysvälitteistä

toimintaa. Diskurssianalyysin avulla tarkastellaan sitä, miten toimijat tekevät omalla kielenkäytöllään ymmärrettäväksi kertomiaan asioita ja miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Yksi diskurssianalyysin ydinajatuksista on, että yksiselitteistä totuutta ei ole olemassa, vaan sama ilmiö on mahdollista tehdä ymmärrettäväksi eri tavoin perusteltuna. Keskeistä on tarkastella sitä, millaiset kuvaukset ja selitykset ovat ymmärrettäviä sekä sitä, millaisia asiantiloja sekä seurauksia esitetyillä perusteluilla rakennetaan. Tällöin diskurssianalyysin keskiöön asettuvat ilmiöiden kuvaamisen tavat, ja diskurssianalyysin keinoin voidaan tehdä havaintoja sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta. Olennaista diskurssianalyysin hahmottamisen kannalta on ymmärtää, että se tarkastelee kaikkea kielenkäyttöä tekemisenä. Näin ollen kaikki kielenkäyttö osallistuu omalta osaltaan ympäröivän maailman uusintamiseen tai muuttamiseen. (Emt.; 18—20, 232.)

Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (1993) mukaan diskurssianalyysi perustuu viiteen perusoletukseen. Ensimmäisen perusoletuksen mukaan kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta. Toiseksi diskurssianalyysi tunnistaa rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolon. Kolmantena diskurssianalyysi ymmärtää merkityksellisen toiminnan olevan kontekstisidonnaista. Neljäntenä tutkijan on huomioitava toimijoiden kiinnittyminen merkityssysteemeihin. Viidentenä tutkijan on ymmärrettävä kielenkäytön seurauksia tuottava luonne. (Emt., 17—18.)

Merkityssysteemeistä on käytetty toisinaan tulkintarepertuaarin ja toisinaan diskurssin käsitettä. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016) näkevät näiden kahden käsitteen olevan siinä määrin lähellä toisiaan, että olennaista ei ole kumpaa käsitettä käyttää, vaan miten ne kulloinkin tutkimuksessa määritellään. Tulkintarepertuaari ja diskurssi voidaan molemmat määritellä ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta”. Diskurssin käsite sopii paremmin käytettäväksi tutkimuksissa, joissa painopiste on tutkittavien ilmiöiden historiallisuudessa, valtasuhteiden analyysissä tai institutionaalisissa käytännöissä. Tulkintarepertuaarin käsite soveltuu paremmin niihin tutkimuksiin, joissa tarkastellaan arkista kielenkäyttöä. (Emt., 34.) Omassa tutkimuksessani tarkastelemani lastensuojelun dokumentit ovat institutionaalisissa kontekstissa tuotettuja tekstejä, joten on perusteltua käyttää näistä kahdesta vaihtoehdosta diskurssin käsitettä.

Tukeudun tämän tutkimuksen analyysissä diskurssianalyysin yhteen suuntaukseen eli retoriseen diskurssianalyysiin, jonka lähtökohtana on kaiken diskurssianalyysin tapaan todellisuuden tulkinnallisen luonteen korostaminen. Retorisessä diskurssianalyysissä tarkastelun keskiössä ovat merkitysten tuottamisen kielelliset prosessit siitä näkökulmasta, miten jotkut todellisuuden versiot pyritään muodostamaan kannatettaviksi ja vakuuttaviksi ja miten vastaanottajat, olivat he sitten lukijoita tai kuulijoita, saadaan sitoutumaan niihin. (Jokinen 1999b, 126—127.) Vakuuttamisen keinona on argumentointi, joka pyrkii väitteen uskottavuuden lisäämiseen tai vähentämiseen (Summa 1996, 66).

Retoriikan analyysi lähtee siitä lähtökohtaisesta olettamuksesta, että kaikista teksteistä ja puheesta on paikannettavissa puhujan ja kuulijan roolit (Perelman 1996, 16), ja että teksti tai puhe syntyvät aina jossain sosiaalisessa kontekstissa (Alasuutari 2001, 157). Diskurssianalyysin piirissä kontekstin huomiointi analyysia tehdessä tarkoittaa sitä, että analyysin kohteena olevaa toimintaa tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa tapahtuvana, johon tulkintaa pyritään suhteuttamaan (Jokinen ym. 1993, 30). Diskurssianalyysin puitteissa retorista analyysia voidaan käyttää tarkasteltaessa muun muassa, miten erilaisia selontekoja tuotetaan sekä siihen, miten toimintaa ja kategorisointeja pyritään oikeuttamaan tai miten esitetyt asiat pyritään esittämään kyseenalaistamattomina faktuina. (Jokinen 1999a, 47.)

Retorinen analyysi on mahdollista jakaa poetiikan ja argumentaation tarkasteluun. Poetiikalla tarkoitetaan käytettyjen käsitteiden, erottelujen ja näiden taustalla olevien kielikuvien tarkastelua tutkimuksessa. (Alasuutari 2001, 158.) Omassa tutkimuksessani aineiston retorinen tarkastelu painottuu argumentaation tutkimukseen. Argumentaation tutkimisella tarkoitetaan lukijan ja kuulijan vakuuttamiseen pyrkivien strategioiden tutkimista (emt., 158). Tämän lisäksi tutkimukseni retorinen analyysi sitoutuu myös niin kutsuttuun uuteen retoriikkaan. Poiketen vanhan retoriikan olettamuksesta, että teksteistä on erotettavissa sen puhtaasti retoriset ainekset, uuden retoriikan lähtökohtana on, että kielelliset konstruktiot ovat aina retorisia (emt., 164).

Tutkimukseni aineistona olevat lastensuojelun asiakaskertomukset on kirjoitettu palvelemaan lastensuojelun työskentelyä. Kirjoitusprosessia ovat ohjanneet muun muassa lainsäädäntö sekä erilaiset ammatilliset ja organisatoriset käytännöt. Tekstien pääasiallisena yleisönä toimivat käytännössä niitä lukevat sosiaalityöntekijät, vaikka asiakkaalla on oikeus häntä itseään

koskeviin asiakirjoihin. Retorisesta näkökulmasta tarkastellen lastensuojelun asiakirjojen tehtävänä on välittää lukijalleen kuva lapsen tilanteesta sekä vakuuttaa lukija valittujen lastensuojelun toimenpiteiden tarkoituksenmukaisuudesta. Tässä tutkimuksessa tarkastelen sosiaalityöntekijän kirjoittamia tekstejä lapsen läheissuhteista retorisisesta näkökulmasta, ja huomioni kiinnittyy muun muassa siihen, miten läheissuhteita käsitellään teksteissä ja miten läheissuhteita koskeva tieto pyritään rakentamaan lukijaa vakuuttavaksi.

Retoriikan tarkastelun voi jakaa hyökkäävään retoriikkaan, joka pyrkii vahingoittamaan vastaargumenttia tai puolustavaan retoriikkaan, jonka tavoitteena on oman position vahvistaminen (Jokinen 1999b, 130). Tässä tutkimuksessani analyysini keskittyy puolustavan retoriikan tarkasteluun, jolla pyritään saamaan yleisö vakuutettua esitetyn argumentin totuudellisuudesta tai sen kannatettavuudesta (emt., 131). Analyysissäni ja retoristen keinojen erittelyssä olen tukeutunut jaotteluun, jonka mukaan retoriset keinot on mahdollista jakaa väitteen esittäjään liittyviin retorisiin keinoihin tai esitettyyn argumenttiin liittyviin retorisiin keinoihin. Argumentin esittäjään liittyvillä retorisisilla keinoilla on tavoitteena saada tukea esitetyle argumentille korostamalla argumentin esittäjän luotettavuutta. Esitettyyn argumenttiin liittyvien keinojen tarkoituksena on vahvistaa ajettavana olevaa asiaa ja pyrkiä saamaan esitetty argumentti näytettyymään mahdollisimman totuudellisena. (Emt., 132—133.)

Argumentin esittäjään liittyviä retorisia keinoja on neljä. Ensimmäkin puhuja voi etäännyttää esittämänsä väitteen omista intresseistään, jolloin väitteen esittäjä esiintyy ainoastaan esittämänsä asian välittäjänä. Väitteen esittäjä voi korostaa väitteen riippumattomuutta hänen omista intresseistään korostamalla olleensa henkilökohtaisesti jopa eri mieltä väitteen kanssa, mutta joutuneensa ikään kuin tunnustamaan tosiasiat ja asettumaan esittämänsä argumentin taakse. Toinen argumentin esittäjään liittyvä retorinen keino on erilaisilla puhujakategorioilla oikeuttaminen, jolla tarkoitetaan sitä, että tiettyihin kategorioihin sijoitetaan oikeus tietynlaiseen tietoon. Puhuja voi asemoida itseään useisiin eri kategorioihin ja näin analyysin kannalta on mielenkiintoista tarkastella muun muassa sitä, mihin kategoriaan puhuja milloinkin itsensä asemoi ja miten kyseistä kategoriaa käytetään käsillä olevassa tilanteessa. Kolmas argumentin esittäjään liittyvä retorinen keino on liittoutumisasteen säätely, jolla tarkoitetaan sitä, miten sitoutunut väitteen esittäjä on esittämänsä argumenttiin. Väitteen esittäjä voi joko esittää väitteen omista nimissään, jolloin väitteen esittäjän selontekovelvollisuus esittämästään

väitteestä korostuu tai hän voi välttää selontekovelvollisuutta asettumalla ikään kuin viestin välittäjän rooliin. Näiden lisäksi neljäntenä argumentin esittäjään liittyvänä retorisenä keinona on konsensuksella tai asiantuntijan lausunnolla vahvistaminen. Väitteen esittäjä voi pukea väitteen useamman eri tahon yhteiseksi kannaksi tai vedota arvovaltaisena pidettyyn tahoon argumenttinsa tukena. (Jokinen 1999b, 133—139.)

Esitetyn argumentin sisältöön liittyviä retorisia keinoja on lukuisia. Yksi näistä keinoista on argumentaatio, joka näyttää esitetyt asiat kiistattomina faktoina rakentaen esitetystä asiasta ainoan mahdollisen vaihtoehdon sulkien muut vaihtoehdot tai jopa moraalisen pohdinnan ulkopuolelle. Toinen keino vahvistaa esitettyä argumenttia on tukeutua kategorioihin puhujakategorioihin asettumisen lisäksi, jolloin tarkastellaan muun muassa sitä, miten tietyt kategoriat syntyvät, miten niitä käytetään, mitkä ovat kunkin käytetyn kategorian sisältö ja rajat sekä miten eri kategorioita käytetään tilanteisesti. Argumentin totuudellisuudesta voi vakuuttaa myös käyttämällä yksityiskohtia ja kuvaamalla tapahtumakulkuja narratiivein. Puhuja vakuuttaa vastaanottajan argumentin totuudellisuudesta kuvaillessaan tapahtumien kulun siten kuin ne tapahtuivat ja samalla väitteen esittäjään kohdistuma selontekovelvollisuus pienenee. Argumenttia voi vahvistaa myös määrällistämällä, jota voi tehdä sekä numeerisesti että ei-numeerisesti. Määrällistäminen tuottaa käsiteltävänä olevasta asiasta selkeätä, ristiriidatonta ja mitattavissa olevaa mielikuvaa. Ääri-ilmaisujen käyttö puolestaan minimoi tai maksimoi kuvauksen kohteen jotain piirrettä tai sillä voidaan tuottaa kuvaa kuvattavan ilmiön säännönmukaisuudesta. Metaforien avulla voidaan vahvistaa esitettyä argumenttia viittaamalla toisesta asiayhteydestä entuudestaan tuttuihin merkityksiin. Näiden retoristen keinojen lisäksi esitettyä argumenttia on mahdollista vahvistaa myös niin kutsutulla kolmen listalla, joka antaa kuvan esitetyn toiminnan tai ilmiön säännönmukaisuudesta. Argumentin vahvistamisessa voi tukeutua myös kontrastiparin käyttöön, jolloin argumentissa itse kannatettuun vaihtoehtoon liitetään positiivisia merkityksiä ja sen vastakkaiseen vaihtoehtoon liitetään negatiivisia merkityksiä. Argumentin uskottavuutta voi vahvistaa myös käyttämällä erilaisia konkreettisia esimerkkejä ja rinnastuksia. Toiston ja tautologian avulla argumenttia vahvistaessa voidaan tarkastella muun muassa sitä, miten tekstin edetessä jotain tiettyä muotoilua käytetään eri yhteyksissä ja millaisia uusia merkitysulottuvuuksia se saa. Puhujan on myös mahdollista varautua argumentissaan oletettuun vasta-argumenttiin, jolloin oma argumentti pyritään jo sitä esitettäessä suojaamaan mahdolliselta vastaväitteeltä. (Jokinen 1999b 140—155.)

4.1 Analyysin toteuttaminen

Aineiston rajaamisen jälkeen varsinaiseen analyysiin ryhtyessäni lähdin tarkentamaan aineistoon tekemiäni alustavia merkintöjä tutkimukseni kannalta relevanteista läheissuhteita käsittelevistä kohdista. Aineiston käsittelyn ja analyysin helpottamiseksi siirsin paperitulosteina olevista asiakaskertomuksista, ja tutkimukseni aineistokorpuksesta¹ tekstiedostoon ne aineiston katkelmat, joissa käsiteltiin lapsen läheissuhteita. Tässä vaiheessa anonymisoin aineistoani poistamalla sieltä asiakkaiden tunnistamiseen johtavia tunnistetietoja ja muutin erilaisten nimettyjen palvelumuotojen nimet lastensuojelun kontekstiin yleispäteviksi kuten 'perhetyö' tai 'päihdekuntoutus'. Tutkimuksen kannalta relevanttien aineistokatkelmien tunnistaminen ja valikointi tarkentuivat tällä toisella aineiston lukukerralla siten, että jätin analyysin ulkopuolelle muun muassa ne katkelmat, joissa käsiteltiin puhtaasti vanhemman läheissuhteita ilman tekstissä osoitettua kytköstä lapseen tai merkitystä lapselle. Tämän analyysin vaiheen tuloksena minulla oli analysoitavana 55 sivua tekstiä kirjoitettuna rivivälillä 1,5. Käytin alkuperäistä aineistokorpusta analyysin rinnalla aineiston kontekstina, johon palasin analyysin aikana tarkistamaan tekemieni tulkintojen ja paikantamieni diskurssien sopivuutta suhteessa aineiston laajempaan tekstikokonaisuuteen.

Seuraavaksi aloin lukea aineistoa retorisen vakuuttamisen näkökulmasta. Merkitsin tekstiin ylös, millaisia erilaisia retorisen vaikuttamisen keinoja siinä käytetään, ja tein merkinnät analyysia varten laatimallani koodiperustaisella jaottelulla. Nimesin väitteen esittäjään liittyvät retoriset keinot merkinnällä I ja esitettyyn argumenttiin liittyvät keinot merkinnällä II. Nimesin myös kumpaankin näihin yläkategoriaan liittyvät retoristen keinojen alaluokat juoksevilla numeroinnilla esimerkiksi I2 puhujakategoriassa oikeuttaminen ja II3 yksityiskohdilla ja narratiiveilla vakuuttaminen. Aineiston retorisen luennan lisäksi keräsin aineistosta myös ylös mitä lapsen läheissuhteita siellä esiintyy.

Tämän aineiston luennan aikana alkoivat tekstissä esiintyvät diskurssit hahmottua mielessäni kolmena erilaisena merkitysten järjestelmänä. Vielä tässä analyysin vaiheessa en kyennyt

¹ Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa on mahdollista erottaa toisistaan koko aineistokorpus ja varsinaisesti tutkimuksessa analysoitava aineisto, jolloin tutkija valikoi laajemmasta aineistosta analyysin kohteeksi vain tietyt tutkimustehtävän kannalta relevantit tapaukset tai sen osat (Juhila & Suoninen 1999, 241).

löytämään nimeä alustaville havainnoilleni aineistossa esiintyvistä diskursseista. Havaintojeni testaamiseksi ja jäsentämiseksi aloin seuraavaksi lukea aineistoa merkitysten järjestelmien kautta ja erottelin niitä aineistostani. Tämän luennan seurauksena havaintoni kolmesta diskurssiivisesta merkitysten järjestelmästä vahvistui ja päädyin nimeämään ne läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssiksi, läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssiksi ja läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn diskursseiksi. Esittelen analyysini tuloksena hahmottamani diskurssit seuraavassa pääluvussa.

4.2 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimusprosessin aikana olen sitoutunut hyvän tieteellisen käytännön mukaisiin toimintatapoihin, jonka keskeisiä periaatteita ovat muun muassa rehellisyys ja yleinen huolellisuus tutkimustyössä, tutkimusluvan hankkiminen aineiston keruuta varten, eettisesti kestävien valintojen tekeminen kaikissa tutkimuksen vaiheissa, muiden tiedeyhteisön jäsenten työn kunnioittaminen sekä asianmukaisten tutkimustulosten raportoinnin tapojen käyttäminen (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen tutkiminen Suomessa 2012, 6). Hyvän tieteellisen käytännön mukaiset toimintatavat velvoittavat koko tiedeyhteisöä, mutta viime kädessä hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta vastaa jokainen tutkija itse (Kuula 2011, 35). Oman tutkimukseni eettiset kysymykset liittyvät etenkin aineistossa esiintyvien henkilöiden anonymiteetin turvaamiseen, aineiston käsittelyyn, sen säilyttämiseen, tutkimuksen tulosten raportointiin ja sensitiivisten asioiden käsittelyyn tuloksia raportoidessa sekä omaan positiiooni lastensuojelun dokumenttien tutkijana.

Aineiston saamiseksi henkilörekisteristä hain tutkimuslupaa aineiston minulle luovuttaneelta kaupungilta. Hain tutkimuslupaa kirjallisesti ja sen liitteenä toimitin tutkimussuunnitelman, johon oli kirjattu suunnitelma aineiston käytöstä ja sen käsittelystä. Aineistossani esiintyvät henkilöt eli lapset itse tai heidän läheisensä eivät ole tietoisia tekemästani tutkimuksesta, eikä heiltä ole erikseen pyydetty tutkimuslupaa kaupungin minulle myöntämän tutkimusluvan lisäksi. Tutkimuksen aineiston luovuttaminen tutkijalle lastensuojelun asiakastietojen muodostamasta henkilörekisteristä ilman tutkittavien henkilökohtaista suostumusta perustuu

Henkilötietolakiin (1999/523), jossa säädetään tutkijan mahdollisuudesta saada aineiston tutkimiseen niin kutsuttu viranomaislupa (Johnson 2010, 133). Aineiston luovuttaminen henkilörekisteristä ilman tutkittavien yksiselitteistä lupaa on mahdollista, jos tutkimusta ei voida suorittaa ilman henkilötietoja, tutkimuksella on tieteellinen tutkimussuunnitelma ja tutkimussuunnitelmassa on määritelty henkilötietojen suojaamisen tavat sekä niiden anonymisointi. (Henkilötietolaki 1999/523; Kuula 2011, 85). Tutkimusluvan saadessani sitouduin vaitiolovelvollisuuteen aineistoni osalta, enkä ole saanut ilmaista kenellekään ulkopuoliselle aineistoni sisältöä. Tutkimusprosessin aikana säilytin aineistoa kotonani lukitusti. Tutkimuksen valmistuttua olen huolehtinut aineiston asianmukaisesta tuhoamisesta.

Tutkijan on suojeltava tutkittaviensa anonymiteettiä. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa tutkimuksen tulosten raportointia siten, että yksittäiset aineistossa esiintyvät henkilöt eivät ole tekstistäni tunnistettavissa. Henkilötietoja käsittelevässä tutkimuksessa tutkijan on käsiteltävä tutkimusaineistoja laillisesti ja huolellisesti tutkittavien yksityisyyden suojaaja varjellen. Tutkijan on huolehdittava myös siitä, että tutkimuksen henkilötietojen käsittely on suunniteltua ja perusteltua (Kuula 2011; 64, 87.) Koska tämän tutkimuksen asiakaskertomuksilla esiintyvät henkilöt eivät ole voineet itse vaikuttaa tutkimukseen osallistumiseen, on minuun kohdistuva velvoite suojella näiden henkilöiden anonymiteettiä entistä suurempi. Aineistoa käsitellessäni olen poistanut aineistosta tunnistetiedot kuten henkilöiden nimet tai tiedot paikkakunnista. Olen anonymisoinut myös sellaisten palveluiden tai tukitoimien spesifejä nimiä, jotka paikantaisivat tutkimukseni aineiston tietyille paikkakunnalle, ja korvannut ne yleisillä palveluiden nimillä kuten esimerkiksi perhetyö. Tutkimuksen tuloksia raportoidessani olen pyrkinyt varmistamaan, että havainnollistan tuloksia sellaisin aineistoesimerkein, joista niissä esiintyviä henkilöitä ei pysty tunnistamaan. Olen pyrkinyt valikoimaan esitetyt aineistoesimerkit eri asiakaskertomuksilta siten, että aineistoesimerkit eivät pääse tutkimusraportissa muodostamaan lukijalle tarinaa yksittäisestä lapsesta.

Oman tutkimukseni kannalta huomionarvoisten yleisten tutkimuksen tekoa säätelevien eettisten periaatteiden lisäksi sosiaalityön tutkimusta tehdessä on huomioitava myös sille ominaisia tutkimuseettisiä kysymyksiä (Rauhala & Virokannas 2011, 246—247). Tässä tutkimuksessa ne liittyvät erityisesti tutkimuksen tulosten raportoinnin ja tutkimuksen aineistossa esiintyvistä henkilöistä kirjoittamisen tapaan sekä omaan positiooni lastensuojelun tutkijana.

Tutkimuksessani esiintyvät lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa olevia. He ovat lapsia, joiden on arvioitu olevan lastensuojelun palveluiden tarpeessa. Lisäksi kaikki lapset ovat oikeutettuja erityiseen suojeluun. Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten marginaalinen asema ei voi kuitenkaan estää heidän tutkimistaan, vaan se asettaa tutkimuksen toteuttamiselle erityisiä eettisiä velvoitteita. (Kuula 2011, 147.) Lasten tutkiminen ja heihin liittyvän tiedon tuottaminen liittyvät keskenään jännitteisiin eettisesti virittyneisiin kysymyksiin lasten oikeudesta erityiseen suojeluun sekä toisaalta lasten toimijuuteen ja heitä koskevan tiedon tuottamisen merkityksellisyyteen osana heidän toimijuuden vahvistamista (Vehkalahti ym. 2010, 15—16).

Aineistossani käsiteltävät asiat koskevat ihmisten henkilökohtaista elämää ja arkaluontoisina pidettyjä asioita. Arkaluontoisia asioita ovat muun muassa tiedot henkilön sosiaalihuollon tarpeesta ja hänen saamistaan sosiaalihuollon palveluista (Kuula 2011). Näin ollen tutkijana minuun kohdistuu erityinen velvoite tarkastella omaa toimintaani ja tapaa, jolla kirjoitan aineistossa esiintyvistä henkilöistä sekä ilmiöistä. Tutkijan oman aseman problematisointi on osa sosiaalityön tutkimuksen kentällä tehtävän sensitiivisiä asioita käsittelevän tutkimuksen luotettavuuden arviointia (Rauhala & Virokannas 2011, 240—241). Tutkijana tavoittelen objektiivista näkökulmaa tutkimukseni aiheeseen, mutta tutkimukseni sijoituessa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kentälle en tutkijana kykene asettumaan täysin tutkimieni ilmiöiden ulkopuolelle ollessani itse osa tutkimaani yhteiskuntaa (Alasuutari 2005, 23). Yhteiskuntatieteellinen tutkimus vaatii myös sensitiivisyyttä havaita tutkijan ja tutkittavien eri positiioihin liittyviä eroja. Nämä erot saattavat liittyä muun muassa tutkijan ja tutkittavien erialisiin sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin asemiin, joiden kautta sekä tutkija että tutkittavat elävät ja tulkitsevat omaa maailmaansa. (Kallio 2010, 166.) Omalle tutkijan positiolleni erityisen haasteen on asettanut kaksoisroolini, josta käsin olen tutkimustani tehnyt. Työskentelen itse lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijänä ja kirjoitan työssäni jatkuvasti samankaltaisia tekstejä kuin mitä olen tässä tutkinut. Näiden kahden roolin erottaminen on vaatinut aktiivista työstämistä ja reflektointia koko tutkimusprosessin ajan. Toisaalta tutkijan rooliin asettuminen on ollut ajoittain helppoa ja vapauttavaa, kun sitä on saanut lukea tutkijan analyttisestä positiosta käsin. Aineistoni kokonaisuuden ja siinä esiintyvien hienovaraisten vivahteiden tavoittamisessa on ollut eittämättä hyötyä siitä, että tutkimukseni konteksti eli lastensuojelun sosiaalityö on minulle tuttu. Rooliini lastensuojelun sosiaalityöntekijänä tämä

tutkimus on tuonut ajoittain piinaavaankin tietoisuutta kirjoittamisen ja siihen liittyvien valintojen tärkeydestä sekä lastensuojelun tekstien merkityksiä rakentavasta luonteesta.

5. TUTKIMUKSEN TULOKSET

Esittelen seuraavissa alaluvuissa analyysini tulokset ja aineistosta paikantamani diskurssit. Analyysin tuloksena paikansin aineistosta kolme läheissuhteita koskevaa diskurssia, jotka olen nimennyt läheissuhteiden kiistanalaisuuden, läheissuhteiden tavanomaisuuden ja läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn diskurssiksi. Ennen kunkin diskurssin tarkempaa käsittelyä omassa alaluvussaan esittelen seuraavassa alaluvussa koko aineisossa esiintyneet läheissuhteet. Tässä alaluvussa käsittelen myös aineistossa esiintyneitä läheissuhteita koskevan tiedon kerronnan tapoja. Seuraavissa alaluvuissa esitän otteita aineistostani analyysini ja sen tulosten tueksi. Olen pyrkinyt valikoimaan esimerkit siten, että ne havainnollistaisivat lukijalle mahdollisimman hyvin kulloinkin käsiteltävää diskurssia sekä aineistoni luonnetta. Taatakseni asiakaskertomuksella esiintyvien henkilöiden anonymiteetin säilymisen, en erittele mistä asiakaskertomukselta kukin esimerkki on. Olen kiinnittänyt huomiota siihen, että myöhemmin esittämäni aineistoesimerkit edustavat mahdollisimman tasaisesti aineistoni asiakaskertomuksia. Esittämäni aineistoesimerkit ovat suoria lainauksia aineistostani lukuun ottamatta aineistoesimerkkien luettavuuden vuoksi tekemiäni muutamia selkeiden kirjoitusvirheiden korjauksia. Olen lyhentänyt joitain esitettäviä aineistoesimerkkejä niiltä osin, milloin ne eivät ole relevantteja kulloinkin käsiteltävän diskurssin kannalta. Olen merkinnyt poistamani kohdat tähän tutkimusraporttiin kahdella peräkkäisellä viivalla (--). Olen poistanut aineistossa esiintyvien henkilöiden, paikkakuntien tai palveluiden nimet ja merkinnyt ne hakasulkeisiin kontekstiin sopivalla käsitteellä kuten esimerkiksi [lapsi] tai [äiti].

5.1 Aineistossa esiintyvät lapsen läheissuhteet ja niistä kertominen

Aloitin tutkimuksen tulosten käsittelyn esittelemällä koko aineistosta löytyneet lasten läheissuhteet. Olen tässä tutkimuksessa jättänyt analyysin ulkopuolelle ne läheissuhteet, joita aineistossa käsitellään aikuisen läheissuhteina eli joille ei aineistossa osoiteta yhteyttä tai merkitystä lapselle. Sen sijaan olen poiminut mukaan ne maininnat läheissuhteista, joissa asiakaskertomuksen kirjoittaja eli sosiaalityöntekijä kuvaa tai raportoi tapahtumia, joissa esiintyy lapsen kannalta merkittäviä suhteita oheisen aineistoesimerkin tapaan:

Isän ja tytön välit vaikuttavat lämpimiltä, eikä huolta [tytöstä] sen osalta jää.

Olen poiminut myös mukaan ne aineiston kohdat, joissa asiakaskertomuksella puhuva henkilö on nimetty suhdepositiota suhteessa lapseen implikoivalla kategoriolla kuten tässä esimerkissä:

Äiti kertoo, että isä on vahvasti läsnä lasten arjessa mukana ja tukena.

Aineistossa lapsen läheissuhteita koskevaa tietoa on luettavissa sekä suoran että epäsuoran kerronnan muodossa (ks. Taylor 2008). Näistä kahdesta kerronnan tavasta epäsuora esittäminen oli aineistossa vallitseva tapa kertoa lapsen läheissuhteista suoran kerronnan ollessa toissijainen tapa kertoa läheissuhteista. Kahdessa seuraavassa aineistoesimerkissä esitetään lapsen läheissuhteita koskevaa tietoa epäsuoran kerronnan keinoin. Ensimmäisessä esimerkissä käsitellään lapsen kaverisuhteita sekä lapsen suhdetta äitiinsä. Toisessa esimerkissä aiheena on lapsen veljen pulmien vaikutus koko perheeseen ja tämän tilanteen lapselle aiheuttama stressi.

Kotona [pojalla] on huonoja kavereita, joista pitäisi päästä eroon. Poika ei ole totellut äitiä.

[Tyttöä] stressaa pikkuveljen vaikeudet ja niiden heijastuminen perheeseen.

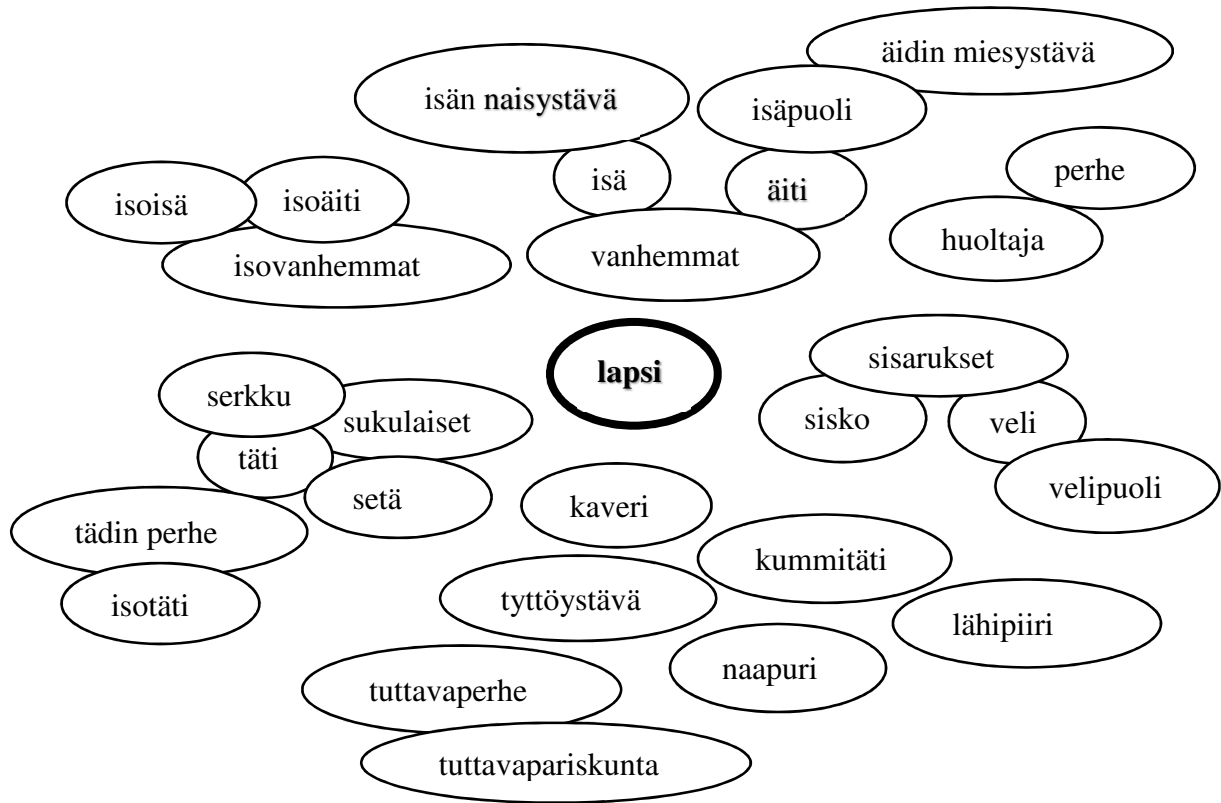
Molemmat esimerkit havainnollistavat sitä, miten aineistossa epäsuora kerronta häivyttää tekstistä siinä esitettyjen asioiden tosiasiallisen kertojan. Epäsuora kerronta esittää tekstissä esitetyt asiat tosiasioina, ei tekstin kirjoittajan mielipiteinä tai vaikutelmina. Epäsuora kerronta on keino vakuuttaa lukijaa tekstissä esitettyjen asioiden todenperäisyydestä (Taylor 2008).

Aineistossa tekstin kirjoittajan suora lapsen läheissuhteita käsittelevä kerronta eli tekstin kirjoittajan esiintyminen tekstissä oli epäsuoraa kerrontaa merkittävästi vähäisempää. Suora kerronta paikantui aineistossa etenkin sosiaalityöntekijän asiakkaalleen antamiin suoriin neuvoihin tai ohjeisiin kuten seuraava aineistoesimerkki osoittaa

Kehotin äitiä tarkkailemaan lasten leikkejä, kun huolta on ilmennyt, keskustelemaan poikien sekä vanhempien kanssa leikkien luonteesta sekä tarvittaessa rajaamaan leikkiä ja [tytön] kavereita.

Analyysiprosessin aikana poimin jokaisesta asiakaskertomuksesta kaikki siinä esiintyvät lapsen läheissuhteet ja kokosin tämän tiedon yhteen oheiseen kuvioon. Kuvio mukailee verkostokarttaa, joka on visuaalinen keino hahmottaa lapsen läheissuhteiden verkostoa (ks. Jokinen ym. 2013, 184). Kuvio lapsen läheissuhteiden verkosto on sikäli teoreettinen, että se ei kuvaa minkään tietyn aineistooni kuuluneen lapsen läheissuhteita, vaan se on visuaalinen tapa hahmottaa koko aineistossa esiintyviä kaikkia läheissuhteita. Tarkastelun yksinkertaistamiseksi olen yhtenäistänyt aineistossa esiintyneet erilaiset samaa suhdepositiota kuvaavat kategoriat yhden kategorian alle, ja näin esimerkiksi kuviossa esiintyvää *isoisän* suhdepositiota kuvaavina kategorioina aineistossa esiintyy myös *vaari* ja *pappa*.

Kuvio 1. Aineistossa esiintyvät lapsen läheissuhteet

Kaiken kaikkiaan aineistosta oli löydettävissä 28 erilaista suhdetta lapsen kuvaavaa positiota. Jokaisessa kymmenessä asiakaskertomuksessa esiintyi äidin ja lapsen välinen suhde. Yhdeksässä aineistossa nimettiin lapsen veli, ja kahdeksassa aineistossa nimettiin lapsen isä. Isoäiti, kaveri ja sisko mainittiin kukin kuudessa asiakaskertomuksessa. Sukulaiset ja vanhemmat nimettiin puolestaan neljässä asiakaskertomuksessa. Kolmessa asiakaskertomuksessa nousivat esiin isovanhemmat, tati sekä äidin miesystävä. Isoisä, isäpuoli, sisarukset ja velipuoli mainittiin kahdessa asiakaskertomuksessa. Loput kuvioon merkityt suhdepositiot mainittiin kukin yhdessä asiakaskertomuksessa.

5.2 Läheissuhteet ovat kiistanalaisia ja oikeuttavat puuttumisen

Läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssi on aineistossani eniten esiintyvä diskurssi. Tässä diskurssissa lapsen läheissuhteita käsitellään niiden kiistanalaisuuden ja problemaattisuuden kautta. Aineistossani etenkin sosiaalityöntekijä ja muut lapsen asioissa työskentelevät ammattilaiset nojautuvat tähän diskurssiin tuottaessaan asiakaskertomuksella tietoa lapsen tilanteesta. Havaitsin analyysin edetessä kuitenkin myös, että vanhemmat ja lapset nojaavat aineistossa tähän diskurssiin. Tämä diskurssi kietoutuu huoleen asiakkaana olevan lapsen tilanteesta. Huoli lapsen tilanteesta rakentuu sekä tiedolle lasta uhkaavista ongelmista ja riskeistä että näitä tarkastelemalla kerätylle tiedolle normaalista ja tavallisesta lapsuudesta (ks. Nätkin & Vuori 2007, 18). Osoitan tässä alaluvussa, että lapsen läheissuhteiden käsittely kiistanalaisuuden diskurssin kautta perustelee lastensuojelun puuttumista lapsen ja perheen elämään esittelemällä lapsen tilanteesta nousevaa lastensuojelullista huolta. Läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssi pitää läheissuhteita itsessään problemaattisina tai käyttää tietoa lapsen läheissuhteista osoittamaan lapsen tilanteen vaativan lastensuojelun puuttumista.

Lastensuojelun avohuollon asiakkaana oleville lapsille ja heidän perheilleen on tarjottava avohuollon tukitoimia, joiden tarkoituksena on tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea vanhempien kasvatuskykyä ja kasvatusmahdollisuuksia (Lastensuojelulaki 2007/417). Avohuollon tukitoimien tarjoaminen perustuu niiden tarpeesta tehtyyn arvioon, ja niitä toteutetaan suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. Tehostettu perhetyö on lastensuojelun yksi avohuollon tukitoimi, jonka tarkoituksena on muun muassa tukea perheen voimavarojen vahvistumista sekä perheenjäsenten keskinäistä vuorovaikutusta. Tehostetun perhetyön sisältö ja sen tavoitteet suunnitellaan kunkin lapsen kohdalla yksilöllisesti. (Lastensuojelun käsikirja.) Läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssia esittelevässä ensimmäisessä aineistoesimerkissä käsitellään perheen sisarusten välistä suhdetta ja siinä olevia pulmia. Tilanteen ratkaisemiseksi päädytään sopimaan tehostetun perhetyön työskentelyn aloittamisesta.

Keskusteltu sisarten välisestä suhteesta. Pyydetty [tyttöä] ja [poikaa] nimeämään asioita joista tykkää/ei tykkää sisaressaan. Lapset eivät osanneet nimetä mitään. Sisarukset eivät juuri touhua kahdestaan mitään, mutta palloa ovat pelailleet. Äidin

mukaan ”kun sukset menevät ristiin, alkaa voimankäyttö”. Sovittu, että tehostettu perhetyö aloittaa työskentelyn perheessä.

Aineistoesimerkki esittää katkelman asiakaskertomukselta, jossa sosiaalityöntekijä on kotikäynnillä perheen luona. Esimerkissä esiintyvät sisarukset, tyttö ja poika, sekä heidän äitinsä. Kukin heistä toimii tekstissä tiedon tuottajana perheen tilanteesta. Esimerkin ensimmäisen virkkeen muotoilu virittää tekstin lukijalle ymmärryksen siitä, että keskustelua sisarten välisestä suhteesta on käyty yhteisesti kaikkien tilanteessa läsnä olleiden henkilöiden kanssa. Virkkeen muotoilusta ei ole luettavissa, kenen aloitteesta keskustelua on käyty ja miksi keskustelu on ollut tarpeellista käydä. Virkkeen muotoilulla rakennetaan lukijalle kuva osallistujien konsensuksesta sisarten välisestä suhteesta. Sisarten välisen suhteen tilanteesta lukijaa vakuutetaan kuvaamalla kirjauksessa keskustelun yksityiskohta, jossa on pyydetty lapsia nimeämään toisistaan asioista, joista pitää tai ei pidä. Lapset eivät kuitenkaan osaa nimetä mitään, joka rakentaa lukijalla kuvaa siitä, että lasten välinen tilanne ei ole hyvä. Kulttuurisessa jäsenyksessämme sisarusten väliseen suhteeseen liitetään sellaista läheisyyttä, jonka pohjalta tässä esimerkissä pyydettyjen asioiden nimeämistä ei pidetä vaikeana, mutta tässä tapauksessa lapset eivät osaa nimetä mitään näitä asioita. Lukijan vakuuttaminen sisarusten välisestä tilanteesta jatkuu yksityiskohdan kertomisella eli ”lapset eivät juuri touhua kahdestaan mitään”. Näin esimerkissä esiintyvien sisarusten välinen suhde ei tältäkin osin täytä sille kulttuurisesti asetettuja odotuksia, kun lapset eivät leiki tai tee yhdessä asioita paitsi esimerkissä mainittua pallon pelailua. Äidin toteamus vahvistaa vielä kuvaa suhteen tilasta, joka on puettu suoran lainauksen muotoon ja joka sisältää kielikuvan suksien menemisestä ristiin viitaten erimielisyyksien syntyyn sekä kategorian *voimankäyttö*, jolla viitataan erimielisyyden kärjistymiseen jonkinlaiseksi fyysiseksi tai väkivaltaiseksi välienselvittelyksi.

Aineistoesimerkki päättyy toteamukseen tehostetun perhetyön työskentelyn aloittamisesta. Kuten aineistoesimerkin avaava virke, myös tämä on kirjoitettu muotoon, joka viittaa osallistujien kesken vallitsevaan konsensukseen perhetyön aloittamisesta. Osallistujien kesken vallitsevaan konsensukseen vetoaminen on retorinen keino vahvistaa argumenttia (Jokinen 1999b, 138). Forsbergin, Kääriäisen ja Ritala-Koskisen (2018, 27) mukaan sosiaalityöntekijät tulkitsevat kotikäynnillään tekemiä havaintoja lapsen sosiaalisista suhteista merkinä suhteiden toimivuudesta tai niiden toimimattomuudesta sekä niiden merkityksestä lapsen hyvinvoinnille.

Tästä aineistoesimerkistä on havaittavissa, että lapsen läheissuhteissa olevat vaikeudet toimivat perusteena lastensuojelun tukitoimille. Lukija vakuutetaan tukitoimen tarpeellisuudesta tarjoamalla kirjoittajan valintoihin perustuva selonteko sisarussuhteessa olevista hankaluuksista.

Edellisessä aineistoesimerkissä lasten äiti nimesi sisarusten välisen suhteen ongelmia arvioitaessa lastensuojelun tukitoimia tarvetta. Seuraavassa esimerkissä lapsi itse raportoi tilanteestaan puhelinkeskustelussa sosiaalityöntekijän kanssa ja hän esittää suoran toiveen sosiaalityöntekijälle. Institutionaalisessa kontekstissa lapsen positiosta käsin oman äänen kuuluviin saaminen ei välttämättä ole helppoa, vaikka lapset ovat asiantuntijoita omista elämäntilanteistaan (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 41). Lastensuojelun asiakirjoihin kirjattu lapsen puhe on argumentointikeinona vakuuttavaa ja tehokasta (Kääriäinen 2003, 64). Lapsi kertoo miten ei tule toimeen äitinsä kanssa, eikä tottele häntä. Äidin ja hänen välisen suhteen ongelmien vuoksi lapsi esittää sosiaalityöntekijälle toivovansa sijoitusta.

Juttelin [pojan] kanssa puhelimesta. [Poika] sanoi, että hän ei tule toimeen äidin kanssa eikä tottele äitiä. [Poika] toivoo sijoitusta.

Olen edellä esitellyt, miten aineistossa esiintyvät pulmat lasten läheissuhteissa paikantuvat lapsen ja hänen sisarustensa väliseen suhteeseen tai lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Seuraavassa aineistoesimerkissä läheissuhteen pulmat paikantuvat lapsen ja isäpuolen väliseen suhteeseen. Suhteessa olevat ongelmat toimivat perusteena ohjata koko perhettä tuen piiriin.

Perhetyöntekijä toi esiin, että [pojan] ja [isäpuolen] välit eivät ole kunnossa. Äidin mukaan [isäpuolella] ei ole tietoa [sairaudesta] ja äiti sanoi olevansa huolissaan siitä, että [isäpuoli] komentaa [poikaa] liikaa, välillä turhistakin asioista. -- [Perhetyöntekijän] mukaan [isäpuoli] ei ole kovääninen eikä väkivaltainen. Ehdotettu perheelle kurssia, jossa voisi saada lisää tietoa [sairaudesta] ja siitä miten [pojan] kanssa tulisi toimia.

Aineistoesimerkki on katkelma lapsen asioissa järjestetystä verkostoneuvottelusta, johon lapsen äidin lisäksi osallistuu joukko lapsen kanssa työskenteleviä työntekijöitä. Esimerkki

alkaa perhetyöntekijän puheenvuorolla, jossa hän kertoo, miten lapsen ja isäpuolen välinen suhde ei ole kunnossa. Tekstissä lapsen ja isäpuolen suhteen ongelmia kohdellaan sensitiivisenä asiana siten, että perhetyöntekijä ottaa ongelman puheeksi, mutta hän ei nimeä ongelman luonnetta sen tarkemmin. Näin perhetyöntekijä myöskin lieventää omaa selontekovelvollisuuttaan, kun hän jättää kategorisoimatta puheeksi ottamaansa ongelmaa tuon tarkemmin. Seuraavaksi äiti jatkaa yksilöiden tarkemmin, mistä lapsen ja isäpuolen välisessä pulmassa on kyse samalla vahvistaen perhetyöntekijän häntä ennen esittämän arvion isäpuolen ja lapsen välisestä suhteesta. Selonteossaan äiti rakentaa isäpuolesta vastuullisen osapuolen hänen ja lapsen välisissä ongelmissa, kun isäpuolella ei ole riittävästi tietoa lapsen sairaudesta ja hänen komentaessa lasta liikaa ja turhista asioista. Seuraavaksi perhetyöntekijä esittää arvionsa, jonka mukaan isäpuoli ei ole kuitenkaan kovaääninen tai väkivaltainen. Perhetyöntekijä tuottaa asiantuntijan positiosta käsin lisää tietoa lapsen ja isäpuolen välisestä tilanteesta kertoen, että äidin kuvauksesta huolimatta isäpuolen toiminta ei ole väkivaltaista tai kovaäänistä. Lapsen kohdistuva väkivalta tai sen uhka velvoittavat lastensuojeluviranomaisia ryhtymään toimiin lapsen suojelemiseksi väkivallalta (Lastensuojelun käsikirja). Perhetyöntekijän arvio väkivallattomuudesta tarjoaa tekstin lukijalle välineitä arvioida kokonaisuudessaan tässä käsiteltävän ongelman vakavuutta.

Tähän saakka sosiaalityöntekijä on raportoinut aineistoesimerkissä äidin ja perhetyöntekijän puheenvuoroja. Toisten puheen raportoinnilla asiakaskertomuksella voidaan pyrkiä välttämään virhetulkintojen tekemistä etenkin tilanteissa, joilla saattaisi olla merkittävä seurauksia lastensuojelun työskentelyn kannalta kuten lapsen kohdistuvan kaltoinkohtelupäilyn herääminen (Prince 1996, 52). Toisen puheen raportointi kuvaa tekstissä tapahtumia lukijalle havainnollisemmin (Taylor 2008, 35). Esimerkki päättyy passiivimuodossa kirjoitettuun sosiaalityöntekijän tarjoamaan ratkaisuehdotukseen, joka häivyttää ehdotuksen taustalla olevaa sosiaalityöntekijän toimijuutta (emt., 32). Sosiaalityöntekijä ehdottaa koko perheelle kurssia, jossa perhe voisi saada tietoa lapsen sairaudesta ja miten lapsen kanssa olisi hyvä toimia. Aiemmin sekä perhetyöntekijä että äiti ovat nimenneet käsillä olevan ongelman liittyvän lapsen ja isäpuolen väliseen suhteeseen. Sosiaalityöntekijän ehdotus ei kuitenkaan enää fokusoidu aiemmin esitettyyn isäpuolen ja lapsen väliseen suhteeseen. Ratkaisun keskiössä on nyt koko perhe, jolle ehdotetaan kurssia. Sosiaalityöntekijän ratkaisuehdotus linkittyy äidin omassa selonteossaan raportoimaan isäpuolen tiedonpuutteeseen ja sen poistamiseen.

Edellisessä aineistoesimerkissä perhetyöntekijä otti puheeksi pulmat lapsen läheissuhteessa. Aineistossa myös muut ammattilaiset pääsevät esittämään arvioitaan läheissuhteista ja, näiden muiden työntekijöiden esittämät arviot linkittyvät etenkin lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Näistä seuraavista aineistoesimerkeistä ensimmäisessä perhekuntoutusyksikön työntekijä välittää perheen kuulumisia sosiaalityöntekijälle, ja hänen yhteydenottoaan koskeva kirjaus asiakaskertomuksella päättyy oheiseen virkkeeseen.

[Työntekijän] mukaan äidillä on selkeästi vaikeuksia [pojan] kanssa.

Vanhemman keinottomuus lapsensa kasvattajana nousee esiin myös poliisien tekemässä arviossa. Tässä poliisit ovat saattaneet näpistelystä kiinni jääneen lapsen kotiin ja kertovat tilanteesta päivystävälle sosiaalityöntekijälle.

Poliisien mukaan äiti vaikuttanut hieman neuvottomalta kasvatusasioissa.

Näissä molemmissa kahdessa aiemmassa esimerkissä arvion esittää toinen työntekijä, jolloin tekstin kirjoittanut sosiaalityöntekijä toimii tilanteen raportoijana. Molempien esimerkkien kohdalla voi pysähtyä tarkastelemaan esitettyjen argumenttien eksplisiittistä ja implisiittistä ulottuvuutta. Molemmissa argumenteissa tarkastellaan tekstin tasolla raportoitua toisen työntekijän arviota vanhemman toiminnasta suhteessa lapseensa ja siinä havaituista haasteista. Argumentin implisiittisen tason ymmärtäminen vaatii argumentin sijoittamista lastensuojelun kontekstiin, jossa lapsen läheissuhteet ovat arvioinnin kohteena. Näissä esimerkeissä ovat implisiittisesti läsnä tekstin kuvaamaa yksittäistä tilannetta laajemmat kysymykset vanhemman kyvystä toimia lapsensa kasvattajana ilman, että tekstin kirjoittaja eli sosiaalityöntekijä nimeää tätä tekstissä erikseen. (Hall ym. 2006, 20.) Nostamalla esiin vanhemmuudessa ilmeneviä ongelmia sosiaalityöntekijät määrittelevät samalla hyvää ja toivottavaa vanhemmuutta (Roets ym. 2015, 203).

Olen edellä tässä luvussa esiteltyt, miten sosiaalityöntekijän lisäksi myös muut työntekijät esittävät arvioitaan lapsen läheissuhteista. Toisen työntekijän arvioon viittaaminen on retorisesti vaikuttamaan pyrkivä keino, jossa vedotaan väitteen esittäjän auktoriteettiasemaan. (Jokinen 1999b, 135). Seuraavassa esimerkissä lapsen asiakaskertomukselle on kopioitu ote

lääkäriin kirjoittamasta loppulausunnosta. Lääkäriin loppulausunnon suora lainaaminen vakuuttaa asiakaskertomuksen lukijaa arvion painavuudesta. Tekstistä ilmenee, että lapsi on jossain vaiheessa elänyt erossa vanhemmistaan ja perheestään. Lääkäriin arvion mukaan lapsen läheissuhteisiinsa liittyvät huolenaiheet vaikeuttavat lapsen psyykkistä kuntoutumista.

Lääkäriin loppulausunnosta: [pojan] psyykkisen kuntoutumisen kannalta on tällä hetkellä tärkeintä turvallinen ja vakaa elinympäristö sekä se, että hänellä ei olisi enää pelkoa siitä, että hänet uudelleen erotetaan vanhemmista ja perheestä.

Aineistossa käsitellään myös vanhempien välistä parisuhdetta ja sen vaikutuksia lapsen tilanteeseen. Seuraavassa aineistoesimerkissä sosiaalityöntekijä ja äiti keskustelevat vanhempien parisuhteesta. Esimerkki sisältää sosiaalityöntekijän äidille kohdistaman hänen parisuhdettaan koskevan neuvon, jonka perusteena toimii sekä sosiaalityöntekijän arvio suhteen negatiivisesta vaikutuksesta lasten tilanteeseen sekä äidin tätä arviota tukeva selonteko.

Kannustettu äitiä muutokseen, sillä arvion mukaan pääsyy lasten oireiluun on vanhempien tulehtuneet välit ja kodin ilmapiirin vaikutus. Äiti kertoo, että [poika] on toivonut vanhempiensa eroavan, mutta [tyttö] ei ole ottanut muuten kantaa paitsi ilmoittamalla että hän ei halua isä/äiti-viikonloppuja.

Aineistoesimerkki alkaa äidin kannustamisella muutokseen. Lause on kirjoitettu passiiviin, joka häivyttää sosiaalityöntekijän roolia kannustajana. Lisäksi lauseessa puhutaan *muutoksesta*, joka käsitteenä on laaja, eikä yksilöi mihin sosiaalityöntekijä äitiä kannustaa. Virkkeen toinen lause paljastaa kuitenkin lukijalle enemmän, mitä muutoksella tässä yhteydessä tarkoitetaan, kun siinä todetaan ”pääsyy lasten oireiluun on vanhempien tulehtuneet välit ja kodin ilmapiirin vaikutus”. Retorisesti kategoriat *lasten oireilu*, *vanhempien tulehtuneet välit* ja *kodin ilmapiiri* ovat voimakkaita ja asettavat neuvon kohteen eli äidin selontekovelvolliseksi mainituista asioista. Selontekovelvollisuus syntyy, kun toimija rikkoo jonkin asian yleisesti hyväksytyä moraalista järjestystä (Juhila 2012, 95). Tekstissä sosiaalityöntekijä orientoituu äidille lankeavaan selontekovelvollisuuteen sensitiivisenä asiana vedoten sen pohjautuvan *arvioon*. Aino Kääriäinen (2007, 251—252) kutsuu tällaista kirjoittamisen tapaa etäännyttäväksi tyyliksi, jolla sosiaalityöntekijät häivyttävät omaa toimijuuttaan pyrkiessään teksteissä

neutraaliuteen. Retorisesta näkökulmasta tarkastellen kyse on tekstin kirjoittajan liittoutumisasteen säätelystä tekstissä esitettyihin asioihin (Jokinen 1999b, 136—137). Aineistoesimerkki jatkuu siten, että äiti kertoo sosiaalityöntekijälle lasten näkemyksen. Huomionarvoista on ensinnäkin, että tekstin lukijalle varmistuu tässä vaiheessa äidin ja sosiaalityöntekijän keskustelevan vanhempien mahdollisesta erosta. Toiseksi tässä esimerkissä on kirjattu äidin itsensä nimenneen puheenaiheena olevan nimenomaisesti vanhempien ero, mutta äiti tekee sen tekstissä viittaamalla lasten puheisiin vanhempien erosta. Aineistoesimerkkiin kirjattu lasten puhe vanhempien erosta puhuu voimakkaasti sen puolesta. Vanhempien parisuhde kuuluu lähtökohtaisesti perheen yksityisten asioiden piiriin, mutta tässä esimerkissä parisuhde nousee arvioinnin kohteeksi. Yksityisyyden rajan ylittämisen perusteena on tässä yksilöimätön lasten oireilu, jolloin pulmat lapsen läheissuhteissa nousevat perusteeksi puuttua perheen elämään ja ohjata äitiä arvioimaan parisuhteensa jatkoa.

Läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssissa käsitellään myös lapsen suhteita ystäviinsä, kuten seuraavasta aineistoesimerkistä ilmenee.

[Tyttö] kertoi [ystävän] opettaneen hänet viiltelemään, mutta ei ole nyt viillellyt. Painotin viiltelyn aiheuttavan huolta nuoren psyykkisestä voinnista ja siihen liittyvän yleensä mm. ahdistusta. [Tyttö] sanoi, että ei ole ahdistunut. Totesin, että [ystävän] seura ei kuulosta hyvältä ja että [tytön] kannattaa miettiä, kenen kanssa aikaa viettää.

Oheinen aineistoesimerkki on kirjoitettu vuoropuhelun muotoon, jossa lapsen ja sosiaalityöntekijän puheenvuorot vuorottelevat keskenään. Vuoropuhelun muotoon kirjoitettu teksti on keino välittää lukijalla autenttista ja todistusvoimaista kuvaa vuorovaikutustilanteesta (Hall ym. 2006, 90). Lapsi kertoo ystävän opettaneen hänet viiltelemään. Lapsi jatkaa kuitenkin vielä, ettei ole nyt viillellyt viitaten siihen, että olisi kuitenkin viillellyt jossain vaiheessa. Omassa vastauksessaan sosiaalityöntekijä kertoo viiltelyn herättävän huolta, ja siirtyy puhumaan yleisemmällä tasolla ”nuoren psyykkisestä voinnista” herättäen tekstissä lukijalle samalla esiin *mielenterveysongelmien* kategorian. Sosiaalityöntekijä esittää tässä lapselle huolensa hänen mahdollisista mielenterveysongelmista. Sosiaalityöntekijä toteaa viiltelyyn liittyvän usein ahdistusta nostaen esiin yhden konkreettisen heikkoon psyykkiseen vointiin

liittyvän oireen. Tyttö toteaa, että ei ole ahdistunut ja näin puhuu sosiaalityöntekijän aiemmin edellä esittämiä huolenaiheita vastaan. Tämän jälkeen sosiaalityöntekijä muotoilee lapselle neuvon, jossa kehottaa lasta harkitsemaan, keiden seurassa viettää aikaa. Neuvoon sisältyvä arvio ystävyysuhteen laadusta perustuu aiemmin tekstissä lapsen itsensä kertomaan siitä, miten ystävä on opettanut häntä viiltelemään.

5.3 Läheissuhteet ovat tavanomaisia ja todistavat selviytymisestä

Läheissuhteiden tavanomaisuudeksi nimeämäni diskurssi on aineistossani läheissuhteiden kiistanalaisuuden jälkeen toiseksi yleisin. Tämän diskurssin kautta käsitellyt lapsen läheissuhteet näyttäytyivät tavanomaisina eli sellaisina, joiden tässä yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa voimme yhteisesti ymmärtää kuuluvan tavalliseen lapsuuteen tai sellaiseen lapsuuteen, jossa ei ole aihetta viranomaisten puuttumiselle lapsen elämään. Läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssi on aineistossani erityisesti vanhempien käytössä, ja heidän keinonsa tuottaa vastapuhetta lastensuojelun huolelle lapsen tilanteesta. Läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssi ei ole kuitenkaan ainoastaan vanhempien käytössä oleva resurssi, vaan myös sosiaalityöntekijät tuottavat tietoa lapsen läheissuhteista tästä diskurssista käsin.

Oheisessa aineistoesimerkissä keskustellaan kotikäynnillä äidin, perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijän kesken perheessä työskennelleen perhetyön lopettamisesta

Lasten isät ovat olleet hyvin mukana lasten asioissa. [Pojan] isä on ostanut lapselle sängyn ja [tyttö] käy isänsä kanssa mm. uimassa. Isä vie [tyttöä] myös kesäpäiväkotiin -- Keskusteltiin ajatuksesta lopettaa perhetyö. -- Perhetyön lopetus ei äitiä jännitä. Todettiin, että äidillä on kuitenkin kaiken kaikkiaan mennyt mukavasti ja hän on aktiivisesti huolehtinut omasta hoidostaan. Myös verkostot toimivat erityisesti lasten isien kohdalla.

Ennen perhetyön lopettamisesta keskustelua sosiaalityöntekijä on kirjannut ylös äidin kertomaa tietoa lasten isistä. Esimerkin aluksi todetaan lasten isien olleen hyvin mukana lasten asioissa.

Kirjoittamassaan tekstissä sosiaalityöntekijä toteaa asian faktana. Retorisena keinona tässä on kyse argumentin esittäjän liittoutumisasteen säätelystä esitettyyn argumenttiin siten, että argumentin esittäjä sitoutuu selkeästi esittämäänsä argumenttiin (Jokinen 1999b, 137). Arviota isien osallistumisesta vahvistetaan tämän jälkeen kuvauksella lasten isien mukana olosta tarjoamalla narratiivin muodossa yksityiskohtaista tietoa siitä, missä asioissa isät ovat osallistuneet. Isien mukana oloa kuvaamaan kirjoitetut asiat ovat osallistumista lapsen hankintoihin, harrastamista lapsen kanssa ja lapsen päivähoitoon vientiä. Nämä isien mukana oloa kuvaavat asiat kuvaavat tavanomaisia vanhemmalta odotettuja asioita. Isien toiminnan selostamisen jälkeen aineistoesimerkissä käsitellään perhetyön lopettamista. Maininta ”perhetyön lopetus ei jännitä äitiä” implikoi lukijalle perhetyön olleen äidille merkityksellinen tukimuoto, josta hän on saanut tukea ja josta luopuminen ei välttämättä ole helppoa. Seuraavaksi aineistoesimerkissä kerrotaan perusteet tehostetun perhetyön päättämiseksi, jotka ovat retorisesti tarkastellen rakennettu niin kutsutun kolmen listan muotoon. Kolmen listan tarkoituksena on tarjota argumentin yleisölle riittävä näyttö sen paikkansa pitävyydestä (emt., 152). Perusteena perhetyön päättämiseksi on ensinnäkin se, että äidillä on mennyt mukavasti, toiseksi hän on huolehtinut omasta hoidostaan ja kolmantena verkostot toimivat etenkin lasten isien osalta. Tässä aineistoesimerkissä rakennetaan retorisia keinoja käyttäen peruste lastensuojelun avohuollon tukitoimen päättämiseksi nojaamalla lapsen läheissuhteiden tavanomaisuuteen ja läheissuhteista saatavilla olevaan tukeen.

Edellisessä aineistoesimerkissä tieto lapsen läheissuhteesta eli tässä tapauksessa isän mukana olo lapsen elämässä toimii yhtenä perusteluna päättää lastensuojelun avohuollon tukitoimen perheen kanssa työskennellyt perhetyö. Lapsen läheissuhteet toimivat myös vanhemman keinona puhua heränneitä huolia vastaan.

Ilmoituksessa mainittuihin miesvieraisiin äiti totesi, että sekä [tytön] että [veljen] isä tietysti käyvät perheen kotona.

Tässä aineistoesimerkissä on luettavissa osa kirjauksesta, jossa käsitellään saapunutta lastensuojeluilmoitusta. Lastensuojeluilmoituksessa ilmaistaan huolta perheen luona käyvistä miesvieraista. Tekstissä käytetty *miesvieraan* kategoria kantaa mukanaan sellaisia merkityksiä, jotka saattavat asettaa äidin toiminnan ja hänen moraalisensa kyseenalaisiksi lastensuojelun

näkökulmasta. Lastensuojeluun kuuluva arviointi kietoutuu moraalisiin kysymyksiin esimerkiksi hyvästä ja pahasta tai riittävästä ja riittämättömästä (Hall ym. 2006, 21). Johanna Hiitola (2015, 82) on todennut, että lastensuojelun kontekstissa etenkin äitiyteen kietoutuu vahvoja moraalisia odotuksia hyväksyttävästä tavasta toimia. Aineistoesimerkissä äiti turvautuu kuitenkin lasten isiin välttääkseen tulemasta tarkastelluksi kyseenalaisessa valossa, ja kertoo lasten isien vierailevan perheen kotona. Äiti ei tässä kiistä miesvieraiden käyntiä perheen kotona, mutta muuntaa miesvieraan kategoriaan omassa selonteossaan siten, että se ei aseta häntä kyseenalaiseen valoon sosiaalityöntekijän silmissä miesvieraiden tarkoittaen äidin selonteossa lasten isiä. Samalla lukijalle käy selväksi, että isät vierailevat perheen kotona, joka viittaa vanhempien siinä määrin hyviin väleihin, että isät ovat tervetulleita äidin kotiin. Isien vierailujen luonteelle merkitystä antaa käytetty adverbi *tietysti*, joka implikoi vierailujen itsestäänselvyyttä, jolloin lastensuojeluilmoituksessa esiin nostettu huoli miesvieraista osoittautuu äidin selonteossa aiheettomaksi.

Lapsen läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssissa nousevat esiin myös isovanhemmat. Isovanhempien osalta tieto liittyy muun muassa siihen miten tiiviisti he ovat lapsen ja perheen elämässä mukana ja miten usein he tapaavat. Tämä tieto voi toimia myös keinona puhua lastensuojelun huolenaiheita vastaan, kuten seuraavassa aineistoesimerkissä.

Mummulla ei ole ollut huolta äidistä ja lapsista viime aikoina. Äidin viimeyön juominen oli tullut yllätyksenä. -- Isovanhemmat pitävät tiiviisti yhteyttä äidin ja lastenlasten kanssa. Viikonloppuisin he tapaavat joko [paikkakunnalla] tai [paikkakunnalla].

Ennen ylläolevan aineistoesimerkin alkua sosiaalityöntekijät ovat selvittäneet äidin kanssa tilannetta, jossa hän on ollut päihtyneenä lastensa seurassa. Tilanteen jälkikäteiseen selvittämiseen osallistuu myös paikalle kutsuttuna lasten mummu, jonka raportoimaa tietoa perheen tilanteesta on kirjattu asiakaskertomukselle. Esimerkin alussa mummu kertoo, että hänellä ei ole ollut viime aikoina huolta äidistä ja lapsista. Retorisesti tarkastellen on huomionarvoista, että virke on kirjoitettu mummun puhumaksi ja siten hänen arviokseen. Mummun käyttämäksi on kirjattu *huolen* käsite, joka ei yksilöi mummun arvion liittyvän yksinomaan äidin alkoholin käyttöön. Lisäksi virkkeen lopussa oleva aikamääre *viime aikoina* antaa mahdollisuuden tulkita mummun argumentin siten, että jossain vaiheessa mummulla

mahdollisesti on ollut huolia äidistä ja lapsista. Mummun argumentointi jatkuu seuraavassa virkkeessä, jossa vahvistetaan mummun aiemmassa virkkeessä aloittamaa argumentointia mummun todeten äidin juomisen tulleen yllätyksenä. Esimerkki jatkuu siten, että siinä kerrotaan, miten isovanhemmat pitävät yhteyttä äitiin ja lapsiin. Esimerkin kaksi viimeistä virkettä vahvistavat mummon argumentoimaa äidin juomisen poikkeuksellisuutta, ja niissä tukeudutaan retorisesti sekä määrällistämiseen että esimerkillä vakuuttamiseen (Jokinen 1999b; 146, 153—154). Yhteydenpito nimetään *tiiviksi* joka argumentoi sen puolesta, että mummulla on mahdollisuus muodostaa totuudenmukainen kuva äidin alkoholin käytöstä. Viimeisessä virkkeessä vielä vahvistetaan yhteydenpidon tiiviyyttä kertomalla isovanhempien tapaavan äitiä ja lapsia viikonloppuisin. Näin kirjauksessa mainittu tieto isovanhempien tiiviistä yhteydenpidosta ja tapaamisten taajuudesta vahvistavat mummon esittämä argumenttia äidin juomisen yllättävyydestä viitaten siihen, että mummo perheen kanssa usein tekemisissä ollessaan olisi tietoinen, mikäli äidillä olisi alkoholinkäyttöä tai tästä olisi syytä olla jollain tavalla huolissaan.

Läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssissa käsitellään lapsen kaverisuhteita todisteena lapsen kiinnittymisestä normaalina pidettyyn lapsuuteen. Tieto lapsen kaverisuhteista on luettavissa lasten asiakaskertomuksilta mainintoina kaverisuhteiden olemassaolosta ja lasten puuhailusta kavereidensa kanssa. Tietoa lasten kaverisuhteista tuottavat myös vanhemmat. Ensimmäinen aineistoesimerkki lasten kaverisuhteiden käsittelystä läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssissa on maininta kaverisuhteiden olemassaolosta

Perheen pihapiirissä ja päiväkodissa on lapsille kavereita.

Seuraavassa aineistoesimerkissä lapsi itse asetetaan kertojan rooliin omista kaverisuhteistaan.

[Tyttö] kertoi vapaa-ajalla tapaavansa kavereita ja katsovansa Netflixiä.

Aino Kääriäinen (2006, 51) on todennut, että lapsen oman suoran puheen raportoinnin lisäksi lapsen kautta välittyvä tieto voi asiakasasiakirjoissa olla myös ammattilaisten ja aikuisten välittämää lapsen puhetta tai lapsen kohtaamisen havainnointiin perustuvaa tietoa. Lapsen

havainnointiin perustuvaa tietoa lapsen kaverisuhteista on luettavissa seuraavasta aineistoesimerkistä.

Käytiin alkuun läpi [tytön] kuulumisia. -- [Tyttö] vaikutti hyväntuuliselta ja siirtyi omaan huoneeseensa valmistautumaan ystävänsä kanssa illalla koululla järjestettävään Halloween-diskoon.

Oheinen aineistoesimerkki on sosiaalityöntekijän muistiinpanokirjaus kotikäynniltä, jonka aikana hän on tavannut myös lasta. Katkelma alkaa maininnalla lapsen kuulumisten läpikäynnistä, ja lapsen osallistuminen keskusteluun kotikäynnillä päättyy mainintaan hänen siirtymisestä ystävänsä kanssa omaan huoneeseensa. Esimerkin viimeinen virke sisältää sekä sosiaalityöntekijän arvion lapsesta että lyhyen narratiivin muotoon puettun kuvauksen tapahtumien kulusta kotikäynnin aikana. Arvio ”tyttö vaikutti hyväntuuliselta” on kirjoitettu siten, että sosiaalityöntekijän toimijuutta arvion tekijänä on häivytetty, ja arvion painokkuutta lievennetty käyttämällä sanaa *vaikutti*, joka korostaa sosiaalityöntekijän arvion subjektiivisuutta. Arvio lapsen hyväntuulisuudesta saa kuitenkin vahvistusta saman virkkeen loppuun kirjatusta kuvauksesta, joka toimii lyhyenä narratiivina kotikäynnin tapahtumista. Narratiivin tehtävänä on vakuuttaa lukijaa tapahtumien kulun kuvauksen yksityiskohdilla lukijan tehdessä tulkintoja narratiivista sen virittämän tulkintakehyksen puitteissa ilman, että narratiivin esittäjä eli tässä tapauksessa sosiaalityöntekijä joutuisi selontekovelvolliseksi kertomastaan (Jokinen 199b, 145). Narratiivin virittämä kuva lapsesta vahvistaa sosiaalityöntekijän tekemää arviota lapsen hyväntuulisuudesta. Narratiivissa kerrotaan lasten elämässä yleisesti tavanomaisina ja toivottavina pidettyjä asioita. Narratiivin mukaan lapsella on oma huone, ja hän on osallistumassa koulussa järjestettävään tapahtumaan. Tämän tutkimuksen kannalta on olennaista etenkin maininta lapsen ystävästä. Narratiivi tarjoaa lukijalle ensinnäkin sen tiedon, että lapsella on ystävä. Toisekseen narratiivi tarjoaa tietoa lapsen ja ystävänsä yhdessä viettämän ajan sisällöstä ja suhteen laadusta kuvatessaan heidän toimintaansa.

Lapsen kaverisuhteet toimivat myös vanhemman resurssina perustella perheen tilanteen tavanomaisuutta ja lastensuojelun huolenaiheiden perusteettomuutta, kuten seuraavasta esimerkistä ilmenee.

Äidin vireystasosta riippuu, miten hän jaksaa rajata lapsiaan. Äidin mukaan hän joutuu rajaamaan naapureidenkin lapsia, jotka viettävät paljon aikaa perheen kotona ja käyvät esimerkiksi jääkaapilla syömässä. Kaverit ovat myös yökylässä perheessä usein. Äiti kuvailee, että kaverit ovat heillä kuin kotonaan.

Oheisessa esimerkissä todetaan ensin ikään kuin faktana äidin vireystasosta riippuvan, miten hän jaksaa rajata lapsiaan. Virkkeessä käytetty käsite *rajata* on arkikielelle melko vieras käsite, mutta lastensuojelun kontekstissa se on melko taajaan käytetty ilmaus arvioitaessa vanhemman kykyä asettaa lapselle rajoja. Virke sisältää vahvan arvion äidin vanhemmuudesta ja kyvystä toimia lastensa vanhempana. Äiti vastaa hänen vanhemmuuttaan kyseenalaistavaan arvioon selonteolla, joka ei kuitenkaan kiistä rajaamisen jaksamisen riippuvuutta äidin vireystasosta. Asiakaskertomukselle kirjattu äidin selonteko sisältää sen sijaan äidin kuvauksen, jossa hän kertomansa mukaan joutuu itseasiassa rajaamaan omien lastensa lisäksi vielä naapurin lapsia. Äidin tuottamaksi kirjoitettu selonteko piirtää lukijalle kuvaa sekä äidin toiminnasta vanhempana että lasten kaverisuhteista. Kuvauksesta on luettavissa, että naapurin lapset viettävät paljon aikaa perheen kotona ja syövät perheen jääkaapista. Seuraavassa virkkeessä ei käytetä enää naapureiden lasten kategoriaa, vaan kategoria on muuttunut kavereiden kategoriaksi, jonka tekstin lukija ymmärtää edelliseen virkkeeseen liittyvänä tarkoittavan lasten kavereita. Äiti kertoo selonteossaan vielä kavereiden olevan usein yökylässä ja heidän olevan perheen luona kuin kotonaan. Näin vastatessaan vanhemmuuttaan koskevaan arvioon on äidin tuottamaksi asiakaskertomukselle kirjattu myös tietoa lasten kaverisuhteista. Äidin kertomat asiat lasten kaverisuhteista kuvaavat tavanomaisena pidettyä lasten ja heidän kavereidensa tapaamista, yökylään tulevia kavereita sekä vanhempien kohtaamia kysymyksiä lasten kavereille sallitusta toiminnasta perheen kotona.

Tässä esimerkissä arvioidaan äidin vireystason vaikuttavan hänen kykyynsä asettaa lapsilleen rajoja, ja tehty arvio asettaa sen vastaanottaneen äidin selontekovelvolliseksi omasta vanhemmuudestaan. Äitiin kohdistuva selontekovelvollisuus kantaa mukanaan moraalista ulottuvuutta äidin vanhemmuuden tultua kyseenalaistetuksi lastensuojelun arviossa. Omassa selonteossaan äiti liittyy tähän moraalista käsittelevään tematiikkaan ja rakentaa oman selontekonsa tukemaan hänen moraaliaan pystyvänä vanhempana. Vastuun ja syyn moraaliset teemat eivät ole ainoastaan ammattilaisten käytössä olevan resurssi, vaan myös vanhemmat

voivat käyttää sitä hyväkseen reaktiona ammattilaisten asettamiin haasteisiin vedoten muun muassa vanhemman oikeuksiin ja suhteiden luonnollisuuteen (Hall ym. 2006, 21).

5.4 Läheissuhteet ovat oikeudellisesti säänneltyjä

Kolmas aineistosta nimeämäni diskurssi on merkityskokonaisuus, jossa lapsen läheissuhteet ovat oikeudellisesti säänneltyjä. Tämän diskurssin yhteydessä esiin nousevien lapsen läheissuhteiden piiri on suppeampi kuin kahdessa muussa aineistosta löytämässäni diskurssissa lapsen läheissuhteiden käsittelyn kirjauksissa rajutuvan lapsen vanhempiin. Temaattisesti tarkastellen läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn diskurssissa kysymykset lapsen läheissuhteista liittyvät vanhempien huoltajuuteen, vanhempien väliseen yhteistyöhön huoltajina, vanhempien ja lasten tapaamisiin sekä lapsen elatukseen liittyviin kysymyksiin. Esittelen seuraavaksi aineistoesimerkein, miten lapsen läheissuhteista kirjoitetaan oikeudellisen sääntelyn diskurssissa, ja ensimmäinen esimerkki liittyy lapsen huoltajuuteen.

Todettu äidille, että hän voi huoltajana olla luovuttamatta lasta isälle, mikäli arvioi tilanteen huolestuttavaksi.

Kirjauksessa käsitellään äidin huolenaiheita, jotka liittyvät lapsen isään. Oheinen esimerkki on asiakastapaamista kuvaavan kirjauksen lopussa, jossa sosiaalityöntekijä antaa äidille neuvon, miten hän voi menetellä, mikäli huoli isän kyvystä huolehtia lapsesta kasvaa. Lastensuojelun kontekstissa neuvojen normatiivinen ulottuvuus on vahvasti läsnä ja niiden kautta neuvotellaan lapsen asemaan liittyvistä pulmista sekä tehdään lasten hoitoon ja kasvattamiseen liittyviä moraalisia kannanottoja (Juhila 2000, 106). Lastensuojelu ei ole toimivaltainen viranomainen lapsen tapaamisasioissa, joten lähtökohtaisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijät pidättyvät ottamasta kantaa vanhempien välisiin kiistoihin lapsen tapaamisista, ellei kannanotolle ole lastensuojelullisia perusteita, kuten huoli lapsen olosuhteiden turvallisuudesta tapaavan vanhemman luona (Lastensuojelun käsikirja). Näin ollen sosiaalityöntekijän äidille esimerkissä antama neuvo saa tämä asia huomioiden uudenlaista painoarvoa ja merkitystä. Retorisesti tarkastellen on huomattava, että neuvon antaneen sosiaalityöntekijän toimijuutta neuvon

antajana on etäännytetty kirjaamalla neuvo passiivimuotoon ”todettu äidille, että hän voi huoltajana olla luovuttamatta lasta”. Sosiaalityöntekijä antama neuvo jatkuu vielä ”mikäli arvioi tilanteen huolestuttavaksi”. Näin ollen antamassaan neuvossa sosiaalityöntekijä ei kehoita äitiä olemaan antamatta lasta isälle, vaan painottaa ratkaisun mahdollisesti olla antamatta lasta isälle olevan viime kädessä äidin ratkaisu ja sen on pohjauduttava äidin itse tilanteessa tekemään arvioon. Äidin oikeutus tehdä arviota ja mahdollisesti olla luovuttamatta lasta isälle nousee esimerkissä äidin roolista *huoltajana*. Käsitteen merkitys on lastensuojelun kontekstissa oikeudellinen, ja sillä viitataan Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361) määriteltyihin lapsen huoltajuuteen ja huoltajan tehtäviin. Äidille annettu neuvo tilanteen arvioinnista jättää myös äidille itselleen määrittelyvaltaa sen osalta, mitkä asiat äiti tulee arvioimaan lapsen luovuttamisen estäviksi tekijöiksi. Sosiaalityöntekijän neuvossa edellytyksenä lapsen luovuttamatta jättämiselle nimetään tilanteen *huolestuttavuus*, jota tekstissä ei tarkemmin yksilöidä. Retorisesti *huolestuttavuuden* kategoriaan tukeutuminen on vahva keino herättää neuvon vastaanottajassa erilaisia huolestuttavuudelle kulttuurisesti yhteisesti jaettuja merkityksiä lapsen ja vanhemman tapaamisen kontekstissa implikoiden erinäisiä lapsen tapaamisen aikana kohdistuva uhkia ja vaaroja.

Huoltajuus ja vanhemman asema huoltajana nousee esiin myös seuraavassa aineistokatkelmassa.

[Työntekijä] kertoo, että [pojan] äiti oli tullut tänään hakemaan [poikaa] päiväkodista. Päiväkodin henkilökunta ei kuitenkaan suostunut luovuttamaan lasta äidille, tämän kunnan vuoksi. Äiti oli horjunut, hänen silmät oli seissyt päässä. -- Paikalle oli soitettu [pojan] isä, joka on myös [pojan] huoltaja. Vanhemmat eivät asu samassa taloudessa.

Oheinen aineistoesimerkki on osa päiväkodin työntekijän kertomusta lapsen päiväkodissa olleesta tilanteesta. Päiväkodissa äidin kunto on herättänyt henkilökunnassa siinä määrin huolta, että lasta ei luovuteta äidille, ja paikalle on hälytetty lapsen isä. Tässä esittämässäni esimerkissä ei väitetä suoraan äidin olleen päihtynyt, mutta päiväkodin työntekijän esittämästä kuvauksesta tämä on pääteltävissä. Esitetyn kuvauksen äidistä annetaan puhua puolestaan, ja siinä huolen äidin kunnosta vakuutetaan olevan aiheellinen tarjoamalla kaksi esimerkkiä äidin toiminnasta äidin horjuessa ja silmien seisoessa päässä. Vaikka tässä aineistoesimerkissä

raportoidaan päiväkodin työntekijän kertomusta sosiaalityöntekijälle, on kuvauksen päätyminen asiakaskertomukselle tulosta kirjoittajan eli sosiaalityöntekijän tekemistä valinnoista (Hall ym. 2006, 97). Päiväkodin työntekijän raportoima tilanne ratkaistaan soittamalla lapsen isä paikalle päiväkotiin. Isän paikalle soittamista perustellaan tässä hänen oikeudellisella roolillaan huoltajana.

Olen edellä esiteltyt, miten lapsen läheissuhteista kirjaamisen oikeudellisessa diskurssissa kysymys lapsen läheissuhteista kietoutuu lapsen huoltajuuden ympärille. Toinen tässä diskurssissa esiin noussut lapsen läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn alue ovat vanhempien väliset sopimukset lapsen elatuksesta ja tapaamisista.

Isyys on vahvistettu ja elatusmaksusta on tehty sopimus.

Yllä oleva esimerkki on muistiinpanokirjauksen alkupäästä, jossa käydään läpi lapsen ja perheen kuulumisia sitten viime tapaamisen. Uutena tietona lapsen tilanteesta sosiaalityöntekijä on kirjannut, että lapsen isyys on vahvistettu ja elatussopimus on tehty. Lapsen kannalta sekä isyyden vahvistaminen että elatusmaksu ovat merkittäviä asioita, ja niiden kuntoon saattamisen edistäminen lapsen edun mukaisella tavalla kuuluvat lastensuojelussa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäviin, vaikka varsinainen toimivalta näissä asioissa kuuluu toisaalle. Isyyden vahvistaminen ja elatusmaksun vahvistaminen ovat oikeudellisia toimia, joilla on seurauksia niin vanhemmille kuin lapselle. Aineistoesimerkki on kirjattu passiivimuodossa ja asiat todetaan kiistattomina tosiasioina. Passiivimuotoon kirjaaminen häivyttää sen tosiasian, että isyyden vahvistamisessa ja elatusmaksusta sopimisessa vanhemmat ovat keskeisessä roolissa ja toimijoita.

Samankaltainen toimijuuden häivyttäminen on luettavissa myös seuraavasta esimerkistä, jossa käsitellään vanhempien välistä sopimusta lapsen tapaamisista.

Nyt [isä] ei enää hae [tyttöä] luokseen keskiviikkoisin heidän yhteisestä sopimuksesta, vaikka tapaamissopimukseen keskiviikkotapaaminen on kirjattu.

Esimerkissä kerrotaan miten isä ei enää tapaa lasta keskiviikkoisin vanhempien keskinäisestä sopimuksesta. Tämä tieto on kirjattu siten, että lukija ymmärtää vanhempien olevan tässä toimijoita ja sopineen keskiviikkoisten tapaamisten lakkaamisesta yhdessä. Virke jatkuu tämän jälkeen siten, että siinä todetaan passiivimuodossa tapaamissopimuksen sisältävän isän ja lapsen keskiviikkoiset tapaamiset. Tapaamissopimus syntyy vanhempien keskinäisenä sopimuksena, jonka laatimisessa lapsen edun toteutumista valvoo lastenvalvoja, joka myös vahvistaa vanhempien välisen sopimuksen. Virallinen ja lastenvalvojan vahvistama tapaamissopimus on vanhempia velvoittava asiakirja, jossa sovittujen tapaamisten toimeenpanoa toinen vanhempi voi ääritapauksessa hakea käräjäoikeudesta (Laki lapsen huoltoon ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 1996/619). Tässä aineistoesimerkissä vanhemmat toimivat keskinäisellä sopimuksellaan vastoin viranomaisen vahvistamaa sopimusta. Vanhempien toimijuuden häivyttäminen tapaamissopimuksen laatijoina asemoi tapaamissopimuksen retorisesti auktoriteetin asemaan, jota vastoin vanhemmat ovat sopineet keskenään lapsen tapaamisen järjestelyistä.

Läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn diskurssissa toimijoiksi nousevat ennen kaikkea vanhemmat, mutta myös vanhempia lapsen huollon järjestämisessä neuvovat sosiaalityöntekijät. Kuten olen edellä esitellyt, sosiaalityöntekijöiden toimijuutta asiakaskertomuksilla lapsen läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn diskurssissa häivytetään kirjaamalla sosiaalityöntekijän kannanotot ja neuvot passiivissa. Tämä korostaa sitä seikkaa, että lapsen huoltoon liittyvissä asioissa lastensuojelun sosiaalityöntekijän roolina on ohjata vanhempia keskenään sopimaan asiasta lastenvalvojalla ja sekä tukea vanhempia toimimaan huoltoratkaisuissa lapsen etua punnitien. Seuraavassa aineistoesimerkissä toistuu jälleen tämä ilmiö eli sosiaalityöntekijän toimijuuden häivyttäminen turvautumalla passiivimuotoon.

Kerrottu, että [tytön] ollessa 12-vuotias, hänellä on oikeus itse päättää tapaako isäänsä.

Oheinen neuvo on annettu lapsen äidille hänen kerrottua sosiaalityöntekijälle isän ja lapsen välillä olleesta erimielisyydestä. Tämä aineistoesimerkki muodostaa aineistossani erityistapauksen sikäli, että poiketen lapsen läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn diskurssin aikuiskeskeisyydestä, tässä esimerkissä sosiaalityöntekijä nimeää lapsen toimijaksi ja

päätäntävaltaa käyttäväksi henkilöksi. Lapsen oikeus päättää itse isän tapaamisista perustuu siihen, että sosiaalityöntekijä sijoittaa lapsen 12-vuotiaan kategoriaan. Sosiaalityöntekijän päätös käyttää lapsesta juuri tätä kategoriaa sitoo neuvon oikeudelliseen merkitysjärjestelmään. Laki lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (1996/618) säättää, ettei lapsen huolto- tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanoon saa ryhtyä vastoin 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa. Sosiaalityöntekijän neuvoon sisällytetty sana *oikeus* on retorisesti vahva sanavalinta, ja on osaltaan asemoimassa lasta itseään toimijaksi omissa läheissuhteissaan.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää, millaista tietoa lapsen läheissuhteista kirjataan lastensuojelun avohuollon sosiaalityön asiakaskertomukselle sekä tarkastella millaisia lapsen läheissuhteita koskevia merkityksiä kirjatusta tiedosta rakentuu. Tutkimuksen aineistona on ollut kymmenen lastensuojelun avohuollon asiakaskertomusta. Tutkimuksen analyysimenetelmänä olen käyttänyt retorista diskurssianalyysia. Analyysin tuloksena aineistosta oli paikannettavissa kolme erilaista lapsen läheissuhteita käsittelevää diskurssia. Vallitseva tapa tuottaa lapsen läheissuhteita koskevaa tietoa oli nojautua tekstissä epäsuoran kerronnan muotoon suoran kerronnan ollessa toissijainen tapa kertoa läheissuhteista

Lapsen läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssi oli aineistossani hallitseva diskurssi. Lapsen läheissuhteiden tarkastelu kiistanalaisuuden diskurssista käsin esittää lapsen läheissuhteet puuttumista vaativina. Lapsen läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssi perustelee lastensuojelun puuttumista lapsen ja perheen elämään esittelemällä lapsen läheissuhteissa ilmeneviä pulmia tai esitettyjen pulmien haitallisuutta lapsen näkökulmasta. Aineistossa lapsen läheissuhteiden käsittely niiden kiistanalaisuuden kautta kietoutuu lapsen kokonaistilanteen arviointiin. Lapsen läheissuhteiden merkitys lapsen kokonaistilannetta heijastelevina tulee aineistossa esiin etenkin lastensuojelun avohuollon tukitoimien yhteydessä. Lapsen läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssiin tukeudutaan lastensuojelun avohuollon tukitoimia arvioitaessa tai niiden tarpeellisuutta perusteltaessa. Lapsen läheissuhteiden diskurssiin nojautuvat tämän tutkielman aineistossa etenkin sosiaalityöntekijät sekä tekstissä esiintyvät muut lapsen asioissa työskentelevät ammattilaiset. Läheissuhteiden kiistanalaisuuden diskurssi ei ole kuitenkaan yksin ammattilaisten käytössä oleva diskurssi, vaan myös lapset ja heidän läheisensä nojautuvat tähän diskurssiin. Näissä tilanteissa lapset ja heidän läheisensä eivät niinkään koeta puhua lastensuojelun huolenaiheita vastaan, vaan he joko yhtyvät lapsen lastensuojelun asiakkuutta perusteleviin huolenaiheisiin tai nostavat esiin ennen käsittelemättömiä huolia.

Aineistosta paikantamani toisen diskurssin nimesin läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssiksi. Tämä diskurssi oli aineistossani etenkin asiakkaiden, ja erityisesti vanhempien

käytössä oleva diskurssi, jonka avulla asiakkaiden on mahdollista koettaa puhua lastensuojelun huolia ja puuttumista vastaan. Tästä diskurssista käsin läheissuhteista rakentuu kuva tavanomaisina ja yleisesti hyväksyttävänä. Vaikka läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssi oli asiakkaiden itsensä ja etenkin lasten vanhempien käytössä oleva diskurssi, aineistossa myös sosiaalityöntekijät nojautuvat tähän diskurssiin tuottaessaan tietoa lapsen tilanteesta. Lapsen läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssin puitteissa käsitellyt lapsen läheissuhteet eivät välttämättä kuitenkaan esiintyneet aineistossa täysin vailla ongelmia olevina. Olennaista on kuitenkin, että tästä diskurssista käsin esiin tuodut lapsen läheissuhteissa ilmenevät ongelmat puhuvat lapsen läheissuhteiden tavanomaisuudesta. Läheissuhteiden tavanomaisuuden diskurssista käsin esiin tuodut ongelmat lapsen läheissuhteissa esitetään laadultaan sen kaltaisiksi, että asiakkaat ovat kyenneet ratkomaan ne omin neuvoin ilman viranomaisten puuttumista tilanteeseen. Aineistossa etenkin vanhemmat käsittelevät lapsen läheissuhteiden pulmia tästä diskurssista käsin rakentaen tekstissä kuvaa itsestään tavallisen vanhemman tavoin toimimaan kykenevänä vanhempana.

Kolmas aineistostani paikantama diskurssi on läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn diskurssi. Tämä diskurssi liittyy lapsen läheissuhteet niiden juridisen sääntelyn merkitysjärjestelmään. Temaattisesti tarkastellen tämän tutkielman aineistossa käsiteltiin oikeudellisen diskussin kautta lapsen läheissuhteisiin liittyvää juridista sääntelyä sekä erilaisten läheissuhteisiin liittyvien oikeudellisten asemien käytännön merkityksiä lapselle ja vanhemmalle. Aineistossani lapsen läheissuhteiden käsittely oikeudellisen sääntelyn diskurssin kautta tuottaa sinällään merkityksellistä tietoa lapsen tilanteesta muun muassa lapsen huoltajuuteen ja erilaisiin tapaamis- ja asumisjärjestelyihin liittyen. Lastensuojelun työskentelyn kannalta tiedot lapsen huoltajuudesta ja muista vanhempien välisistä oikeudellisesti säännellyistä järjestelyistä ovat merkittäviä, sillä esimerkiksi lapsen huoltajana vanhemman asema lastensuojelun työskentelyssä on erilainen kuin sellaisen vanhemman, jolla ei ole huoltajan asemaa. Huomionarvoista on kuitenkin, että aineistoni valossa oikeudellinen diskurssi on ennen kaikkea aikuisten diskurssi eli merkitysmailma, johon sosiaalityöntekijä ja lapsen vanhemmat nojaavat tuottaessaan tietoa lapsen läheissuhteista. Oikeudellisen sääntelyn diskurssissa lapsen itsensä ääni ei omassa aineistossani pääse esiin, vaan tietoa tuottavat sosiaalityöntekijät ja vanhemmat. Oikeudellisen sääntelyn diskurssin tuottama tieto lapsen läheissuhteista on myös siinä mielessä yksiuolotteista, että se tuottaa tietoa oikeudellisten

toimien ja oikeudellisesti säänneltyjen suhteiden näkökulmasta jättäen toimijoiden lapsen läheissuhteiden laadulle antamat merkitykset sivuun.

Tässä tutkimuksessa näkökulmana on ollut lukea sosiaalityöntekijöiden asiakkaiden läheissuhteista kirjoittamia tekstejä, ja lapsen läheissuhteita on tarkasteltu sosiaalityöntekijöiden tekemien kirjausten kautta. Tieto lapsen läheissuhteista muodostuu aineistosta paikantamieni kolmen diskurssin eli läheissuhteiden kiistanlaisuuden, läheissuhteiden tavanomaisuuden ja läheissuhteiden oikeudellisen sääntelyn diskurssien tuottamien merkitysten kautta. Läheissuhteita koskeva tieto ja sille tekstissä rakentuvat merkitykset perustelevat lastensuojelun huolenaiheita ja lastensuojelun asiakkuuden perusteita. Toisaalta aineistossani lapsen läheissuhteita koskeva tieto on lastensuojelun huolenaiheita vastaan puhuvaa tietoa ja esittelee lapsen elämästä läheissuhteiden kautta sellaisia puolia, jotka osoittavat muuta kuin perusteita huolenaiheille ja lastensuojelun avohuollon asiakkuudelle. Aineiston analyysi osoitti, että asiakaskertomuksilta luettavissa oleva tieto lasten läheissuhteista on kirjattu omalta osaltaan palvelemaan lastensuojelun työskentelyä, ja sosiaalityöntekijän lapsen tilanteesta tekemää ammatillista arviota. Saila Huuskosen (2014, 54) mukaan sosiaalityöntekijöiden arvioidessa lapsen tilanteen kehittymistä ajallisesti he jäsensivät lasta koskevaa asiakastietojärjestelmään tallennettua tietoa asiakkaan yksityiselämän, huolen ja institutionaalisten toimien kautta. Asiakkaan yksityiselämää koskeva tieto käsitteli perheen historiaa. Huoliin liittyvä tieto käsitteli ongelmia ja niiden vakavuutta perusteena lastensuojelun asiakkuudelle. Institutionaalisiin toimiin liittyvä tieto käsitteli asiakkaalle tarjottuja tukitoimia sekä sosiaalityöntekijän toimintaa. (Emt.)

Lapsen lastensuojelun asiakaskertomus on kirjoitettu palvelemaan lastensuojelun työskentelyä, joten myös lapsen läheissuhteita koskevat tiedot on kirjoitettu tästä näkökulmasta. Näin ollen lastensuojelun asiakirjat eivät välttämättä kykene täysin tavoittamaan lapsen merkityksellisten läheissuhteiden kokonaisuutta. Tieto lapsen läheissuhteista oli asiakaskertomuksissa lomittunut muun lasta ja lastensuojelun työskentelyä koskevan tiedon sekaan. Tiedot lapsen läheissuhteista ovatkin vain yksi osa kaikesta asiakaskertomukselle kirjattavasta tiedosta. Aineistossa vallitseva tekstin kirjoittajan tapa tuottaa tietoa lapsen läheissuhteista oli kertoa läheissuhteista epäsuoran kerronnan keinoin. Sosiaalityöntekijän lapsen läheissuhteita koskeva suora puhe oli tämän tutkielman aineistossa hyvin vähäistä. Epäsuoraan kerrontaan turvautuminen on tekstin

kirjoittajan keino välttää ensinnäkin joutumasta selontekovelvolliseksi tekstissä tekemistään valinnoista. Toiseksi epäsuora kerronta on keino lisätä tekstin retorista vakuuttavuutta, kun tekstissä esitettyjä asioita käsitellään tosiasioina sosiaalityöntekijän oman arvion tai näkemyksen sijaan. Aino Kääriäinen (2003, 166) toteaa omassa tutkimuksessaan jääneensä kaipaamaan sosiaalityöntekijän omaa asiantuntevaa ammatillista puhetta. Sosiaalityöntekijällä on usein perheen viranomaisverkostossa paras kokonaiskuva ja käsitys perheen tilanteesta. Sosiaalityöntekijät kirjoittavat tekstejään kuitenkin ”vieraan puheen” varjossa, jossa kirjoittaja asettuu ulkopuolisen tarkkailijan asemaan ja antaa muille toiminoille äänen. Tällöin sosiaalityöntekijän rooli subjektiivisena tekstin tuottajana häviää. (Emt. 166.)

Tämän tutkielman tulokset linkittyvät sosiaalisten ongelmien tulkintatyöhön. Ammatillisena toimintana sosiaalityö kohdistuu ongelmien ratkaisuun tai lievittämiseen. Edellytyksenä ongelman ratkaisemiselle on sen tunnistaminen ja nimeäminen. Työssään sosiaalityöntekijät tuottavat erilaisia sosiaalisten ongelmien kategorioita yhdistämällä kulttuurisesti yleisesti tunnustettujen sosiaalisten ongelmien määritelmiä yksittäisten asiakkaiden tilanteisiin. (Juhila 2006, 209—210.) Sosiaalityöntekijöiden tuottama asiakkaitaan koskeva tieto voidaan nähdä sosiaalityöntekijöiden asiantuntemuksen näkökulmasta tilanteisena ja käytännöllisenä ilmiönä. Sosiaalityöntekijöiden asiakkaistaan tuottamat kuvaukset syntyvät kompleksisen situationaalisen asiantuntijatyön sekä kulttuurisen tulkintatyön tuloksena. (Forsberg, Kääriäinen & Ritala-Koskinen 2018, 23.) Asiakkaita koskevat tekstit rakentavat osaltaan lapsille ja muille teksteissä esiintyville henkilöille erilaisia positioita ja identiteettejä (Hennum 2011). Sosiaalityön käsittelemien ongelmien ja ilmiöiden nimeämistä voi tarkastella myös sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen vuorovaikutuksen tuloksena, jossa sekä asiakas että sosiaalityöntekijä orientoituvat käsillä olevaan asiaan ongelmana tai sosiaalityön interventiota vaativana. Kasvokkaisen vuorovaikutuksen lisäksi kunkin sosiaalityön organisaatioon sopivia ongelman määrittelyitä tuotetaan myös yksittäisestä asiakkaasta kirjoitetuissa dokumenteissa (Juhila 2006, 218.)

Aineistossa tietoa lapsen läheisyyhteistä tuottavat sosiaalityöntekijät, toiset ammattilaiset, lapset, heidän vanhempansa sekä jossain määrin myös lapsen muut läheiset. Tiina Muukkosen (2009, 169) mukaan lasten itsensä sekä heidän vanhempiansa osallistuminen lastensuojelun tiedontuotantoon on heidän osallisuutensa näkökulmasta tärkeää. Kohtaamisissaan

sosiaalityöntekijän kanssa asiakkailla on oikeus tulla kuulluksi, ja heidän kertomallaan tiedolla tulee olla jonkinlainen vaikutus lastensuojelun asiakkuuteen sekä sen aikana tehtäviin ratkaisuihin. Etenkin lasten osallisuuden vahvistaminen lastensuojelun tiedontuotannossa on merkityksellistä. Lapsilla itsellään on sellaista elämäänsä ja läheissuhteitaan koskevaa tietoa, jota ei saada lastensuojelun tietoon, ellei sitä kysytä suoraan lapselta itseltään. (Emt. 169.) Lapsen ja hänen vanhempiansa ääneen esiin kirjaaminen lastensuojelun asiakirjoihin käsiteltäessä lapsen läheissuhteita päästää asiakkaat osallisiksi sosiaalisten ongelmien tulkintatyöhön ja tuottamaan tietoa läheissuhteiden merkityksestä lapsen tilanteelle. Aineistossani lapsen läheissuhteita koskevan tiedon merkitysten rakentuminen on asiakkaiden, sosiaalityöntekijöiden ja muiden ammattilaisten määrittelyprosessin tulosta. Vaikka sosiaalityöntekijöillä on teksteissä niiden kirjoittajana valta määritellä myös lasten läheissuhteita koskevaa tietoa, eivät aineistostani lapsen läheissuhteille rakentuvat merkitykset ole yksin sosiaalityöntekijöiden tuottamia. Myös asiakkaat eli lapset ja heidän läheisensä osallistuvat tähän merkitysten tuottamiseen tilanteissa, joissa tekstin kirjoittanut sosiaalityöntekijä asettaa lapsen tai hänen läheisensä tiedon tuottajan asemaan kirjoittaen tekstiin lapsen tai hänen läheisensä ajatuksia ja puhetta. Asiakkaat tarjoavat aineistossa omaa tietoaan lapsen läheissuhteista koettaen vaikuttaa sosiaalityöntekijän oman tulkintansa oikeellisuudesta tai haastaen sosiaalityöntekijän lastensuojelun institutionaalista positiosta käsin rakentuneen kuvan kulloinkin käsiteltävänä olevasta tilanteesta.

Tekstien tutkimiseen tarjoutuu tutkijalle lukuisia erilaisia vaihtoehtoja. Tässä tutkielmassa tekemilläni metodologisilla valinnoilla on omat vaikutuksensa tutkimuksen tuloksiin. Sitoutuminen tiettyyn metodologiseen näkökulmaan ja aineiston analyysimenetelmään ovat ohjanneet tapojani lukea aineistoa ja tehdä siitä tulkintoja. Metodologisten valintojen tekemisen seurauksena rikkaasta aineistosta jää aina jotain tutkijan tekemien rajausten ulkopuolelle, eikä yhden tutkimuksen puitteissa ole mahdollista tyhjentävästi käsitellä kaikkia lasten läheissuhteisiin ja niihin liittyviin kirjaamiskäytäntöihin liittyviä kysymyksiä. Tässä tutkimuksessa tavoitteena on ollut tarkastella sitä, mitä lapsen läheissuhteista kirjataan lasten asiakaskertomukselle ja millaisia merkityksiä kirjatusta tiedosta muodostuu. Nojautuminen konstruktionistiseen viitekehykseen sekä retoriseen diskurssianalyysiin ovat merkinneet sitä, että tämän tutkimuksen painopisteenä ovat olleet tiedon muodostuminen tekstissä sekä keinot, joilla lukijaa koetetaan vakuuttaa tekstissä esitetyn lapsen läheissuhteita koskevan tiedon

oikeellisuudesta ja paikkansa pitävyydestä. Käytännössä tämä on merkinnyt erilaisten retoristen keinojen sekä näihin kietoutuvien lapsen läheissuhteita koskevien kulttuuristen jäsenysten tarkastelua. Metodologisten valintojen seurauksena olen tarkastellut lapsen läheissuhteita sellaisina kuin ne on tutkielman aineistona olevissa dokumenteissa esitetty. Vaihtoehtoisia ja aineistoni ulkopuolisia näkökulmia kunkin aineistossa esiintyneen lapsen läheissuhteisiin ei ole ollut mahdollista tavoittaa. Jokisen, Juhilan ja Suonisen mukaan (1993, 23—24) konstruktionistisesti virittynyttä tutkimusta arvioitaessa on muistettava, että tutkija osallistuu omalla kielenkäytöllään ja valinnoillaan tutkimuskohdettaan muokkaaviin diskursiivisiin käytäntöihin. Kielenkäyttöä tutkiva tutkija joutuu kamppailemaan sen kysymyksen kanssa, miten paljon hän tulee omassa tekstissään uusintaneeksi kielenkäytön olemassa olevaa käsitteistöä ja luokitteluita. Tutkija joutuu tasapainoilemaan vanhojen käytäntöjen uusintamisen ja oman tekstinsä ymmärrettäväksi tekemisen välillä kirjoitusprosessin aikana. (Emt.)

Tutkimukseni aineistona ovat olleet sosiaalityön asiakastyön pohjalta tuotetut asiakasasiakirjat. Tutkimuksen aineisto on poimittu erään suuren suomalaisen kaupungin yhden sosiaaliaseman lastensuojelun avohuollon asiakkaiden asiakirjojen joukosta. Ne kertovat omaa tarinaansa lastensuojelun sosiaalityön todellisuudesta, joka on olemassa tutkijasta riippumatta. Tutkimukseni aineistona olevat tekstit on tuotettu tietyssä institutionaalisessa, ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa. Näin ollen aineisto ei edusta koko suomalaisen lastensuojelun avohuollon dokumentoinnin todellisuutta ja dokumentoinnin käytäntöjä. Suomalaisissa kunnissa lienee erilaisia kirjaamiskäytäntöjä sekä tapoja liittää lapsen läheissuhteiden käsittely osaksi lastensuojelun asiakirjoja, joita ei ole kuitenkaan ollut mahdollista tavoittaa tämän tutkimuksen puitteissa. Tutkimuksen aineiston kerääminen esimerkiksi kahdesta eri kokoisesta kunnasta olisi saattanut tuottaa erilaista tai rikkaampaa aineistoa analysoitavaksi. Kirjaamiskäytäntöjen vaihtelevuus oli nähtävissä myös omassa aineistossani. Aineistoni koostui kymmenestä lastensuojelun avohuollon asiakaskertomuksesta, joiden kirjoittamisen ajankohdat ulottuivat pitkälle aikajaksolle ja joita kirjoittamassa on ollut lukuisia sosiaalityöntekijöitä. Näin ollen aineistossani oli luettavissa hyvin erilaisia tapoja kirjoittaa asiakirjoja, raportoida lapsen lastensuojelun asiakkuuden vaiheita sekä kertoa lapsen läheissuhteista.

Harold Garfinkel (1967) on esitellyt ajatuksen, jonka mukaan huonoille asiakirjoille on hyvät organisatoriset syynsä. Tämän väitteen eittämättä kärjistävästä luonteesta huolimatta olen tukeutunut tähän ajatukseen aineistoa lukiessani ja sitä analysoidessani. Tutkimuksen tavoitteena on ollut tutkia tekstejä itsessään sekä niiden kantamia merkityksiä. Olen pidättäytynyt tarkastelemasta aineistoni tekstejä niiden laadun tai paremmuuden näkökulmasta, sillä tällainen aineiston luennan tapa ei olisi ollut oman tutkimusasetelmani kannalta hedelmällinen. Käytännössä tämä on tarkoittanut lastensuojelun avohuollon institutionaalisen kontekstin ja sen tekstin tuottamiselle asettamien reunaehtojen pitämistä mielessä. Olen lukenut aineistoani siitä näkökulmasta, että lastensuojelun institutionaalinen tehtävä ohjaa tekstien kirjoittamista. Aineiston analyysia sekä aineiston mielen ja sisäisen logiikan ymmärrystä on helpottanut kokemukseni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä toimimisesta sekä samankaltaisten asiakirjojen kirjoittamisesta. Toisaalta tämänkaltainen kaksoisroolissa toimiminen on asettanut haasteita ja vaatinut erityistä herkkyyttä omille tutkijan roolissa tekemille valinnoille. Eittämättä nämä kaksi roolia kietoutuvat yhteen ja ovat heijastuneet tutkimusprosessiin, jonka aikana olen saanut reflektoida roolejani tutkijana sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Toisaalta tutkimusprosessi on ollut myös antoisa ja omaa sosiaalityön ammatillista asiantuntemustani kasvattava. On ollut vapauttavaa voida lukea itselle tekstilajina tuttuja asiakirjoja ilman Lastensuojelulain (2007/417) mukaista lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolia, johon kuuluu velvollisuus kirjoittaa asiakirjoja sekä arvioida lapsen tilannetta ja tukeutua tässä myös hänestä aiemmin kirjoitettuihin asiakirjoihin.

Sosiaalihuollon asiakirjojen kansallisessa kehittämistyössä suunnataan kohti yhtenäisiä sosiaalihuollon asiakirjoja sekä niiden muodon että niihin kirjattavan tiedon osalta. Tämä kehitystyö tulee myös tulevaisuudessa vaikuttamaan lastensuojelun asiakirjoihin siten, että lastensuojelussa on valtakunnallisesti käytössä samat asiakirjapohjat sekä ohjeet niihin kirjattavan tiedon osalta. (Rötsä ym. 2016.) Hannele Forsberg, Aino Kääriäinen ja Aino Ritala-Koskinen (2018) ovat tutkineet sosiaalityöntekijöiden tuomioistuimille kirjoittamia olosuhdeselvityksiä. Heidän tutkimuksensa fokuksessa olivat tavat, jolla sosiaalityöntekijät käsittelivät lapsen asuinolosuhteita vanhempien luona sekä miten sosiaalityöntekijät ottivat selvityksissä kantaa lapsen edun mukaisesta asumisjärjestelystä. Tutkimuksen tuloksia reflektoidessaan he toteavat, että näissä teksteissä käsitellään paljon lasten fyysisen asumisympäristön ominaisuuksia, jotka usein kuvaavat tavanomaiseen lapsuuteen kuuluvia

olosuhteita. Tämän sijaan sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa teksteissä voisi tutkijoiden mukaan keskittyä enemmän lapsen asumisolosuhteisiin potentiaalisesti liittyvien riskien käsittelyyn. (Emt.)

Pyrkimys säännellä sosiaalihuollon asiakirjojen sisältöä ja yhtenäistää niitä liittyy elämämme myöhäisen modernin ajan keskeisiin kysymyksiin epävarmuudesta ja riskien hallinnasta. Vaikka länsimaisissa yhteiskunnissa elämä on turvallisempaa kuin koskaan, on riskin käsitteestä muodostunut todellisuuttamme vahvasti jäsentävä käsite. Sosiaalityön osalta epävarmuus liittyy tiedon luonnetta, sen lähtökohtaisia oletuksia sekä luotettavuutta käsitteleviin epistemologisiin kysymyksiin. Sosiaalityön piirissä epävarmuutta on koetettu hallita luomalla erilaisia ammatillista sosiaalityötä sääteleviä kansallisia ohjelmia. Tällaista kehittämistyötä perustellaan siten, että ammatilliseen harkintaan perustuva sosiaalityö ei ole tuottanut tarpeeksi laadukkaita tai yhteneviä käytäntöjä. Tästä syystä ammatilliseen sosiaalityöhön tarvitaan keskitettyä säätelyä ja ohjausta, ja sosiaalityön tehtävänä on arvioida asiakasta koskettavia mahdollisia riskejä sekä niin toteutumisen todennäköisyyttä. Tämä kehitys heijastuu myös sosiaalityön dokumentointiin, jonka tehtäväksi asettuu erilaisten riskien arviointi ja käsittely. (Harrikari & Rauhala 2019; 58—59, 117—118.) Standardoituun ja rakenteistettuun kirjaamiseen liittyy riski, että asiakirjoissa sosiaalityöntekijät ainoastaan kierrättävät institutionaalisia ennalta annettuja kategorioita tarjoten instituutiolle sen toivomaa tietoa sen sijaan, että tekstejä kirjoittavat sosiaalityöntekijät koettaisivat tavoittaa teksteissään kunkin asiakkaan kompleksisen tilanteen todellisuutta (Hall ym. 2006, 106).

Dokumentointi on keino tehdä näkyväksi lastensuojelun asiakkaana olevien lasten moninaisia tilanteita. Dokumentointi on myös yksi väline arvioitaessa lapsen tuen tarvetta. Lasten hyvinvointia arvioitaessa tarvitaan välineitä ja näkökulmia, jotka tunnistavat lasten yksilölliset ja ainutkertaiset tilanteet (Forsberg & Ritala-Koskinen 2017, 250). Lastensuojelutyön monitahoinen luonne edellyttää, että sosiaalityöntekijällä on tulevaisuudessakin oltava mahdollisuus kirjoittaa riittävästi vapaata tekstiä lapsen asiakirjoihin (Väinälä ym. 2010, 80). Lastensuojelun sosiaalityö on viranomaistyötä, jolle lainsäädäntö antaa toimimisen rajat ja vallan. Päätöksenteon velvoite on läsnä lastensuojelun sosiaalityössä, ja lastensuojelun asiakaskertomuksen yksi tehtävä on tarjota perusteet tehtäville päätöksille. Lainsäädännön tai institutionaalisten lähtökohtien ei kuitenkaan tarvitse olla lastensuojelun dokumentoinnin

kehittämisen ainoita lähtökohtia. Dokumentointia on mahdollista kehittää myös työn sisältä käsin eli tarpeesta tukea asiakkaan hyvinvointia ja arjessa selviytymistä, jolloin dokumentoinnin tehtävänä on tukea asiakastyön prosesseja, jäsentää työskentelyä ja tiedonmuodostusta. (Hall ym. 2006, 101; Kääriäinen 2003, 179—180.) Tällöin tärkeäksi muodostuu sosiaalityöntekijän ammatilliseen harkintaan perustuva mahdollisuus valikoida asiakirjoihin kirjoitettavia tietoja sen mukaan, minkä sosiaalityöntekijä arvioi lapsen asiakkuuden kannalta merkitykselliseksi tiedoksi. Näin myös lapsen läheissuhteista kirjaamiselle tulisi olla tilaa siten, että niiden monisyisyys ja ennen kaikkea merkityksellisyys lapselle olisivat myöhemmin luettavissa dokumenteista, jolloin lapsen läheissuhteita koskevaa tietoa on myös mahdollista käyttää lapsen kokonaistilanteen arvioinnin sekä lastensuojelussa tehtävien päätösten tukena.

LÄHTEET

Ahonen, Arja M. (2013) Lapsen edun argumentointi sijaishuollossa. Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus. Sosiaalityöiden laitos, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto.

Alasuutari, Pertti (2001) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (2005) Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa Pekka Räsänen & Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä: Sosiaalityön tutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-Kustannus, 15—28.

Askeland, Gurid Aga & Payne, Malcolm (1999) Authors and audiences: towards a sociology of case recording. *European Journal of Social Work* 2 (1), 55—65.

Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Neljäs uudistettu painos. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 49—78.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Brisebois, Kimberly & Trzcinski, Eileen & Marsack, Christina (2015) The Relationship Between Caseworker Assessments of Clients' Social Network and Child Welfare Placement Outcomes. *Journal on Family Social Work* 18 (2), 90—105.

Castrén, Anna-Maija (2014) Konfiguraation näkökulma perheeseen. Teoksessa Riitta Jallinoja & Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 139—166.

Conolly, Marie (2006) Fifteen Years of Family Group Conferencing: Coordinators Talk About Their Experiences in Aotearoa New Zealand. *British Journal of Social Work* 36 (4), 523—540.

Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino

Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia.* Jyväskylä: PS-kustannus, 21—44.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (2016/679) Luonnollisten henkilöiden suojelu henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaa liikkuvuus.

Finch, Janet (2007) *Displaying Families.* *Sociology* 41(1), 65—81.

Forsberg, Hannele (2003) Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä.* Helsinki: Gaudeamus, 7—15.

Forsberg, Hannele (2011) Kiistanalainen perhe ja moraalinen järkeily sosiaalityössä. *Janus* 19 (3), 269—274.

Forsberg, Hannele (2014) Konstruktionistinen lähestymistapa perheeseen. Teoksessa Riitta Jallinoja & Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia.* Helsinki: Gaudeamus, 123—138.

Forsberg, Hannele & Kääriäinen, Aino & Ritala-Koskinen, Aino (2018) Children's Residence in Divorce Disputes - Examination of Social Workers' Court Reports. *Journal of Social Welfare and Family Law.* 40 (1), 21—36.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (2017) The multi-local residency of children seen through case descriptions of Finnish child welfare social workers. *European Journal of Social Work* 20 (2), 242—252.

Garfinkel, Harold (1967) *Studies in Ethnomethodology.* Cambridge: Polity Press.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1990) *What Is Family?* London & Toronto: Mayfield.

Günther, Kirsi (2012) Asiakassuunnitelmien ammatilliset kehykset. *Mielenterveyskuntoutus asiakassuunnitelmien kuvaamana.* *Janus* 20 (1), 15—31.

Hall, Christopher & Slembrouck, Stef & Sarangi, Srikant (2006) *Language Practices in Social Work. Categorisation and accountability in child welfare.* London: Routledge.

Hallintolaki (2003/434).

Hallituksen esitys lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 2006/252 vp). <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252.pdf>. Viitattu 16.9.2018.

Harrikari, Timo & Rauhala, Pirkko-Liisa (2019) *Towards Glocal Social Work in the Era of Compressed Modernity*. London: Routledge.

Heikkinen, Vesa (2000) Virallisen ideologiaa. Teoksessa Vesa Heikkinen & Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus, 297—326.

Heino, Tarja (2000) *Läheisneuvonpito. Uusi sosiaalityön menetelmä*. Oppaita 2000. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja & Kaatra, Anne & Korhonen, Liisa & Possauer, Monika & Vuorio, Juha-Pekka (2005) *Läheisneuvonpidon ja sosiaalityön kriittinen kohta: Lapsi*. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 279–303.

Heino, Tarja (2007) *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana*. Stakesin työpapereita 30/2007. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja (2016) *Lastensuojelusta tietäminen – julkisen vallan vastuu*. Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö. *Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) *Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset*. Huostaanottohankkeen (2014—2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Henkilötietolaki (1999/523).

Helavirta, Susanna (2006) *Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa*. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 195—220.

Hennum, Nicole (2011) Controlling children's lives: covert messages in child protection service reports. *Child and Family Social Work* 16 (3), 336–344.

Hiitola, Johanna (2015) *Hallittu Vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa*. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 2026.

Hiltunen-Toura, Maarit & Lohijoki, Hanna & Väinälä, Anna & Ropo, Riitta (2016) Sosiaalihuolto siirtyy asiakastietojen määrämuotoiseen kirjaamiseen. *Talentia-lehti*. <https://www.talentia-lehti.fi/sosiaalihuolto-siirtyy-asiakastietojen-maaramuotoiseen-kirjaamiseen/>. Viitattu 9.11.2018.

Huuskonen, Saira (2014) Recording and Use of Information in a Client Information System in Child Protection Work. Acta Universitatis Tamperensis 1904. Tampere: University of Tampere.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa (2012) Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 22.6.2018.

Johnson, Marianne (2010) Terveys- ja sosiaalirekistereiden käyttö lapsi- ja nuorisotutkimuksessa. Teoksessa Kaisa Vehkalahti & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 131—136.

Jokinen, Arja (1999a) Diskurssianalyysin suhde sukulastraditioihin. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37—53.

Jokinen, Arja (1999b) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 126—159.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysi: teoriat peruskäsitteet ja käyttö Tampere: Vastapaino, 25—50.

Jokinen, Kimmo & Malinen, Kaisa & Pirskanen, Henna & Moilanen, Sanna & Rautakorpi, Sonja & Harju-Veijola, Minna & Notko, Marianne & Kuronen, Marjo (2013) Lapset kertovat perheestä – mitä kuulemme? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 175—197.

Juhila, Kirsi (2000) Neuvot ja pulmat lastensuojelukeskusteluissa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 105—129.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2012) Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino, 94—124.

Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (2000) Auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinnat. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 35—64.

Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 233—252.

Kadushin, Charles (2012) Understanding social networks; theories, concepts and findings. Oxford: Oxford University Press.

Kallio, Kirsi Pauliina (2010) Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa Kaisa Vehkalahti & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 163—187.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen, Aino (2005) Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan. Puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. *Janus* (13) 4, 452—460.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija (2011) Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa – eettinen näkökulma. Teoksessa *Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo*. Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 257—274.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityön asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. *Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 45—68.

Kääriäinen, Aino (2007) Epävarmuuden sieto ja kirjoitettu tieto lastensuojelussa. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 247—266.

Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 25—44.

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa: Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. *Raportti 54/2011*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Laaksonen, Maarit & Suhonen, Mari & Suhonen, Sirpa (2012) Sosiaalipalvelujen luokituksen sanasto ja sosiaalihuollon asiakasasiakirjasanasto. *Raportti 1/2012*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361).

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (1996/619).

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812).

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (2015/254).

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (1999/621).

Lastensuojelulaki (2007/417).

Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>. Viitattu 18.10.2018.

Lavikainen, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Ruuskanen, Kristiina (2014) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Helsinki: STM.

Milardo, Robert M. (1988) Families and Social Networks: An Overview of Theory and Methodology. Teoksessa Robert M. Milardo (toim.) Families and Social Networks. Newbury Park: Sage, 13—47.

Miller, Gale & Holstein, James A. (1993) Reconsidering Social Constructionism. Teoksessa James A. Holstein & Gale Miller (toim.) Reconsidering Social Constructionism. Debates in Social Problems Theory. New York: Adline de Gruyter, 5—23.

Morén, Stefan (1999) Dokumentationens roll i socialt arbete. Perspektiv och utvecklingsmöjligheter. Socialvetenskaplig tidskrift 6 (4), 329—342.

Morgan, David H.J. (1996) Family Connections. An Introduction to Family Studies. Cambridge: Polity Press.

Muukkonen, Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 165—175.

Nylund, Marianne (2004) Sosiaalisten verkostojen tutkimus ja sosiaalityön käytännöt. Janus 12 (2), 184—199.

- Nyman, Helena & Maahi, Katri (2008) Läheisneuvonpito lastensuojelun sosiaalityöntekijän työvälineenä. Teoksessa Juha-Pekka Vuorio & Erja Saurama & Salla Hänninen (toim.) Verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 18. Helsinki: Socca, 69—95.
- Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7—38.
- Pekkarinen, Elina & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2013) Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 337—342.
- Peltonen, Irkka (2009) Uusi työntekijä työpöytänsä ääressä. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 47—52.
- Perelman, Chaïm (1996) Retoriikan valtakunta. Suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Prell, Christina (2012) *Social Network Analysis. History, Theory & Methodology*. London: Sage.
- Prellow, Hazel M. & Weaver, Scott R. & Bowman, Marvella A. & Swenson, Rebecca R. (2010) Predictors of Parenting Among Economically Disadvantaged Latina Mothers: Mediating and Moderating Factors. *Journal of Community Psychology* 38 (7), 858—873.
- Prince, Katie (1996) *Boring Records? Communication, Speech and Writing in Social Work*. London & Bristol: Jessica Kingsley Publishers.
- Puustinen-Korhonen, Aila & Pösö, Tarja (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. *Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu* 2010:3.
- Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65—82.

Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa Eija & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 93—107.

Pösö, Tarja (2016) Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7—30.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 235—256.

Ricœur, Paul (2000) Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä. Paradeigma-sarja. Tutkijaliiton julkaisu 98. Suomentanut Heikki Kujansivu. Helsinki: Tutkijaliitto.

Rimmon-Kenan, Shlomith (1983) Kertomuksen poetiikka. Suomentanut Auli Viikari. Tietolipas 123. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Helsinki: Väestöliitto.

Räty, Tapio (2015) Lastensuojelulaki - käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Roets, Griet & Rutten, Kris & Roose, Rudi & Vandekinderen, Carolinen & Soetaert, Ronald (2015) Constructing the 'Child at Risk' in Social Work Reports: A Way of Seeing is a Way of not Seeing. *Children & Society* 29, 198—208.

Rötsä, Maarit & Berglund, Heidi & Huovila, Mikko & Hyppönen, Konstantin & Peksiev, Tiina & Mykkänen, Juha (2016) Sosiaalihuollon valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ja määrämuotoisen kirjaamisen toimeenpanohanke (Kansa-hanke). Hankesuunnitelma vuosille 2016—2020. Ohjaus 10/2016. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Seikkula, Jaakko (1994) Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki: Kirjayhtymä.

Summa, Hilikka (1996) Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Tampere: Vastapaino, 51—84.

Suoninen, Eero (1999) Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 17–36.

Taylor, Carolyn (2008) Trafficking in facts: writing practices in social work. *Qualitative Social Work* 7 (1), 25–42.

Tiedonhallinta sosiaali- ja terveysalalla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla>. Viitattu 25.11.2018.

Vehkalahti, Kaisa & Rutanen, Niina & Lagström, Hanna & Pösö, Tarja (2010) Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Teoksessa Kaisa Vehkalahti & Tarja Pösö & Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 101. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 10—23.

Widmer, Eric D. & Castrén, Anna-Maija & Jallinoja, Riitta & Ketokivi, Kaisa (2008) Introduction. Teoksessa Eric D. Widmer & Riitta Jallinoja (toim.) *Beyond the Nuclear Family: Families in a Configurational Perspective*. Population, Family and Society. Vol. 9. Bern: Peter Lang, 1—10.

Vierula, Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. Vanhempien näkökulma. *Janus* 20 (2), 149—167.

Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 2323.

Väinälä, Anna & Kärki, Jarmo & Suhonen, Ari & Väyrynen, Riikka (2010) Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista. Lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvonnan sekä koulun sosiaalityön tehtävissä. Raportti 1/2010 Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.